Anna **Pospíšilová**

* 18. 1. 1910 *Německý Brod* (Havlíčkův Brod)

Filozoficky a sociologicky orientovaná literární kritička a historička levicového zaměření; překladatelka a publicistka.

Přechodně publikovala pod jménem Stibralová a Jehlová. – Otec byl strojvůdce. V rodišti navštěvovala obecnou školu i státní reálné gymnázium (mat. 1928). Na Vysoké škole politických a sociálních nauk v Praze absolvovala pouze jeden ročník, zároveň byla zapsána na Filoz. fakultě UK: studovala filozofii, psychologii, sociologii, srovnávací dějiny západoevropských literatur s přihlédnutím k literaturám slovanským, zajímala se též o literatury východní, zejména novoperskou (patřila k žákům F. X. Šaldy, V. Tilleho, J. B. Kozáka, J. Horáka); tehdy začala publikovat články se zahraničněpolitickou tematikou. 1928 se provdala za K. Stibrala, středoškolského profesora, manželství rozvedeno během studií. Studium ukončila doktorátem (1932 prací *Vývoj látky o tančícím mnichu v trní*), kromě toho pobyla na státní univerzitě v Lille (Francie), tamtéž ve šk. r. 1934/35 jako lektorka češtiny na katolické univerzitě; po návratu do Prahy vykonala státní zkoušku z francouzštiny a němčiny, později z angličtiny (dále pasivní znalost ruštiny a italštiny). Působila jako učitelka jazyků na různých pražských školách, krátce též jako asistentka v divadelním semináři V. Tilleho. Věnovala se publicistické činnosti, při níž sledovala společenské a kulturní dění nejen na domácí scéně; přispívala do levicového tisku, ale i do dalších literárních a kulturních periodik (zde především recenze, studie apod.). Působila též jako lektorka, například pro nakl. J. R. Vilímka, kde redigovala edici Knihovna JUNO. Knihy kultivované ženy, smluvně pracovala i pro jiná nakladatelství, a to hlavně jako překladatelka z francouzštiny, angličtiny a němčiny. 1937 uzavřela sňatek s L. Jehlem, redaktorem agentury Central European Radio, s nímž v rámci jeho pracovních povinností přesídlila 1938–45 do Berlína, odkud spolupracovala s českým tiskem; manželství rozvedeno 1948. 1946–66 byla zaměstnána v redakci Svobodného slova jako vedoucí vnitropolitické rubriky, od 1967 jako samostatná odborná pracovnice v oblasti vzdělávání dospělých ve Výzkumném ústavu vysokého školství; do důchodu odešla 1974. Patřila k zakládajícím členům spisovatelského sdružení Blok.

Jako levicově orientovaná literární kritička a teoretička, poučená filozoficky i sociologicky a vzdělaná jazykově, zabývala se P. otázkami socialistického realismu i dějin české literatury, zajímala se o tvorbu surrealistů, hlavně francouzských, ale i o ruskou formální školu a strukturalismus. Recenzovala knihy českých básníků a prozaiků (J. Čep, J. Hašek, J. Kopta, V. Nezval, J. Zahradníček ad.), psala o autorech francouzských (např. G. Apollinaire, A. Breton, P. Claudel, S. G. Colette, A. Malraux, P. Verlaine) i ruských (B. Pasternak aj.). Mezi marxistickými kritiky 30. let nepatřila k těm, kdož byli spjati s tehdy nastupující stranickou hierarchií, naopak byla kritizována pro své odmítavé stanovisko k moskevským procesům (např. S. K. Neumannem v Anti-Gidovi), nechyběly ani hlasy o jejím „vulgárním sociologismu“ a údajném trockismu. V jediné odborné knize *Otokar Březina, člověk a básník* usilovala podat filozoficky a sociologicky ztvárněný profil literárního tvůrce, vyložit básníka z člověka, z jeho zážitků a zkušeností. Vycházela z teorie dialektického materialismu a metodicky nedůsledně používala výklad psychologický a sociologický, přičemž došlo k přecenění životopisných faktů na úkor pojetí tvůrčího typu, kontextu evropské poezie i domácí tradice. Jako překladatelka z angličtiny, francouzštiny a němčiny se orientovala zejména na soudobý román, překládala však i odbornou literaturu. Od 60. let se zabývala otázkami sebevzdělání a manažerismu, problematikou uplatnění automatizovaného informačního a řídícího systému ve školství, otázkami univerzitního vzdělání pro lidi pokročilejšího věku a vůbec gerontologií (spolupráce s Českosl. rozhlasem).

PSEUDONYM, ŠIFRY: A. Věslová (Tvorba); A. P., Ap., Dr. A. P. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čes. slovo (1938–45); Čin (od 1936); Dějiny a současnost (1967–69, zde mj. vzpomínky na F. X. Šaldu a V. Tilleho); Elán (1936); Eva (1939–43); Hospodářské noviny (1946–66); Index (1933–36); Jih (Čes. Budějovice 1934–37); Lid. noviny (od 1938); Listy pro umění a kritiku (od 1933); Lit. noviny (1935–36); Magazín DP (1936–37); Právo lidu (1937); Rozhledy (1935–37); Svob. slovo (1946–66); Tvář (1936); Tvorba (od 1933); U (1936–37); sb. Václav Černý. Život a dílo (1996); Volné slovo (1946); Zápisník (1949). ▮ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Otokar Březina, člověk a básník (1936; na tit. listu chybně Ota-

kar). – *Překlady:* Ch. Morgan: Lord Sparkenbroke (1936); M. Aymé: Rodinný domek (1937); E. M. Delafield: Shon. Faster! Faster! (1937); H. Ellis: Pohlavní psychologie (1937); E. Curie: Paní Curie (1938, podp. A. Jehlová); R. S. Baden-Powell: Ptáci a zvířata v Africe (1939, podp. A. Jehlová); A. Zischka: Obživa pro pět miliard (1939) + Do posledního spojence (1941, podp. A. Jehlová); P. Drieu la Rochelle: Snivá buržoazie (1940); O. Rombach: Ukradený tulipán (1941, podp. A. Jehlová); R. Baumgardt: Fernão Magalhães (1942, podp. A. Jehlová); K. Kluge: Pan Kortüm (1943, podp. A. Jehlová). – *Ostatní práce:* O stárnutí, moudrosti, osamocení a o umění ztrácet (1991). ▮ REDIGOVALA *knižnici:* Knihovna JUNO. Knihy kultivované ženy (1936–39). ▮

LITERATURA: ● ref. Otokar Březina, člověk a básník (a polemika s F. X. Šaldou): F. X. Šalda, ŠZáp 9, 1936/37, s. 11, 52 → Z období Zápisníku 2 (1988); K. P. (Polák), PL 15. 7. 1936; A. N. (Novák), LidN 23. 8. 1936; v. č. (V. Černý), polemika, LidN 24. 11. 1936; V. Hellmuth-Brauner, LitN 8, 1935/36, č. 22; R. Černý, 1936, s. 282; J. D. (Dvořák), U 1936, s. 289; M. Dvořák, Akord 1936, Poezie, s. 72; K. Jiříček (O. Krígl), polemika, U 1936, s. 353; J. Kolář, Tvorba 1936, s. 590 + polemika, tamtéž, s. 669; A. Machander, Rozhledy 1936, s. 141 + polemika, Index 1937, s. 17; V. Pekárek, Čin 1936, s. 326; rč (V. Renč), Řád 1936, s. 329; Josef, Řád 1936, s. 393 ●; L. Soldán: Zapomenutá publicistka?, Rovnost 21. 6. 1991.

ls

Alois **Potěhník**

* 18. 4. 1829 *Bohousov* (Bohousová) u Žamberka
† 30. 10. 1898 *Častolovice* u Rychnova nad Kněžnou

Autor veršů pro mládež a kollárovských sonetů.

Obecnou školu navštěvoval v rodišti 1835–40, a aby se naučil německy, chodil rok do něm. obecné školy v Dolní Orlici u Králík. 1841–47 studoval na piaristickém gymnáziu (tehdy šestiletém) v Rychnově n. Kn., 1847–49 tzv. filozofii v Litomyšli a poté teologii v olomouckém semináři (vysvěcen 1853). 1853–54 byl kaplanem ve Spytihňově (Spytihněvi) u Napajedel, pak působil ve farnostech náležejících k panství Leopolda ze Šternberka: 1854 jako kaplan v Malenovicích u Zlína, 1871–80 jako farář v nedalekých Pohořelicích, od 1880 v Častolovicích. Již za studií se připravoval na buditelskou a osvětovou činnost. V Litomyšli studoval soukromě češtinu, v semináři pracoval v knihovně a stal se členem Matice české. Od vysvěcení pořádal ve svých působištích přednášky, zakládal knihovny školní, spolkové a obecní, čtenářské a občanské besedy, záložny, okrašlovací spolky ap. Byl zakládajícím členem Matice moravské, Matice opavské, Ústřední matice školské, Dědictví maličkých, Dědictví sv. Prokopa, svatojánského, cyrilometodějského, od 1883 byl členem Dědictví sv. Ludmily a od 1886 čestným členem Akademického spolku Krakonoš. Jako korespondent spolupracoval též se Zemským archivem v Brně. Patřil ke kroužku moravských spisovatelů a přátelil se především s F. Bartošem a M. Václavkem, v Častolovicích pak s učitelem G. J. Laškem (jehož práci Pohoří a podhoří orlické doprovodil básněmi). Zemřel na následky krvácení do mozku a byl pohřben v Něm. Rybné (Rybná n. Zdobnicí) u Vamberka.

Ve svých sbírkách shromáždil P. verše pro dospělé i mládež, uveřejňované původně v časopisech (kde výjimečně publikoval i didaktickou prózu); značná část přecházela z knihy do knihy. Znělky, opěvující Boha, vlast, císaře a členy panovnické rodiny (*Hymnus na Františka Josefa I., Princ Rudolf*) i významné postavy české historie a kultury (F. Palacký, J. E. Purkyně, J. A. Komenský, J. Kollár), význačné lokality (Velehrad, Hostýn) a historické události (*Zrušení poddanství, Padlým u Hradce Králové*), charakterizuje epigonský obdiv k nikdy nedostiženému vzoru, J. Kollárovi. Ostatní verše, jednoduché, zpěvné formy a s náměty z každodenního dětského života, které P. psal pro menší děti, mají obvyklou tendenci kněžské poezie: výchovu k ušlechtilosti, poslušnosti a lásce k Bohu, rodičům a přírodě. Některé P. básně byly přetištěny v čítankách pro měšťanské školy, několik jich zhudebnil G. J. Lašek. Ve sbírce *Ratolístky* otiskl P. i své překlady z polštiny (S. Gaszczyński, J. I. Kras- zewski). V rukopise zůstal překlad dramatu H. Salma Das mährische Trauerspiel; vydání almanachu Kytice májová, jejž P. podle anoncí v tisku 1870 údajně spoluredigoval, se nepodařilo doložit.

ŠIFRA: Aloisius P. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Anděl strážný (Brno 1885–96); Budečská zahrada (1881–85); Dělnické noviny (1891–98); Hvězda (Olomouc 1859–63); Jarý věk (1883–84); Koleda (Olomouc 1877); Komenský; Matice dítek (Pardubice, Praha 1888–93); kal. Moravan (Brno, od 1861); Naší mlá-

deži (Sušice, Praha 1877–90); Našinec (Olomouc, od 1860); Obzor (Brno 1892–98); Olomúcké noviny; Pěstoun (Polička, Chrudim, Praha 1880–94); alm. Pod jedním praporem (1895); Podhořan (Rychnov n. Kn. 1886–87); Pokladnice mládeže; Posel z podhoří (Rychnov n. Kn. 1889–93); alm. Potštýn (1897); Rajská zahrádka (1892–98); Slovenské noviny (Budapešť); Školník (Hradec Král., Praha 1862–76); Štěpnice (příl. Škola a život, 1865); Vlasť (1891–96); Zlaté klasy (Písek, od 1872; 1890 soubor Znělky); Zlaté lístky (Písek 1866–91); Zlaté mládí (1890). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Vínek z luhů česko-moravských (BB, i pro ml., 1867); Ratolístky (BB pro ml., 1879); Z jitra na úsvitě (BB, i pro ml., 1889, šifra Aloisius P.); – posmrtně: Nezabudky (BB, i pro ml., 1889). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Pohřební písně (zpěvník, 1895). ▮

LITERATURA: an.: Dědictví maličkých..., Časopis katol. duchovenstva 1860, s. 305; ● ref. Ratolístky: H-a. (H. Babička), Koleda 1879, s. 127; an., Posel z Budče 1879, s. 15; J. Houžvička, Časopis katol. duchovenstva 1879, s. 475 ●; G. J. Lašek: A. P., Budečská zahrada 15, 1883/84, sv. 1, s. 19; an.: Z Častolovic, Posel z podhoří 1888, č. 1; P. Skřivan: ref. Z jitra na úsvitě, Vlasť 5, 1888/89, s. 989; ● k šedesátinám: G. J. Lašek, Posel z podhoří 1889, č. 15; an.: Z Častolovic, tamtéž, č. 17 ●; G. J. Lašek: A. P., Matice dítek 8, 1890/91, s. 1 + A. P., farář častolovický, Vlasť 9, 1892/93, s. 844; ● nekrology: A. Dostál, Vlasť 15, 1898/99, s. 161; M. Václavek, Komenský 1898, s. 725; an.: Z Častolovic, Posel z podhoří 1898, č. 46 ●; M. Václavek: P. na Moravě, in A. P.: Nezabudky (1899); G. J. Lašek: P. v Čechách, in A. P.: Nezabudky (1899); F. V. Autrata in Spisovatelská družina kalendáře Moravana (Uherské Hradiště 1899, s. 22); an.: A. P., Naše listy 21, 1911/12, č. 9.

sm

Poupě

1940–1945

Časopis pro československé děti v zahraničí v letech druhé světové války.

Podtituly: 1940/41 (roč. 1) Czechoslovak Children's Magazin. Sborníček dětské četby, od č. 6 Českosl. sborníček dětské četby, od 1942 (v roč. 2) Czechoslovak Children's Magazin. Časopis českosl. mládeže. – *Redaktoři:* 1940/41 (roč. 1) strýček ILVA (tj. B. Vančura); 1941–45 (roč. 2–6) R. Čapek. – *Vydavatelé:* 1940/41 (roč. 1) Českosl. pomoc, pak Českosl. červený kříž v Londýně; 1941/42 (roč. 2) Českosl. červený kříž v Londýně při Českosl. státní škole ve Velké Británii; 1942–45 (roč. 3–6) Českosl. červený kříž a školský odbor min. vnitra RČS v Londýně. – *Periodicita:* 1940/41 (roč. 1) od února do konce 1940 6 čísel, od ledna do července 1941 4 čísla; 1941/42 (roč. 2) měsíčník, od září do března 8 čísel; 1942 (roč. 3) měsíčník, od května do prosince 8 čísel (2 dvojčísla); 1943 (roč. 4) měsíčník, 10 čísel (2 dvojčísla); 1944 (roč. 5) měsíčník, 12 čísel (č. 12 vyšlo v únoru 1945; 2 dvojčísla); 1945 (roč. 6) měsíčník, od dubna do června 3 čísla (1 dvojčíslo).

P. vycházelo nejprve jako sborník dětské četby původní a vybrané z národní literatury s cílem nahradit dětem při vynuceném pobytu v cizině českou knihu a zároveň je vést v duchu národním. Jeho působnost byla zprvu omezena jen na Anglii. Od 2. roč. byl sborník přeměněn na časopis též s literárními a uměleckými ambicemi, měl však ráz čítankové četby, neboť se ho používalo při výuce v československých školách v zahraničí. Myšlenka jednoty československé i všeslovanské prostupovala P. a projevovala se vzhledem k vývoji války uváděním překladů sovětských autorů. Zpočátku vycházelo P. v cyklostylované, od května 1942 už v tištěné podobě. Působnost časopisu se postupně rozšířila, byl zasílán do Kanady, USA, SSSR, Argentiny a dalších zemí.

Časopis obsahoval vedle *poezie* a *úryvků z tvorby* českých a slovenských spisovatelů (J. Botto, S. Čech, F. Halas, K. Havlíček Borovský, S. Hurban Vajanský, P. O. Hviezdoslav, J. Jesenský, A. Jirásek, A. Klášterský, P. Křička, F. Langer, J. Mahen, B. Němcová, S. K. Neumann, L. Novomeský, K. V. Rais, J. V. Sládek, A. Sova, R. Svobodová, F. Šrámek, Ľ. Štúr, J. Vrchlický, Z. Winter, J. Zeyer aj.) *překlady* z tvorby sovětských autorů (S. Maršak, L. Kassil, A. Tolstého próza Buratino a další), písně s nápěvy, říkadla, články vlastenecky zaměřené, ale i aktuálně se zabývající válečnými reáliemi; objevil se i kreslený příběh králíka. Byl bohatě ilustrován ukázkami z tvorby M. Alše, J. Lady, K. Prášilové, sovětského ilustrátora A. Kaněrského aj. Sborník obsahoval také rubriky *Veselý koutek* a *Dopisy dětí.* Ve 3. roč. pak přistoupila obsažná hlídka *Co vás zajímá z technického světa*, přinášející informace o technice (hlavně o letectví), která přispívala k ukončení války.

LITERATURA: A. Záruba: Co čtly československé děti v zahraničí za války, Štěpnice 1946, s. 91.

zpk

Václav **Pour**

Působnost 1932–1949

Pražské nakladatelství Pourovy edice krásné knihy.

Podnik založil a po celou dobu řídil V. P. (* 14. 4. 1904 Bukvice, dnes Veliš-B. u Jičína, † 20. 9. 1987 Janovice u Pelhřimova). Pocházel z jedenácti dětí řídícího učitele ve Veliši, vystudoval nižší gymnázium a učitelský ústav v Jičíně. Od 1923 učil v severozápadním pohraničí, od 1928 v Praze. S přáteli učiteli, básníkem a prozaikem F. Springrem, bibliofilem E. Fryntou a literárním kritikem, překladatelem a básníkem A. Vyskočilem, zahájil 1932 ze svého bytu v Praze na Žižkově, Karlova (dnes Seifertova) ul. 11 vydávání Pourovy edice básnickou sbírkou A. Vyskočila Na pokraji dnů. 1939 získal nakladatelskou koncesi omezenou na významná díla domácích i světových autorů se sídlem Vinohradská (dnes Norská) ul. 10 v Praze-Vršovicích, naposled bydlel a vydával v Norské 3. Činnost ukončil 1949.

Ediční program *Pourovy edice* (v základní řadě vyšlo do 1949 29 svazků) byl formován přátelským kruhem literární kavárny Union, jehož účastníci (vedle výše uvedených hlavních spolupracovníků zejména K. Doskočil, F. Hrubín, S. Kadlec a J. Strnadel) se rovněž redakčně či překladatelsky podíleli na některých titulech. Původní domácí tvorbu v knižnici vedle Vyskočilova úvodního svazku představovaly i jeho kritické stati, dále eseje J. Zahradníčka, J. B. Foerstera a B. Nováka, prózy F. Springra a J. Uhra a báseň J. V. Sládka Marie Potocká. Valašské koledy uspořádal J. Strnadel, RKZ do novější češtiny převedl A. Vyskočil. Několik titulů se staršími literárními památkami redigoval a komentoval J. Vašica. V překladech byli v edici zastoupeni básníci R. M. Rilke (z Knihy hodinek přeložil J. Tkadlec), D. G. Rossetti (A. Vyskočil), F. Jammes (S. Kadlec), R. Ponchon (F. Hrubín) aj., esejem filozof A. Schopenhauer (J. Strnadel), Dickensovo dětství popsal anglický historik J. Forster (T. Vodička). Pozornost věnovala knižnice též korespondenci (J. Ch. F. Hölderlin, J. Keats, A. S. Puškin, B. Smetana). Převážně překladová knižnice *Příběhy* (1940–49, 13 sv.) obsahovala mj. prózy M. de Cervantes y Saavedra, Ch. Dickense, E. A. Poea, R. L. Stevensona, F. M. Dostojevského, N. V. Gogola, E. T. A. Hoffmanna, G. Kellera, G. de Maupassanta. České autory reprezentovali J. Arbes a J. Uher. Dva ze tří dalších, již připravených svazků vyšly až 1950 v bibliofilské knižnici Českosl. spisovatele Ráj knihomilů; 1945 uspořádal F. Springer literární a umělecký almanach P. edice na rok 1946 Orloj; přinesl převážně příspěvky autorského okruhu nakladatelství a ukázky z nových i publikovaných překladů. – Edičním profilem, čtenářskou orientací i vnější úpravou pokračoval P. v tradici knižnic R. Škeříka Symposion a J. V. Pojera Atlantis, oscilujících na pomezí mezi bibliofilií a knihou běžné produkce. Náklad se pohyboval zpravidla mezi 300–800 exempláři s přednostními výtisky na lepším papíře pro užší kruh stálých odběratelů. Graficky knihy zprvu upravoval v duchu tradiční typografie A. Vyskočil, od 1937 převážně písmař a knižní grafik O. Menhart, který pojetím úpravy i častým užitím vlastních písem vtiskl knihám charakteristický slavnostní a trochu chladný ráz. Na výzdobě (dominující technikou byl dřevoryt) se podíleli ilustrátoři S. Kolíbal, V. Kovařík, B. Lacina, J. Lukavský, V. Mašek, A. Strnadel, K. Svolinský, J. Šindler, K. Štěch, K. Štika, F. Tichý a J. Váchal.

KNIŽNICE: Pourova edice (1932–49); Příběhy (1940–49). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE: Karel IV.: Korunovační řád českých králů (1941); alm. Orloj (1945); J. Váchal: Edgar Allan Poe (graf. listy, 1946). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Pour: Soupisy tisků P. edic, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1980, s. 112 a 1981, s. 50. ■ LITERATURA: E. Kadlčáková: V. P. – soukromý nakladatel (dipl. práce fak. soc. věd UK, 1992, s bibl.). ■ B. Novák: Životní jubileum V. P., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1979, s. 40; P. K. Novák: V. P. z Janovic a z Norské, LD 25. 6. 1994.

az

Poutník

1846–1848

Měsíčník usilující prostředkovat formou naučných článků, zpráv, cestopisů i obrazových příloh poznání domácího a zahraničního světa s jeho kulturními památkami i životním stylem; otiskoval také původní a přeložené povídky.

Titul: 1846–47 (roč. 1–2) Pautník; 1848 (roč. 3) Poutník. – *Podtitul:* 1846–47 (roč. 1–2) Časopis obrázkový pro každého; 1848 (roč. 3), č. 1–4 Časopis obrázkový

pro každého, nového běhu č. 1–8 Spis týdenní pro poznání času a světa. – *Redaktoři:* 1846–47 (roč. 1–2) K. V. Zap; 1848 (roč. 3) J. B. Malý. – *Náklad a tisk*: Synové Bohumila Haase, Praha. – *Periodicita:* roč. 1 měsíčník, duben – prosinec 1846 9 čísel (svazků) po 32 s.; roč. 2 měsíčník, leden – prosinec 1847 12 čísel (svazků) po 32 s.; roč. 3 zpočátku měsíčník, leden – duben 1848 4 čísla (svazky) po 32 s., pak jako „nový běh" týdeník, 22. 4. – 10. 6. 1848 8 čísel (znovu paginovaných od s. 1) po 8 s., pak dodatek označený jako svazek 7 (32 s.) a vydaný ne dříve než v červenci 1848.

Koncepci časopisu vytvořil zřejmě K. V. Zap po svém návratu ze Lvova do Prahy (1845); v nakl. Haasových se P. řadil mezi produkci, jíž tato firma usilovala být v stálém kontaktu s česky psanou kulturou a přispívat do ní díly hodnotnými i typograficky. Souhlas císařské kanceláře k vydávání P. byl dán počátkem 1846, na připravovaný časopis upozorňovaly hned nato zvláštní letáky i předběžná oznámení v tisku (Květy 1846, s. 88, 21. 2.), P. pak jako měsíčník začal vycházet od dubna (vždy 15.). První zprávy ho pozitivně přijaly zejména proto, že se jím rozšířilo tematické spektrum českého časopisectví. I když byl také později posuzován příznivě (podstatnější výtky se týkaly jen úrovně povídek a malé variability v kompozici čísel), odběratelský zájem klesal (konstatuje to v 2. roč. redaktor s tím, že 1. roč. měl 1012 odběratelů); výměna redaktora 1848 snad byla podnícena tímto úpadkem. Hospodářský neúspěch asi způsobilo (obdobně jako už předtím u revuí Vlastimil a Denice) také to, že svým odborným obsahem směřoval P. k velmi malé části česky čtoucího publika. V dosavadní podobě skončil P. na začátku revolučních událostí 4. číslem (duben 1848), necelé dva měsíce pak vycházel i obsahově pozměněný „nový běh" jako týdeník (vždy v sobotu), který se však v dobovém časopisectví neprosadil. Existují náznaky, že na počátku 50. let Haasovi zamýšleli P. obnovit.

V podvojné skladbě časopisu – věcně naučné a beletristické – převládá složka naučná s cílem prostředkovat poznání domácích a zahraničních krajin především z hlediska zeměpisu, místopisu a statistiky, historických, uměleckých a stavebních památek a životního stylu; k příspěvkům s touto tematikou se vztahuje obrazový doprovod (v roč. 1–2 v každém čísle po dvou celostránkových přílohách s ocelorytinou). Převládá zájem o záležitosti domácí, jichž se takřka výlučně týkají méně četné články životopisné (včetně nekrologů), přírodopisné, ekonomické a drobnější (petitové) zpravodajství o aktuálním dění v školství, průmyslu, hospodářství, dopravě, technice, vědě apod.; 2. roč. rozšiřuje tuto zpravodajskou složku o pravidelné přehledy politických událostí v Evropě. Od počátku P. bibliograficky registruje veškerou produkci právě vycházejících českých knih a periodik, a to se značnou zevrubností (anotace, rozpis článků v časopisech) a většinou i se stručným zhodnocením; v dané době to je u nás unikum. Ve výběru k tomu přistupují informace o literárních novinkách cizojazyčných (také o dílech vztahujících se k českým záležitostem), hudebních a výtvarných. Za redakce J. B. Malého se v naučném obsahu P. posiluje složka historická. Od dubna 1848 se do P. dostávají texty vztahující se k revolučním událostem, avšak při následném vydávání P. jako týdeníku se redakčně nezdařilo sladit dotavadní zaměření časopisu s ohledem na politické aktuality. – Naučné stati a drobnější články jsou zhusta anonymní, někdy je uveden jejich cizojazyčný zdroj (kniha, časopis, autor), dosti často je pod nimi podepsán redaktor. Mezi *českými autory odborných příspěvků* dále jsou: J. Benoni, T. Burian, J. Čejka (šifry Č., dr. Č.), F. Doucha, J. Ehrenberger, V. Krolmus, V. D. Lambl (pseud. Vilém Dušan), V. J. Mencl, F. B. Mikovec, V. Reischel (pseud. Hanuš K., V. H. Kokořínský), F. L. Rieger, L. Rittersberk, A. Rybička, A. V. Šembera, F. Špatný, K. B. Štorch. *Cestopisná próza*, která představuje specifický žánr v realizaci hlavního zaměření časopisu, pochází výlučně od českých autorů: J. Čejka (šifra dr. Č.), K. J. Erben (lit. zpracování vyprávění B. Kolenatého Vystoupení na Kasbek dne 14. srpna 1844), J. Frič, V. D. Lambl (pseud. Vilém Dušan; Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846), V. Reischel (pseud. Hanuš K., V. R. Kokořínský), J. V. Rozum (Výlet z Prahy do Gräfenberka v Slezsku), Václav Staněk (Cesta z Prahy do Bělehradu srbského), J. E. Vocel, K. V. Zap, dále šifry Čeněk J. Ch...šek, J. Zdeněk Z...l. Cestopisy v P. většinou více hledí k přínosu věcnému a informačnímu než k tomu, aby rozvíjely beletristické kvality tohoto prozaického útvaru, jenž jinak u nás byl od počátku 40. let předmětem intenzivního literárně tvůrčího zájmu. Ve fabulované próze počtem převládají nad původními povídky přeložené a jsou významnější i svým přínosem literár-

ním, uvádějíce k nám – leckdy poprvé – mj. výrazné mladší osobnosti soudobých slovanských literatur, hlavně polské a ruské. V domácí produkci, v níž P. často dává příležitost začínajícím autorům, je novelisticky koncipovaná povídka výjimkou; jediná historická povídka je až v posledním ročníku, nejběžnější formou jsou obrazy ze života, též s uplatněním humorných scén. Povídky někdy nesou národně uvědomovací tendenci, někdy jsou situovány do cizího soudobého prostředí (Bulharsko, Halič); zvláštní spojení povídkového podání s naučností je v povídce J. Kašky Hezká pletačka, kde husté poznámky pod čarou vytvářejí souvislý výklad o lidovém řemesle pletení košů. *Čeští autoři povídek:* P. Chocholoušek (i pseud. A. Benkovský), H. Jireček (pseud. Hermín), J. Kaška (pseud. J. K. Zbraslavský), J. Knedlhans Liblínský (pseud. Jan Slav. Liblínský), L. Rittersberk, Marie Ladislava Z., J. Zálabský (asi pseud.). *Překládaní autoři povídek:* J. Dzierzkowski, L. A. Frankl, I. Kukuljević-Sakcinski, H. Rzewuski, O. I. Senkovskij, V. A. Sollogub, A. Wiłkoński, K. W. Wójcicki. *Překladatelé povídek:* J. Benoni, J. Čejka (šifra dr. Č.), J. Knedlhans Liblínský (pseud. J. Slavomil Liblínský), K. Stefan.

LITERATURA: ● ref. P. 1: Slavomil (J. S. Tomíček), Květy 1846, s. 187; K. B. Štorch, Květy 1846, s. 622 ●; ● ref. P. 2: P. T-r-vský (Turnovský), Květy 1847, s. 200; J. K. Tyl, Pražský posel 1847, s. 186 → Čtení pro lid (1986, s. 300) ●; J. Malý: Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby, ČČM 1852, sv. 3, s. 85, 94.

mo

Poutník od Otavy

1858–1862

Regionální časopis tvořený populárně-naučnou, beletristickou a informativní složkou, proslulý zejména nevybíravými útoky na začínající májovce.

Podtitul: 1858–59 (roč. 1–2) Časopis pro lid městský i venkovský; 1860–62 (roč. 3–5) Zábavný a poučný časopis. – *Redaktor:* 1858–59 (roč. 1–2) V. V. Janota; 1860–62 (roč. 3–5) V. Vetterle. – *Vydavatel:* 1858–62 (roč. 1–5) V. Vetterle, Písek. – *Periodicita:* 1858–59 (roč. 1–2 do června) týdeník; 1859–62 (roč. 2 od července – roč. 5 do června) 3x měsíčně. Časopis byl zastaven vzhledem k vysoké kauci požadované v důsledku soudního stíhání a od dubna 1863 nahrazen jiným s titulem Otavan. Od ledna do června 1860 nastala ve vydávání přestávka; redakce se pak ujal sám vydavatel, když se mu v Písku nepodařilo najít za odstoupivšího redaktora přiměřenou náhradu. – *Přílohy:* 1858 (roč. 1) Příloha (od dubna k lichým číslům a pak k č. 22 a 24); 1859 (roč. 2) Oznamovatel Poutníka od Otavy (nepravidelně celkem 11 čísel).

Jako inspirace posloužil novému regionálnímu periodiku Šimáčkův Posel z Prahy. Už titul vyjadřoval obdobně představu člověka, který podle úvodního slova ve své tobolce roznáší, tentokrát po jižních Čechách, zábavu i poučení; podle vzoru Šimáčkova časopisu byla i jedna z rubrik pojmenována *Listy z Prahy a o Praze*. Jejím protějškem se staly *Zprávy místné a z venkova*, ve 2. roč. (1859) nahrazené rubrikou *Světozor*. Tehdy také přibyl oddíl *Literatura* obsahující recenze beletrie i odborných prací. Nepravidelná příloha nejprve přinášela směs rozmanitých informací, životopisů a recenzí, ve 2. ročníku pak vykrystalizovala jako informátor o ceně obilí, stavu burzy a číslech vyhrávajících v loterii. Od 1860 (roč. 3) spolu s novým formátem došlo i k nahrazení dosavadních rubrik i přílohy jediným oddílem *Fejeton*, v němž vedle dopisů a různých informací přispěly ke zpestření satirické dialogy lidových figurek Hniličky a Homolky, zaměřené na místní i obecnější nešvary, a též rébusy a šarády.

Jádro časopisu tvořila populárně-naučná část zaměřená k historii, hospodářství, geografii, etnografii a přírodopisu. Zvláštní důraz byl přitom položen na minulost, která především dodávala časopisu regionální ráz četnými pojednáními o dějinách Písku a jižních Čech, portréty významných místních postav i rodů. Doplňovaly je životopisy a nekrology osobností současných. Beletrii přisoudila redakce výrazné místo, příspěvky se však rekrutovaly převážně z okruhu regionálních autorů a jejich jména, často krytá pseudonymy, zůstala v české literatuře neznámá. Básně se nesly v duchu předbřeznovém, romantismem nebo epigonstvím Čelakovského poznamenané poezie i rétorstvím příležitostného veršování, próza byla jen ojediněle zastoupena původní povídkou nebo novelou, převahu v ní měly krajové pověsti, cestopisné a místopisné črty, rozmanité obrázky ze života aj. Omezené místo připadlo na *překlady* často anonymních autorů; hned

z několika jazyků je zpravidla obstarával A. F. Čtvrtečka (též šifra A. F. Č.) a v menší míře G. Herrmann a F. A. Svatavský (K. W. Wójcicki). Z autorů mimo úzký regionální okruh *verše* v prvních dvou letech v časopise publikovali V. Č. Bendl (též šifry V. Č. B., V. Č. St. a pseud. V. Č. Stránický), J. B. Ceyp z Peclinovce, V. A. Crha, F. Hajniš, M. Havelka, G. Herrmann; *prózu* G. A. Bach (pseud. Budislav Třemšínský), A. F. Čtvrtečka (též šifry A. F. Čt., A. F. Čt-ka), J. A. Gabriel (pseud. J. G. Loučovský), G. Herrmann, F. A. Hora, B. S. Jansa, J. Jodas. Rubriku *Listy z Prahy a o Praze* v obou ročnících zaplňovaly šifry K., M. a J. M. Skrýval se za nimi týž autor J. Malý, kterému forma dopisů posloužila k odmítavým kritickým vystoupením vůči Nerudově satiře U nás, almanachu Máj, Hálkovým Večerním písním i Vilímkovým Humoristickým listům. Mimo tuto rubriku pak Malý vystoupil ještě s celkovým pojednáním o tvorbě májovců jako o „škodlivém bejlí" a „nechutné potravě" připravované záhubnou stranou kosmopolitů (O jistém směru novější literatury české) a s nevybíravou polemikou s K. Sabinou (Obrazy života 1859, šifra K. S.), v níž háje národní orientaci literatury označil májovce jako „několik pitvorných opic heinovských". Pokud jde o beletrii, jistou proměnu kvality znamenala redakce V. Vetterleho. Zvláště co se veršů týče, místní přispěvatelé ustoupili zkušenějším autorům a novodobějším proudům, zatímco próza zůstala stále omezena na drobnější žánry s výjimkou Tylovy povídky Starý flašinetář, poprvé otištěné z pozůstalosti. *Verši* 1860-62 přispěli K. Adamec, V. M. V. Bělohrobský, A. Heyduk, F. A. Hora, J. V. Jahn, V. Lešetický, V. Mollenda, K. P. Smrt, K. M. D. Villani a F. Vlna, *prózou* K. Adámek (cestopisné črty), A. F. Čtvrtečka, G. Herrmann, H. Jurenka (Aforismy mrzutého), S. Táborský, J. K. Tyl (posmrtně), E. M. Valečka, K. M. D. Villani. Hlavními *překladateli* i nadále zůstali A. F. Čtvrtečka a G. Herrmann a k nim přibyli J. L. Hellmann a J. Malý (W. Irwing). Mezi *autory politických a odborných statí* se objevili též E. Grégr, F. C. Kampelík, J. Svátek a E. Tonner. – Za redakce V. V. Janoty, od č. 8 L. Burketa, v dalších letech pak R. Dvořáčka a L. Burketa a nákladem Hospodářskolesnického spolku píseckého byl 1885 P. od O. obnoven s podtitulem Časopis (titulní list) nebo List (záhlaví jednotlivých čísel) věnovaný zájmům českého Jihu. Svým posláním i skladbou navázal na dřívější časopis. Zvláště v prvních dvou ročnících (1885–86) se podařilo redaktorům zajistit příspěvky několika známějších autorů (L. Arietto, A. Heyduk, F. Hyšman, J. Jelínek, E. Krásnohorská, V. Pok Poděbradský, A. Sova pod pseud. Ilja Georgov), zatímco prózu reprezentovaly hlavně překlady (M. Bałucki – A. Schwab-Polabský; E. M. de Vogüe – šifra V. N.; M. Jókai – A. Václavík). Postupně se z časopisu beletrie vytrácela a zůstala omezena na román na pokračování neznámých regionálních autorů, nejčastěji krytých pseudonymy odvozenými od místních jmen. Těsně před zánikem pak časopis za redakce K. Škáby přešel na novinový formát a byl vydáván 3x měsíčně. Prózu tam v tomto období otiskl A. Hovorka (pseud. Budislav Třemšínský) a J. Matzner (pseud. Z. Otavský) přispěl překladem E. A. Poea.

LITERATURA: J. Vlček: Z počátků naší poezie moderní (kapitola Neruda), Nové kapitoly z dějin literatury české (1912, samostatně 1933) → Z dějin české literatury (1960, s. 383); FJČ: 105 let od obnovení píseckého časopisu P. od O., Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1990, č. 1; J. Prášek: Písecké noviny a časopisy, Lipík 1994, č. 4.

zp

Poutník slovanský

1826–1827

Beletristický a naučný časopis sborníkového charakteru, v němž se vedle starší konvenční obrozenské tvorby výrazně uplatnily umělecké ambice básnické generace F. L. Čelakovského.

Podtitul: Sbírka spisů zábavných a ponaučných, týkajících se zvláště literatury, historie, techniky a hospodářství. – *Redaktor:* F. B. Tomsa. – *Nakladatel:* J. F. Schönfeld, Praha. – *Periodicita:* nepravidelně vycházející sborník; 1826 5 sv., 1827 2 sv.

P. s. začal vycházet po úředním zastavení časopisu Čechoslav, a to u téhož nakladatele a za téže redakce. Neměl však podobu týdeníku jako jeho předchůdce, nýbrž nepravidelně vycházejícího sborníku. Místo programu byla v úvodním 1. svazku uveřejněna báseň J. K. Chmelenského Poutník, slibující pestrý a zábavný obsah nového časopisu. Skutečný ráz dali P. s. jeho přispěvatelé – básníci, prozaikové

a vlastenečtí literáti, většinou publikující již v Československu. Vedle starší generace, mj. silně zastoupené členy tzv. Zieglerovy královéhradecké družiny, se tu uplatnili nejmladší představitelé české poezie v čele s F. L. Čelakovským.

Původní poezii představovaly v P. s. jednak starší básnické útvary, jako byly příležitostné verše k různým událostem u císařského dvora, epigramy a humoristicko-satirické obrázky kritizující lidské slabosti (M. J. Sychra, M. S. Patrčka), zlomek satirické travestie Iliady (F. B. Štěpnička), mnohastrofé reflexivní skladby a časoměrné ódy na člověka a přírodu (J. M. Král), poezie didaktická a četné veršované hádanky (F. Havlíček), jednak nové básnické trendy, reprezentované především překlady významných děl evropské literatury (Petrarkovy znělky, milostná poezie J. Kochanowského, drobná lyrika Goethova, Schillerova balada) a také litevských národních písní; na ně navázala v P. s. i česká původní tvorba ohlasovou písňovou lyrikou a pokusy o český desaterac (F. J. Vacek Kamenický, F. L. Čelakovský, J. V. Kamarýt aj.). Mladší autoři se pokoušeli také o epické básně s domácí historickou tematikou, skládali časoměrné i přízvučné elegie s vlasteneckými i milostnými motivy (J. K. Chmelenský, F. A. Rokos), pastýřské selanky a četné sonety s reflexivními, vlasteneckými i milostnými náměty. Nad časomírou, vyhrazenou především vznešeným útvarům elegie a ódy, v P. s. převládla přízvučná poezie; vedle trocheje a daktylu se zkoušela i nosnost jambu s předrážkou (Vlasákova báseň Smíchov v provedení trochejském a jambickém), který však byl považován za méně vhodný pro deklamaci. – Umělecké ambice měly dva překlady básnické prózy (Ossian, Scottova Panna jezerní) od F. L. Čelakovského, ostatní beletristická próza sledovala spíše zájmy průměrného čtenáře. Její charakter určoval do značné míry sám redaktor F. B. Tomsa, již známý a zkušený překladatel, adaptátor i původní autor sentimentálních povídek; tento typ prózy také v P. s. zřetelně převažoval. Povídka, v níž ctnostný hrdina prochází nejrůznějšími druhy utrpení prověřujícími jeho mravní kvality, se do P. s. dostávala jednak překlady a adaptacemi anonymních prací, jednak původními prózami situovanými do českého nebo slovanského prostředí (např. Libomír od F. Náhlovského s preromantickým koloritem středověkého hradu nebo oblíbenou formou dopisu psaný Návrat do otcovského domu od F. B. Tomsy, kde byl konvenční sentimentální příběh již rozbíjen vpádem humoru a konkrétnějším zájmem o měšťanské prostředí). Zastoupena byla také próza didaktická – drobná exempla ilustrující různá mravní naučení, biedermeiersky silně stylizovaná podobenství (M. D. Rettigová, J. V. Vlasák), úvahy a četné aforismy a sentence. Prózu s dobrodružným dějem reprezentovala v P. s. rytířská povídka Tomsova a pokus o historickou prózu z českého prostředí od J. M. Krále, v němž však dějiny tvoří jen statickou kulisu pro příběh plný napětí a spletitých situací. Původní cestopis Helvecie saská od J. M. Ludvíka zachycuje náladu krajiny i vnitřní pocity cestovatele. Součástí každého svazku byly drobné anekdotické příběhy seznamující s nějakou senzační událostí nebo s příklady křesťanské morálky, a krátké vtipy. P. s. měl dále pravidelnou rubriku *Literatura*, kterou anonymně vedl zřejmě redaktor Tomsa, ale která byla otevřena i jiným přispěvatelům. Obsahovala zprávy, referáty a recenze českých knih (pozornost byla věnována hlavně jazyku, v 1. a 2. sv. např. proběhla polemika týkající se správného tvoření slov); poslední svazky přinášely v této rubrice již jen stručné anotace vyšlých knih. – Věcná literatura se v P. s. objevovala v pravidelných i nepravidelných rubrikách (*Hospodářství, Rozličnosti, Drobnůstky*): představovaly ji různé rady zemědělcům, zprávy o technických novinkách a o senzačních událostech většinou kriminálního charakteru ze světa i domova, články zeměpisné, etnografické, přírodopisné, statistika a historická biografie. Jednotlivé svazky P. s. měly pravidelné přílohy, nejčastěji notové záznamy společenských písní i s texty (J. K. Chmelenský, F. A. Rokos, F. B. Tomsa) nebo zobrazení technických novinek a památných událostí. – *Autoři původní poezie:* F. L. Čelakovský, F. Havlíček, M. Horský, J. K. Chmelenský, J. V. Kamarýt, J. V. Kamenický, J. P. Kaun, J. M. Král, J. J. Marek (též pseud. Jan z Hvězdy), F. Náhlovský (šifra F. N.), F. V. Novotný, M. S. Patrčka, M. D. Rettigová (Léna Dobromila Rettigová), F. A. Rokos, F. S. Rousínovský (pseud. Moravan), M. J. Sychra, F. Steigbigl (Steinbigl; šifry R. Št-l, X. Št-l, X. Št-gl), F. B. Štěpnička, F. Vetešník, J. V. Vlasák; dále pseud. Bohumil a šifry Č.-, -s., T***k. *Autoři přeložené poezie:* J. W. Goethe, J. Kochanowski, F. Petrarca, F. Schiller. *Překladatelé poezie:* F. L. Čela-

kovský, J. K. Chmelenský, F. J. Vacek Kamenický, J. J. Marek (pseud. Jan z Hvězdy); šifry * * *, -s. *Autoři původní krásné prózy:* F. Havlíček, J. P. Kaun, J. M. Král, J. M. Ludvík, Marie Antonie (pseud. Dobrovlastka), F. Náhlovský, A. R. Nekvasil, M. D. Rettigová (též pseud. Dobromila), X. Steinbigl, F. B. Tomsa, J. H. Valenta, J. Vávra, J. V. Vlasák. *Autoři přeložené krásné prózy:* Ossian, W. Scott. – *Překladatelé prózy:* F. L. Čelakovský, J. M. Král, M. D. Rettigová, F. B. Tomsa, J. V. Vlasák.

LITERATURA: an.: F. B. Tomsa, Květy 1870, s. 398.

lk

František **Pover**

* 9. 10. 1862 *Pecka* u Nové Paky
† 14. 7. 1943 *Borovnička* (Borovnice) u Nové Paky

Překladatel, zejména beletrie italské a rumunské, později spoluautor a upravovatel jazykových příruček.

Syn venkovského truhláře a rolníka; vystudoval gymnázium v Jičíně (mat. 1882) a románskou, germánskou a slovanskou filologii na pražské filoz. fakultě (1882–87); už během vysokoškolského studia hojně přednášel a publikoval a účastnil se spolkového dění v literárně-řečnickém spolku Slavia (též jako starosta). Poté učil (od 1895 profesor) na české vyšší reálce v Karlíně (1888–92), na vyšší reálce v Jičíně (1892–99) a od 1899 až do odchodu na odpočinek (1929) na státní reálce na Král. Vinohradech, a to franštině, němčině a od začátku 90. let i češtině.

V mládí se P. věnoval literatuře a překládal. Přednášel a psal o autorech českých (J. Neruda, G. Pfleger Moravský, A. V. Šmilovský), slovanských (F. M. Dostojevskij, S. Gregorčić) i o písemnictví italském. Překládal hlavně ze současné literatury italské, především zábavné, a volil autory už populární (S. Farina, M. Seraová) i málo známé; když se po několikaleté odmlce ke knižní publikaci překladů vrátil, uvedl do české literatury Collodiho Pinocchia (Oříškova dobrodružství). Zásluhou P. tlumočení se do češtiny poprvé dostal I. Slavici, překladatel Babičky B. Němcové do rumunštiny. Ve 20. století se P. soustředil k práci na slovnících a učebnicích. Pro nová vydání zmodernizoval Herzerovu adaptaci Mussafiovy mluvnice italštiny v pravidlech a příkladech (sloužila současně jako čítanka) a Losův italsko-český slovník. S F. Vojtíškem uspořádal pro školní potřebu tři svazky ukázek z francouzské literatury, trojdílnou (pak dvojdílnou) učebnici jazyka francouzského a francouzsky psanou Grammaire française. S V. Bubnem sestavil praktický francouzsko-český slovník, orientovaný na živý soudobý jazyk a později doplňovaný o další úsloví z běžné řeči a o nové termíny z průmyslu, obchodu apod.; do P. smrti vyšel v 19 vydáních a poté se stal východiskem další modernizace.

PSEUDONYM: Jan Vítězslav Peckovský. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Hlas národa (1887–89); Jitřenka (Polička 1885); Květy (1885–90); Lit. listy (1884–88); Lumír (1885–89); Nár. listy (1883–89); Pokrok (1883–85); Rozhledy literární (1886–87; 1886 Gustav Pfleger Moravský); Světozor (1885–86); Zlatá Praha (1885). ■ KNIŽNĚ. *Překlady:* S. Farina: Slepá láska (1884) + Mé dítě! (b. d., 1885) + Pan Já (b. d., 1887); V. Bersezio: Vzdušné bublinky (1885); I. Bacino: Vše svým časem (1887); D. Ciàmpoli: Sylvanus (1887); E. Checchi: Rozhodná raketa (1887); M. Serao: Státní telegraf (1887) + Fantazie (b. d., 1887); A. G. Barrili: Jako sen (1887) + Bílý kos (1891, an.) + Předčitatel kněžnin (1892, an.); I. Slavici: Hospoda U štěstí (b. d., 1889); C. Collodi: Oříškova dobrodružství (1908); L. Barzini: Světem automobilem (b. d., 1908). – *Ostatní práce:* Učebnice jazyka francouzského 1–3 (1. 1910, přeprac. 1920; 2. 1911, přeprac. 1921; 3. 1912, přeprac. 1923, 1930; 1931 přeprac. do 2 dílů; vesměs s F. Vojtíškem); Grammaire française à l'usage de l'enseignement secondaire tchèque (1913, přeprac. vyd. 1924, s F. Vojtíškem); Slovník francouzsko-český (1921, přeprac. 1927, s V. Bubnem). ■ REDIGOVAL *knižnici:* Šolcova školní knihovna děl německých, francouzských, anglických a polských (1911 až 1923). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Lectures choisies à l'usage de l'enseignement secondaire tchèque (čítanka, 1905, přeprac. vyd. 1920, s F. Vojtíškem); Dra Adolfa Mussafiy Mluvnice jazyka vlaského v pravidlech a příkladech (1906, úprava české verze J. Herzera z 1885; přeprac. 1920); K. Los: Slovník italsko-český (b. d., 1907); Recueil de menues lectures (čítanka, 1911); Nouvelle lectures (čítanka, 1913); Stručná mluvnice jazyka italského s pravidly a příklady (1918, úprava mluvnice Mussafiovy). ■

LITERATURA: ● ref. překl. S. Farina: Mé dítě!: P. Marek, Lit. listy 1887, s. 353; Č. J. Š. (J. Č. Ševčík), Hlídka lit. 1887, s. 341 ●; P. Marek: ref. překl. I. Sla-

vici, Lit. listy 1889, s. 307; ● ref. Slovník francouzsko-český: T. Bednář, ČMF 1922, s. 270; J. O. Hruška, ČMF (část didaktická) 1922, s. 29 ●; O. Stehlík: ref. Učebnice jazyka francouzského 3 (přeprac.), ČMF (část didaktická) 1922, s. 43; jšk (J. Š. Kvapil): Osmdesát let F. P., LidN 9. 10. 1942.

mb

Povídatel viz in Matěj Josef **Sychra**

Jan **Požár**

* 30. 4. 1872 *Chrudim*
† 17. 7. 1943 *Radošovice* u Sedlčan

Prozaik, autor lidových maloměstských románů a historických románů s krajovou tematikou Chrudimska.

Vl. jm. Filip Cvetler. – Byl nejstarším z pěti dětí řeznického mistra. Po matčině smrti a otcově druhém sňatku ho vychovávala babička. Studoval na chrudimském gymnáziu (mat. 1891), kde jej učil též V. Markalous, s jehož synem Bohumilem (pozdějším spisovatelem J. Johnem) se stýkal. 1890 mu zemřel otec a rodina jej na studiích udržovala jen s vypětím sil. Přesto za pomoci několika původem chrudimských rodin vystudoval 1891–96 právnickou fakultu v Praze (prázdniny trávíval ve Slatiňanech jako preceptor synů lesního správce); doktorát práv získal 1903. 1896 nastoupil do státní finanční služby a prošel běžnou úřednickou dráhou (konceptní praktikant, berní inspektor, 1899 finanční komisař, 1909 finanční tajemník, 1916 finanční rada, 1920 vrchní finanční rada) až k hodnosti vládního rady (1924). Sloužil na finančních a berních úřadech v Chrudimi (1896–97), Děčíně, Praze-Žižkově, Benešově u Prahy, Novém Bydžově (1905–08) a Brandýse n. Lab. (1908–10). 1901–05 a znovu 1910 až 1918 působil na pražském Zemském finančním ředitelství. Po vzniku republiky krátce zřizoval obdobnou státní instituci v Bratislavě a poté byl až do penzionování (1933) zaměstnancem pražských berních správ a Zemského finančního ředitelství. Přátelil se se spisovatelem a dramaturgem Nár. divadla F. Kholem. Oba si 1925 postavili rodinné domy v osadě Podhráz u Radošovic (tehdy součást obce Božkovice), odkud pocházela P. manželka. Po odchodu do výslužby zde P. trávil letní a podzimní měsíce. Utonul nešťastnou náhodou ve výpusti tamního rybníka. Pohřben byl v Chrudimi.

V maloměstských prózách se P. soustřeďoval na realistickou drobnokresbu rodinného života a existenčních zápasů středních vrstev a spojoval ji s tragicky končícími milostnými příběhy. Jejich hrdiny jsou vesměs mladí lidé pasivních, snivých a citlivých povah, kteří jsou stíháni osudovými katastrofami. Psychologie postav je podána konvenčně, často černobíle, v P. přístupu převažuje melancholie, soucit a sentiment a jeho styl se hlásí k popisnému realismu 19. století. *Dům U jelena* je román o nešťastných láskách středoškolského profesora, který nakonec umírá na tuberkulózu. *Uhaslé naděje* a *Vlny osudu* zachycují ovzduší židovských obchodnických rodin (P. je dobře poznal za svého působení v Novém Bydžově) a v obou jsou do popředí vysunuty motivy nesourodých milostných vztahů. Autobiografické prvky obsahuje román *Do tří věků,* příběh citové výchovy hocha, který ztratí matku a vyrůstá u příbuzných. – P. historické romány jsou regionalistické svou tematikou i určením: *Chrudimský primátor* oživuje postavu Samuela Fontina Klatovského, vůdce místního protihabsburského odboje na počátku 17. století, a *Pod obojí* podává obraz Chrudimska (zejména zemanských vrstev) v prvních letech husitských válek. I v těchto prózách, exponujících skutečné historické události a osoby, se autor opíral o spojení romaneskní fabulace s popisně realistickou kresbou životních okolností a reálií.

PŘÍSPĚVKY *in:* Nár. listy; Nár. obzor (1907). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Dům U jelena (R 1910); Uhaslé naděje (R b. d., 1923); Vlny osudu (R b. d., 1926); Do tří věků (R 1927); Chrudimský primátor (R 1928); Pod obojí (R b. d., 1937). ▮

LITERATURA: A. M. : Dr. F. C. pětašedesátníkem, Chrudimský kraj 1937, č. 9; ● nekrology: J. Adámek, Východočes. kraj 1943, č. 32; ža, LidN 24. 7. 1943 ●; (ks): Lístek z kalendáře, Budovatel (Chrudim) 1972, č. 19; kh: Chrudimské drobnosti, tamtéž, č. 20; M. Bastl: J. P., Chrudimské vlastivědné listy 1997, č. 1.

bd

Práce

1905–1908

Anarchistický časopis s beletristickými příspěvky.

Podtitul: 1905/06 (roč. 1) Lidový čtrnáctideník: 1906/07–1907/08 (roč. 2–3) Anarchistický čtrnáctideník. – *Redaktoři:* odp. red. M. Kácha, pouze 1906/07 (roč. 2), č. 10–26 M. Müllerová; vede: 1905/06 (roč. 1), č. 6–12 L. Knotek, fejeton F. Šrámek, 1905/06–1906/07 (roč. 1 od č. 13 – roč. 2 do č. 9) F. Šrámek. – *Vydavatel:* M. Kácha, Praha. – *Periodicita:* čtrnáctideník; od ledna 1905 do ledna 1906 (roč. 1) 26 čísel, od ledna 1906 do ledna 1907 (roč. 2) 26 čísel, od března 1907 do května 1908 (roč. 3) 19 čísel (předposlední dvojčíslo 16–17, mylně označené jako 17–18, vyšlo v prosinci 1907). – *Příloha:* měsíční samostatná příl. Klíčení, 11 čísel 1906/07 (2. roč.), 7 čísel 1907/08 (3. roč.), red. M. Kácha.

Na podobě P. se spolu s redaktorem M. Káchou podíleli hlavně v počátcích F. Šrámek i další spisovatelé (mezi stálými spolupracovníky 1. roč. vedeni J. Mahen, S. K. Neumann, F. Šrámek, K. Toman). Časopis sloužil jako tribuna teoreticky a agitačně zaměřené České anarchistické federace, byl často konfiskován a neustále zápasil s finančními potížemi. V duchu zastávaných ideálů chtěl napomoci výchově nového, svobodného člověka a v souladu s programem federace usiloval „upravit účelně literární práci, zejména časopiseckou, a podepříti české anarchistické hnutí úplnou anarchistickou literaturou vědeckou i agitační". Tuto tendenci naplňoval přetiskováním studií především od cizích autorů (J. Grave, P. Kropotkin, A. Lorulot, E. Malatesta, Ch. Malato, E. Reclus aj.). Původní články kritizovaly tehdejší společenské poměry a polemizovaly s jinými politickými názory, nejvíce z řad sociálních demokratů. Rubrika *Obzory* přinášela informace o sociálním bezpráví, nepokojích apod. z celého světa a *Věstník České anarchistické federace* zprávy z anarchistických skupin; občasná rubrika *Divadlo* referovala převážně o pražských inscenacích; mezi informacemi se někdy objevila *Bibliografie* obsahující údaje o časopisech nebo i knižních novinkách. Součást široce pojaté výchovné tendence tvořila beletrie, která byla počínaje 2. roč. přesunuta do čtyřstránkové přílohy *Klíčení;* její dětská rubrika *Červená školka* (v prvních devíti číslech) přinášela výhradně přeložené prózy. 1908 vydával pak M. Kácha samostatný časopis Klíčení (s podtitulem Čtení pro děti), jehož pět nedatovaných čísel vyplňoval drobnými prózami (z čes. autorů několikrát F. Šrámek) a též ukázkami literárních pokusů dětí.

V souladu s celkovou koncepcí časopisu se poezie a próza zaměřovaly proti militarismu, klerikalismu, k problematice sociální a k sociálně či vitalisticky chápané oslavě svobodného života. Hlavním autorem básní a próz v prvních dvou ročnících byl F. Šrámek (též pseud. Joe Salm, Mark Brenner, Š. Bard); tyto dva roky se staly jeho politicky nejangažovanějším údobím. Čistě politický charakter měly jeho antimilitaristické články a také úvahy S. K. Neumanna, který přispíval i básněmi. V 1. roč. uveřejnil K. Toman dvě básně a několik fejetonů ze svého pobytu v Anglii a v Paříži. Z významnějších autorů publikovali *básně* ještě F. Gellner a (zvláště v reprezentativních májových číslech) též V. Dyk, J. Mahen, J. Opolský a A. Sova, dále K. Berdych, A. Racek, J. Rosenzweig-Moir, F. Taufer aj., *prózu* (včetně fejetonů) kromě jmenovaných J. Bláha, J. Rosenzweig-Moir, R. Těsnohlídek (i pseud. Č. Krt, Jan Max) aj. Z *překladů* cizí beletrie (většinou bez uvedení jména překladatele) přinesl časopis kromě několika pasáží z románu O. Mirbeaua Válka (na pokr. v příl. Klíčení) a drobných ukázek z klasických děl (např. z poezie H. Heina, z esejů J. J. Rousseaua, J. Ruskina) většinou prózy málo známých autorů anarchistického zaměření. *Kritika* byla v P. zastoupena pouze několika divadelními referáty, které zde zveřejňoval E. Czerski, a portréty zahraničních literárních a kulturněpolitických osobností od S. Lomnického.

LITERATURA: F. Buriánek in Generace buřičů (1968, s. 88).

pb

Prager gelehrte Nachrichten

1771–1772

Časopis zaměřený na kritiku soudobé vědecké a umělecké literatury v Rakousku, publikační orgán osvícensky orientované vědecké společnosti kolem I. Borna.

Redaktor: Ch. Ph. G. Löper. – *Nakladatel:* Wolfgang Gerle, Praha. – *Periodicita:* týdeník (jednotlivé číslo – Stück – 16 stran); od 1. 10. 1771 do 15. 9. 1772, uspořádán do dvou dílů: 1. do 17. 3. 1772 (celkem 25 čísel), 2. od 31. 3. 1772 (celkem 25 čísel).

P. g. N. (Pražské učené zprávy), publikační orgán učené společnosti kolem I. Borna, byly inspirovány vzorem četných osvícenských kritických periodik, vycházejících od 40. let na německém a rakouském území a sledujících soudobou vědeckou i beletristickou literární produkci (např. Monatliche Auszüge alter und neuer gelehrter Sachen, Olomouc 1747 až 1748; Wienerische gelehrte Nachrichten, Vídeň 1755–60). Funkci odpovědného redaktora zastával Ch. Ph. G. Löper, který do P. g. N. přešel z pražského časopisu Neue Literatur (1771–72) po konfliktu s tzv. „schöngeisty". Do P. g. N. měli podle úvodního prohlášení přispívat autoři z celého Rakouska, referáty a recenze měly být anonymní, aby byla uchována maximální objektivita soudu. V prvním čísle byl uveřejněn program časopisu (Vorbericht), zdůvodňující vznik P. g. N. snahou bránit prestiž rakouské vzdělanosti a kultury před urážlivými kritikami v německých časopisech. P. g. N. měly kriticky sledovat veškerou vědeckou a uměleckou literaturu (s výjimkou teologie) napsanou rakouskými učenci a spisovateli nebo cizími autory na rakouském území působícími. Proti dosavadnímu historizujícímu trendu byla zdůrazněna nutnost sledovat jak současný stav vědy a umění, tak praktické využití vědy pro rozvoj státu. Součástí časopisu měly být i zprávy o nových nařízeních na vysokých školách a nekrology učenců; naproti tomu redakce odmítla komentovat nepřehledné divadelní poměry, třebaže uznávala důležitost divadla pro citovou a mravní výchovu občanů. P. g. N., které vycházely necelý rok, se pro svůj osvícenský, nesmlouvavě kritický postoj dostávaly do sporů s ideovými odpůrci (tzv. čechisty a jezuity; v červnu 1772 musely např. vydat prohlášení, že nekritizují jezuitský řád, ale jeho jednotlivé osobnosti jakožto vědce) a s jinými časopisy (Wiener Realzeitung, Hallische gelehrte Zeitung). Po konfliktu s vídeňským dvorním tiskařem J. T. Trattnerem, jehož patisky Linnéových spisů P. g. N. odsoudily, nepřistoupily na omluvu a odvolání a raději ukončily svou činnost. Odpůrci P. g. N. se pokusili ještě zpětně časopis zesměšnit spiskem Untersuchung, ob die Verfasser der P. g. N. in ihren Wochenblättern Wissenschaft, Redlichkeit und Sittsamkeit geäussert haben?, vydaným 1773 pod jménem jezuity J. Thima údajně v Berlíně; skutečným autorem však byl zřejmě Dobnerův odpůrce jezuita F. Pubička a kniha vyšla v Praze.

P. g. N. jako časopis osvícenského zaměření, vycházející z rozumového přístupu ke skutečnosti, podporovaly myšlenku svobodného vědeckého bádání a stavěly se proti pověrám, předsudkům a náboženské intoleranci. Navazovaly na myšlenky vídeňského osvícence J. Sonnenfelse (1733–1817) včetně jeho celorakousky pojímaného vlastenectví (1771, č. 6, podrobný referát o jeho základní stati Über die Liebe fürs Vaterland), zároveň se stavěly proti celoněmecky orientovaným osvícenským snahám, reprezentovaným v Praze univ. prof. K. J. Seibtem a jeho příznivci kolem časopisu Neue Literatur; přestože byl profil P. g. N. utvářen především celorakouským patriotismem, lze v některých příspěvcích sledovat i zájem o specificky českou problematiku a s ním i počátky etnického chápání pojmu národ, které vytvářelo první předpoklady pro vznik národněobrozenského hnutí. P. g. N. vystupovaly jak proti vědeckému eklekticismu a proti myšlenkové povrchnosti módních „schöngeistů", tak proti tradičním scholastickým metodám církve ve jménu vědecké důkladnosti, systematičnosti a vysoké kritičnosti (ta se někdy nevyhýbala ani ironickému tónu či přesahovala v satiru). Odtud vyšel i jejich postoj k doznívajícímu vědeckému sporu o existenci praotce Čecha vyvolanému Dobnerovým rozborem Hájkovy kroniky, v němž se jednoznačně postavily na stranu moderní historické kritiky (mj. 1772, č. 16 a 17 v ref. o Pubičkově spisu Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slawen). Důsledně plnily svůj program uveřejňovat referáty z téměř všech vědních oblastí; přírodní vědy (matematika, astronomie, přírodopis, mineralogie, chemie, lékařství, polní hospodářství) přitom byly zastoupeny častěji než vědy společenské (filozofie, etika, historie, práva, pedagogika, literatura). Recenzovány byly i rakouské časopisy (např. pražské morální týdeníky Undichtbare 1770 a Meine Einsamkeiten 1771, vídeňský Theatralkalender für das Jahr 1772 aj.). Asi 60 příspěvků se týkalo literatury z území Čech, mezi jinými prací D. Bechera, I. Borna, M. Hansy, J. T. Peithnera, J. Tesánka, J. J. Trnky, M. A. Voigta a prvního svazku reprezentativního souboru životopisů Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler (1772, 2. d., č. 17 a 25). Krásné literatuře byla v P. g. N. věnována menší pozornost než vědě; referáty sledovaly tvorbu původní i překladovou, poezii, prózu i dra-

ma, přičemž byli recenzenti nuceni uznat převahu německé beletrie nad rakouskou (1771, č. 6 např. v an. ref. o básni F. E. Schönfelda Auf die Reise Josephs des Zweiten; autorem byl asi F. M. Pelcl). O česky psané literatuře jsou jen dva, avšak výrazně vlastenecky pojaté referáty (1772, 2. d., č. 6 o překladu francouzského pedagogického spisu Kniha pro dítky a 1772, č. 23 o Zebererově překladu Krügerova Knížete Honzíka); recenzenti v nich vítají překlady do češtiny jako užitečné zvláště pro ty, kdož češtinu dosud dokonale neovládají, vybízejí však k výběru kvalitnějších předloh (S. Gessner, Ch. F. Gellert). Původní plán získat přispěvatele z celého Rakouska se nepodařilo realizovat a do P. g. N. psali vedle redaktora Ch. Ph. G. Löpera zejména pražští učenci z okruhu I. Borna (včetně jeho mimopražských přátel) a profesoři z univerzity: mineralog I. Born, profesor kamerálních věd J. Buček, archeolog a historik umění F. L. Ehemant, berlínský přírodovědec B. Hacquet, profesor hornických věd J. T. Peithner, F. M. Pelcl, mineralog N. Poda, matematik J. Stepling a J. Tesánek, snad i hrabě F. J. Kinský a M. A. Voigt. Literární referáty a zprávy psali hlavně I. Born, J. Buček, Ch. Ph. G. Löper a F. M. Pelcl. Všechny příspěvky byly anonymní, většinou však byly označeny (určení provedl 1909 A. Kraus): Ab, B (asi Pelcl), Ba, Bt (asi Pelcl), Bz, C, D (asi Löper), E (asi Ehemant), F (asi Löper), Gl, H, Hl, H-l (asi Stepling), J (asi Löper), K (asi Buček), L, M (asi Löper), Mz (téměř s jistotou Pelcl), N (asi Born s Pelclem), Nb (asi Born s Pelclem), O (asi Born), P (asi Löper), R, S (asi Buček), T, Tq (asi Tesánek), Ub (asi Buček), W, X (asi Born), Xb (asi Born), Z.-A.-, Z.a, Z-a (asi Buček), Za.

LITERATURA: A. G. Przedak in Geschichte der deutschen Zeitschriftwesen in Böhmen (Heidelberg 1904, s. 44); J. Hanuš: Počátky Král. české společnosti nauk, ČČH 1908, s. 142, 311, 381; A. Kraus: Pražské časopisy 1770–1774 a české probuzení (1909, s. 36); J. Hanuš: Dodatek k počátkům Král. české společnosti nauk, ČČH 1910, s. 306; J. Volf: Jest Kristian Löper zakladatelem P. g. N.?, LF 1926, s. 275; A. Kraus: Kdo založil P. g. N., LF 1926, s. 367; J. Strakoš in Počátky obrozenského historismu v pražských časopisech a M. A. Voigt (1929, s. 40); F. M. Bartoš: P. g. N. a vznik Pražské učené společnosti, Naše věda 1942, s. 197; A. S. Mylnikov in Vznik národněosvícenské ideologie v českých zemích 18. století (1974, s. 169); B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975, s. 56).

lk

Praha–Moskva

1936–1989
1. 1936–1939, 2. 1946–1950, 3. 1951–1968, 4. 1974–1989

Kulturněpolitická revue pro pěstování československo-sovětských styků, vzájemné sbližování a spolupráci s výraznější nebo méně výraznou literární složkou.

1.
Podtitul: 1936/37–1939 (roč. 1–4) Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR. – *Redaktoři:* 1936/37–1939 (roč. 1–4) Z. Nejedlý s red. kruhem, z toho 1936/37 (roč. 1) s K. Teigem (odp. red.), 1937/38–1939 (roč. 2–4) s V. Borkem (odp. red.). – *Vydavatel:* 1936/1937–1939 (roč. 1–4) Společnost pro kulturní a hospodářské styky se SSSR. – *Nakladatel:* 1936/37–1938 (roč. 1–3) Melantrich; 1939 (roč. 4) nákladem vlastním; Praha. – *Periodicita:* 1936/37 (roč. 1) od dubna do února 10 čísel, nevyšlo v říjnu; 1937/38 (roč. 2) od března do ledna 10 čísel, nevyšlo v červenci; 1938 (roč. 3) od února do prosince 10 čísel, nevyšlo v červenci a říjnu, v prosinci 2 čísla; 1939 od ledna do března 3 čísla (3. číslo 5. 3.); revue přestala vycházet po německé okupaci ČSR a zřízení protektorátu.

Revue Společnosti pro kulturní a hospodářské styky se SSSR vznikla podobně jako její předešlé časopisy Nové Rusko (1925–30) a Země sovětů (1931–36) z iniciativy Z. Nejedlého. Usilovala o propojení spontánního zájmu soudobé politické levice o SSSR s oficiální československou zahraniční politikou po uzavření českosl.-sovětské spojenecké smlouvy (květen 1935). Redakční prohlášení o potřebě pracovat k ustavičnému prohlubování a rozšiřování součinnosti se dovolávalo komuniké z jednání E. Beneše a sovětských představitelů. Úvodní stať nového časopisu napsal tehdejší ministr zahraničí K. Krofta, prezidenta E. Beneše zastupoval citát z jeho anketního příspěvku o A. S. Puškinovi v moskevských Izvestijích, v 1. čísle vystoupili i další státní činitelé. Revue měla „spolehlivě a podrobně“ informovat československou veřejnost o kulturním, politickém a hospodářském životě SSSR, ale též sovětskou veřejnost o ČSR (v 5. čísle 3. roč. byla zavedena rusky psaná *Ruská stránka*); po Mnichově 1938 vysvětlovala stanoviska SSSR, zdůrazňovala jeho hospodářský a vojenský potenciál a snažila se dále posilovat vědomí slovanské kulturní i jiné vzájemnosti. Ve svých článcích i dalších rubrikách (nejstabilnější byly

Sovětská kronika, *Zprávy a poznámky* a *Zprávy Společnosti pro kulturní styky se SSSR*) si všímala otázek práva, práce, mezinárodních vztahů, vojenství, školství a mládeže, kultury a umění i současného stavu vzájemných vztahů. Rubrika *Literatura* pak přinášela převážně pod šiframi recenze domácích prací týkajících se sovětské politiky, vědy i kultury (hlavně divadla a filmu) a recenze literárních děl, zejména překladů z ruštiny. Některé sešity měly blízko k monotematickým číslům (č. 4 v 1. roč. bylo vyhrazeno návrhu nové sovětské ústavy, č. 10 výročí A. S. Puškina, č. 7 a 8 2. roč. 20. výročí vzniku SSSR, č. 3 ve 4. roč. T. Ševčenkovi).

Stati věnované kulturní a literární problematice tvořily sice dílčí, nicméně výraznou součást revue, přestože původní česká beletrie se v ní prakticky nevyskytovala. I tak s časopisem spolupracovala řada spisovatelů (k členům redakční rady nebo přispěvatelům patřili A. Hoffmeister, J. Hora, J. Kratochvíl, T. Svatopluk, J. Weil, Slováci L. Novomeský a J. Poničan), divadelní a hudební umělci (E. F. Burian, O. Jeremiáš, L. Kuba) i vědci (B. Havránek, J. Heidenreich, tj. Dolanský), J. Horák, B. Hrozný, V. Mathesius, V. Novák, F. Wollman, Rus P. Bogatyrjov) a novináři (H. Ripka). Převážnou většinu literárních příspěvků tvořila *pojednání souhrnně informující o kulturním dění v SSSR* (o literárních diskusích psal J. Weil, o divadle F. Pujman a F. Wollman, o filmu L. Linhart, o muzeích a obrazárnách P. Bogatyrjov a L. Kuba), dále o ohlasech sovětské literatury u nás, zejména o *překladech* (V. Běhounek, J. Heidenreich, J. Honzl, V. Cháb, F. Kubka, F. Píšek, K. Teige). Vztahy T. G. Masaryka k carskému Rusku se zabývala H. Gregorová. Podrobněji v kombinaci odborných statí s informativními revue sledovala aktuální události, zejména významná jubilea A. S. Puškina (E. F. Burian, J. Hora, J. Horák, L. Linhart) a T. Ševčenka (Z. Nejedlý, P. Bogatyrjov, ukázky ze Ševčenkovy poezie v překladech M. Marčanové), stranou nezůstala ani *publicistika*, hlavně okolo knihy A. Gida o SSSR (Z. Nejedlý, K. Teige). Z aktuálního kulturněpolitického dění pak zasluhuje pozornost anketa uspořádaná 1936 k návrhu sovětské ústavy (K. Čapek, Z. Nejedlý, S. K. Neumann, B. Přikryl, H. Ripka) a 1938 solidarizující se odpověď 74 sovětských spisovatelů na provolání Obce československých spisovatelů K svědomí celého světa proti mnichovskému diktátu. Předělem ve vývoji P.–M. se stalo už v 1. roč. číslo 6, ve kterém K. Teige psal o moskevském procesu se Zinověvem, Kameněvem a dalšími jako o tragické kapitole ruské revoluce; celý náklad čísla byl bez vědomí redakční rady spálen a do opraveného vydání vsunuta stať reprodukující oficiální sovětské stanovisko. K. Teige se poté vzdal členství v redakční radě a redigování ročníku dokončil už bez své literární spolupráce autorské (stať o sovětské kulturní tvorbě a otázkách literárního dědictví, která byla otiskována i v 8. a 9. čísle, byla napsána a vysázena dříve). Po Teigově odchodu se P.–M. stala časopisem bezvýhradně hájícím soudobou sovětskou politickou a kulturněpolitickou praxi, oprávněnost procesů i uzavření Mejercholdova divadla, odmítala trockismus i Gidův pohled na SSSR, v SSSR spatřovala protiklad k soudobé politicky chaotické Evropě.

2.

Podtitul: 1946–50 (roč. 1–5) Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR. – *Redaktoři:* 1946–50 (roč. 1–5) Z. Nejedlý, z toho 1946 (roč. 1, č. 1) s vedoucím red. M. Opltem, č. 2–5 s red. kulturní části V. Vrabcem a odp. red. A. A. Hochem, č. 6–12 s vedoucím red. V. Vrabcem; 1947 (roč. 2) č. 1 s red. kruhem (J. Dolanský, K. Hanuš, V. Vrabec), č. 2–6 s odp. red. J. Dolanským a red. V. Vrabcem, č. 7 s odp. zástupcem listu J. Dolanským, od č. 8 1947 – 1950 (roč. 2–5) s odp. zástupcem F. Nečáskem a red. kruhem (J. Dolanský, K. Hanuš, J. Knobloch). – *Vydavatel:* 1946–48 do č. 2 (roč. 1–3) Společnost pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR; 1948 od č. 3 – 1950 (roč. 3–5) Svaz českosl.-sovětského přátelství; Praha. – *Periodicita:* 1946–49 (roč. 1–4) měsíčník; 1950 (roč. 5) 10x ročně (mimo prázdniny).

Obnovená revue si ukládala za cíl rozvíjet vzájemné českosl.-sovětské vztahy. Staralo se o to několik rubrik (*Okénko do Sovětského svazu*, *Sovětská kronika*, *Sovětské vademecum*, *Ze sovětského života*). Zájem o kulturní dění udržovaly rubriky *Z nových knih* a později též *Divadlo a film*. Kontinuitu s předválečným časopisem představoval šéfredaktor Z. Nejedlý (vystupoval v listě však jen zcela ojediněle) a někteří spolupracovníci, zejména J. Heidenreich, nyní Dolanský.

Proti předválečnému, spíše všeobecnému kulturněpolitickému seznamování s děním v SSSR se v navazující revui značně rozrostla pozornost ke kulturnímu dění. V hojnějším počtu se v ní vyskytovaly *verše* sovětských básníků v *překla-*

dech I. Barta, J. Honzíka, M. Jariše, J. Jedličky, S. Machonina, Z. Niliusové a J. Taufra, i jednotlivé básně českých autorů, často jen přetiskované z již vydaných sbírek, ale též původní (F. Halas, P. Křička, M. Pujmanová, ukázky z právě vycházejících stalinských poem V. Nezvala a S. Neumanna). Značně vzrostl počet *informativních článků* o sovětských spisovatelích z pera nejen ruských, nýbrž i českých autorů, a to i o ruské starší literatuře (zejména J. Dolanský a dále M. Drozda, J. Jíša, A. Kroupa, B. Mathesius, Z. Niliusová, V. Stanovský, F. R. Tichý) a o sovětském divadle (V. Adámek, J. Fromková, V. Gabriel, J. Honzl, A. Kurš, M. Očadlík, J. Pokorný, E. Šmeralová, V. Šrámek, J. Taufer). O české literatuře v SSSR zase psali J. Glazarová, M. Lukáš, F. Nečásek; J. Dolanský pak podvakrát rozvinul téma T. G. Masaryk a Rusko. Čeští autoři se věnovali i kulturněpolitickým tématům: ze spisovatelů L. Aškenazy, J. Marek, z vědců V. Husa a J. Mukařovský; K. Konrád tu otiskl vzpomínky na V. Majakovského. V historii časopisu došlo ke dvěma výrazným proměnám: nejprve v redakci 1947 (2. roč.) v souvislosti s tím, že do 6. čísla „byl zcela podloudně" vpašován bez vědomí redakce referát o Peroutkově knize Tak nebo tak s odmítnutím spisovatelových oponentů, podruhé po únoru 1948, kdy došlo k proměně celkového zaměření listu a začaly se množit zejména ideologicky motivované polemiky na obranu sovětského umění (zejména A. Kolman a F. Nečásek) a kdy se i P.–M. účastnila ideologické kampaně proti kosmopolitismu. Ve vztahu k umění se na ní podíleli P. Bojar, J. Dolanský (literatura), J. Hájek (divadlo), M. Barvík (hudba) a A. M. Brousil (film). Po únoru se v revui rozšířily recenze nových knih, nejčastěji překladů beletrie, ale též českých a slovenských prací dotýkajících se sovětské problematiky (P. Bojar aj.). *Recenze* psali většinou mladí začínající autoři M. Botura, M. Drozda, M. Filip, J. F. Franěk, K. Hoffbauerová (Sgallová, též šifry K. H. a kh), J. Jíša, S. Krejčová, M. Lukáš, M. Macková, O. Maleček, J. Piskáček, M. Pohorský, H. Procházková, V. Smrž, V. Vrabec (též šifra vbc), H. Vrbová, M. Zatovkaňuk, o divadle a filmu M. Macková, J. Trefulka (též šifra J. T.), J. Vilímek aj.

3.
Podtitul: 1951 (roč. 1) Revue pro kulturní a hospodářskou spolupráci ČSR a SSSR; 1952–54 (roč. 2–4) Měsíčník (Časopis) pro kulturní a hospodářskou spolupráci se SSSR; 1955–57 (roč. 5–7) Měsíčník pro sovětskou literaturu a umění; 1958–62 do č. 6 (roč. 8–12) Měsíčník pro českosl.-sovětskou kulturní, vědeckou a technickou spolupráci; 1962 od č. 7 – 1967 do č. 3 (roč. 12–17) Revue pro českosl.-sovětskou kulturní, vědeckou a technickou spolupráci; 1967 od č. 4 – 1968 (roč. 17–18) Měsíčník Svazu českosl.-sovětského přátelství. – *Redaktoři* (vesměs s red. radou): 1951–52 do č. 8 (roč. 1–2) Z. Nejedlý jako šéfredaktor s vedoucím red. M. Filipem a odp. red. F. Nečáskem; 1952 od č. 9 – 1956 (roč. 2–6) Z. Nejedlý jako předseda red. rady a 1952 od č. 9 – 1954 do č. 6 (roč. 2–4) s místopředsedou red. rady F. Nečáskem a vedoucím red. M. Jungmannem; 1954 od č. 7 (roč. 4) s místopředsedou red. rady F. Nečáskem a vedoucím red. V. Gabrielem; 1955 (roč. 5) s M. Jarišem jako Nejedlého zástupcem a s vedoucím red. V. Gabrielem; 1956 (roč. 6) jen s vedoucím red. V. Gabrielem; 1957–59 (roč. 7–9) M. Macková, vedoucí red. (Z. Nejedlý veden až do konce jako zakladatel listu); 1960–62 do č. 4 (roč. 10–12) předseda red. rady J. Koťátko, vedoucí red. M. Macková; 1962 od č. 5 – 1967 do č. 3 (roč. 12–17) vedoucí red. M. Macková; 1967 od č. 4 – 1968 do č. 7 (roč. 17–18) šéfredaktor J. Lukáš, odp. red. J. Macháček. – *Vydavatel:* 1951–54 (roč. 1–4) Českosl.-sovětský institut; 1955–60 do č. 1 (roč. 5–10) Svět sovětů; 1960 od č. 2 – 1968 (roč. 10–18) Svaz českosl.-sovětského přátelství; Praha. – *Periodicita:* 1951–54 (roč. 1–4) měsíčník, 10x ročně (mimo prázdniny); 1955–62 do č. 6 (roč. 5–12) měsíčník, 12x ročně; 1962 od č. 7 – 1967 do č. 3 (roč. 12–17) dvouměsíčník, 6x ročně; 1967 od č. 4 – 1968 (roč. 17–18) měsíčník, celkem 9 čísel, 1968 vyšlo jen 7 čísel od ledna do července. Od 1956 je v závorce uváděno také číslování ročníků od založení revue 1936; tedy tento 6. roč. byl zároveň 15. od založení; roč. 1959 a 1960 byly omylem číslovány 8 (17) a 9 (18) místo 9 (18) a 10 (19), takže po špatně číslovaném roč. 1960 jako 9 (18) následoval hned roč. 11 (20); též ročník 1967 od č. 4 a 1968 (17–18) byly omylem označeny jako 25 místo 27. Revue přestala vycházet po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa.

Předěl mezi P.–M. do 1950 a od 1951, vyjádřený i novým číslováním ročníků, spočíval především v tom, že se z převážně úvahové a informativní revue stal časopis literární, seznamující čtenáře se soudobou i starší literaturou národů SSSR. Dělo se tak zejména prostřednictvím překladů veršů, prózy i dramatu a dále články, cestopisnými črtami a fejetony sovětských i českých autorů. Recenze a drobné komentáře dění i informace o vzájemných kontaktech se soustřeďovaly zprvu v rubrikách *Kronika* a *Recenze a zprávy o knihách,* od 1957 jen v oddíle *Poznámky*, 1960 pak členění na rubri-

ky zmizelo. Postupně, zvláště s příchodem J. Koťátka 1960 (roč. 10) do funkce předsedy redakční rady, se literární orientace oslabila a časopis nabýval populárně-informativního a zároveň všeobecně naučného rázu, zvláště silně pak od 1964 (roč. 14), když se v něm začala objevovat monotematická čísla o nejrůznějších oblastech života SSSR od výtvarného umění a architektury až po kosmonautiku, radioamatérství a sport. Návrat k měsíční periodicitě, vynucený 1967 splynutím s organizačním listem Svazu českosl.-sovětského přátelství Družba, přinesl pak částečný odklon od encyklopedičnosti směrem k sterilní oficialitě (projevy představitelů sovětského i českého politického a vědeckého života). 1955–56 (roč. 5–6) v časopisu pravidelně vycházela výběrová bibliografie beletrie a článků sovětských i českých autorů zabývajících se záležitostmi kultury v SSSR i ČSR.

Poměrně značný rozsah jednotlivých čísel umožňoval časopisu podávat podrobný obraz zvláště soudobé mnohonárodní tvorby v SSSR a poskytovat tak publikační příležitosti překladatelům i publicistům. Přitom obsah revue, zejména výběr autorů ukázek, závisel jak na proměnách literárních norem v SSSR, tak na české kulturněpolitické situaci. Občas revue přinášela i původní *české verše:* nejprve 1953 (roč. 3) příležitostné básně k jubileu Z. Nejedlého (M. Pujmanová) a k úmrtím J. V. Stalina (M. Jariš, S. Neumann, V. Nezval, M. Pujmanová) a K. Gottwalda (P. Kohout, V. Nezval, M. Pujmanová, I. Skála, V. Závada, ze Slovenska M. Lajčiak), 1957–59 (roč. 7–9) pak v širokém spektru autorů (J. Alda, M. Bieblová, F. Branislav, L. Čivrný, J. Havel, J. Hilčr, O. Kryštofek, J. Noha, I. Skála, J. Štern, J. Taufer, J. Urbánková, A. Vaněček, E. Vrchlická ad.). Převahu mezi prozaickými příspěvky měly *publicistické žánry, cestopisné črty, fejetony* a též *causerie* vížící se nejčastěji k pobytu v SSSR (N. Frýd, J. Glazarová, A. Hoffmeister, Z. Jirotka, A. Lustig, J. Marek, B. Říha, Jos. Sekera, J. Šlitr, G. Včelička aj.). Zejména 1961–62 (roč. 11–12) se výrazněji uplatňovali i slovenští autoři jak původními příspěvky, tak překlady (básníci M. Ferko, M. Lajčiak, A. Plávka, Š. Žáry, prozaici P. Karvaš a posmrtně R. Jašík, překladatelé hlavně M. Ferko a R. Skukálek). Nejrozsáhlejší prostor byl však v revui vyhrazen překladům jednotlivých básní i celých poem, drobných prozaických projevů, ukázek z novelistické a románové tvorby, pojednáním sovětských autorů o jejich literaturách, ale též literárněhistorickým příspěvkům sovětských bohemistů o české literatuře. Mezi *překladateli* veršů se uplatnili J. Alda, I. Bart, Z. Beráková, Z. Bergrová, M. Bieblová, V. Daněk, L. Fikar, J. Honzík, M. Jariš, J. Jedlička, V. Jestřáb, J. Kabíček, L. Kubišta, M. Kundera, M. Marčanová, O. Mašková (též podp. O. Svobodová), J. Moravcová, J. Pilař, J. Plachetka, J. Sedlák, I. Skála, Z. Skyba, J. V. Svoboda, O. Svobodová, K. Šiktanc, J. Šotola, J. Štroblová, I. a I. Štukovi, J. Taufer, J. Trefulka, J. Valja, J. Vladislav, J. Vojtěch, H. Vrbová, O. Vyhlídal, J. Zábrana, z překladatelů prózy a dramatu J. Fromková, J. Hulák, J. Kadlec, L. Kozáková, A. Nováková, V. Picková, Z. Psůtková, N. Slabihoudová, J. Šanda, J. Tafel, H. Volfová, F. Vrba. *Literárně* nebo *divadelně zaměřené články, informativní stati, recenze* a *glosy* psali mj. J. Balvín, V. Běhounek, S. Budín (pseud. B. Stanislav), H. Budínová, J. Damborský (o litevské literatuře), J. Dolanský, M. Drozda, L. Dušková, M. Filip, J. Fromková, J. F. Franěk, M. Genčiová, R. Grebeníčková, J. Hájek, M. Hrala, J. Hulák, J. Jíša, J. Kadlec, V. Karbusický, I. Klíma, J. Kojzar, J. Kopecký, O. Krejča, B. Křemenák, J. Kunc, S. Machonin, K. Martínek, Z. Mathauser, R. Parolek, V. Pekárek, A. Scherl, Z. K. Slabý, F. Soukup (estonská literatura), V. Stanovský, J. Šavrda, E. Šmeralová, J. Tafel, J. Taufer, P. Trost (litevská literatura), A. Urbanová, J. Vladislav, J. Vohryzek, L. Zadražil, O. Zilynskyj. Mezi monotematická čísla zaměřená na literaturu patřila 1965 čísla věnovaná humoru a satiře a populární písňové tvorbě, vlastně jakýsi zpěvník, s překlady textů od J. Aplta, J. Fikejzové, I. Fischera, J. Jakoubka, B. Nádvorníka, P. Rady, E. Sojky aj.

4.

Podtitul: 1974–86 (roč. 19–31) Revue pro českosl.-sovětskou politickou, ekonomickou, vědeckotechnickou a kulturní spolupráci; 1987–89 (roč. 32–34) Revue pro českosl.-sovětskou spolupráci. – *Redaktoři:* 1974–84 (roč. 19–29) F. J. Kolár; 1985 do č. 5 (roč. 30) red. rada, č. 6 V. Gerloch; 1986–89 (roč. 31–34) V. Gerloch. – *Vydavatel:* 1974–89 (roč. 19–34) Ústřední výbor Svazu českosl.-sovětského přátelství v Lid. nakladatelství, Praha. – *Periodicita:* dvouměsíčník; 1974 (roč. 19) od května 4 čísla, 1975–89 (roč. 20–34) 6x ročně; číslování ročníků od založení (v závorce) pokračovalo chybně i zde, trvalo ještě v roč. 24 (1979, 31 místo 33). K nápravě došlo 1980 (roč. 25, od založení 34). Revue zanikla 1989 6. číslem 34. (43.) roč.

Ve svém posledním období P.–M. sloužila oficiálnímu programu konsolidace socialismu a pokoušela se o obnovu kulturní i jiné spolupráce Československa se Sovětským svazem. Navracela se přitom typologicky k podobě revue ze 30. let, kladla důraz na informace a úvahy, až na výjimky se nezabývala překlady sovětské tvorby (jistěže v souvislosti s existencí paralelně vycházejícího měsíčníku Sovětská literatura) a původní česká tvorba se sovětskou inspirací, zastupovaná poezií, tvořila jen nevelký zlomek obsahu (vedle přetisků starších veršů jen jednotlivé *básně* M. Floriana, V. Honse, J. Jelena, I. Skály a Slováka P. Koyše). Revue měla v tomto období nevelký, víceméně stabilní okruh přispěvatelů, *o literatuře a divadle* častěji psali Z. Bergrová, V. Dostál, M. Fronková, J. Heřtová (i šifry -jhř-, -JHŘ-), J. Lang, K. Martínek, Jar. Sekera, E. Šmeralová, Š. Vlašín, J. Vojtěch (i šifry JV, jv, -jv-), M. Zahrádka a ze Slovenska D. Slobodník a Ľ. Šulc. J. Vojtěch se uplatňoval i jako autor epigramů a zejména jako překladatel. Vedle něho *poezii překládali* rovněž V. Jelínek, J. Kabíček, V. Kún a J. Moravcová. V posledních letech se P.–M. snažila podpořit program přestavby socialismu, v čemž nalézala spolupracovníky i ve střední generaci (verše M. Černík, překlady do slovenštiny Ľ. Feldek).

LITERATURA: ● ref. P.–M. 1: EL (J. Strnadel), Čin 1936, s. 222; p. (A. M. Píša), PL 16. 4., 13. 8. a 3. 10. 1936 ●; K. Teige in Surrealismus proti proudu (1938); M. Blahynka: Časopis dodnes časový, Praha–Moskva 1978, č. 1 + in Novinář Zdeněk Nejedlý (1979); J. Sedláček: P.–M. (k 45. výr. založení), Praha–Moskva 1981, č. 5; část č. 2 1986 k 50. výr. P.–M.; Č. Amort: Deset let obnovené revue P.–M., Praha–Moskva 1986, č. 3; B. Amortová: P.–M. v letech 1946 a 1947, tamtéž, č. 4; H. Šťastná: P.–M. v letech 1953 až 1968, tamtéž, č. 5; J. Achová: Časopisy Země sovětů, P.–M. a Svět sovětů v kontextu českosl.-sovětských literárních vztahů 30. let, sb. Materiály k českosl.-sovětským literárním vztahům (1989).

mb, zp

Vojtěch **Prach**

* 23. 4. 1874 *Plzeň*
† 15. 11. 1927 *Praha*

Filolog a překladatel z ruštiny, zabývající se též kulturou východních a jižních Slovanů.

Po maturitě 1893 na českém gymnáziu v Plzni studoval do 1897 moderní filologii na pražské univerzitě (žák J. Gebauera). Od 1897 vyučoval češtině a francouzštině jako suplent na středních školách v Rakovníce, Praze-Malé Straně, Karlíně, Kladně a Plzni. Zároveň referoval ve Slovanském přehledu (1899–1910) o kultuře východních a jižních Slovanů. 1910 byl jmenován profesorem na reálném gymnáziu ve Dvoře Král. a vyučoval též ruštině na tamější obchodní škole. Pak působil na reálkách, od 1913 v Kutné Hoře, od 1919 v Praze na Žižkově a naposledy na Malé Straně. 1903–16 se zabýval také lexikografickou prací, po smrti J. Herzra doplnil, utřídil a odborně zpracoval k vydání třísvazkový Česko-německý slovník. Po převratu zastával externě místo vedoucího bulharského oddělení zpravodajského odboru min. zahraničních věcí. V 51. roce svého života se oženil. Rok před smrtí onemocněl a nemohl vykonávat své povolání, ale vrátil se k překladatelské práci.

P. debutoval v Času překladem ukrajinských pohádek, pak se zaměřil na novější a současnou ruskou prózu. Na přelomu 19. a 20. století patřil k okruhu kulturních pracovníků inspirovaných názory T. G. Masaryka, odkud mj. vyšly i podněty k překladům díla F. M. Dostojevského, na nichž se P. podílel. V duchu tehdejšího pojetí mytizujícího Rusko jako zemi zvláštní, pro české prostředí těžko pochopitelnou a proniknutelnou, usiloval P. zvýraznit svéráznost překládaných textů, a to zejména častým užíváním rusismů; v případě překladu Gorkého románu Foma Gordějev a Dostojevského Deníku spisovatelova narazil tento postup na odmítavé kritiky zastánců modernější překladové metody, zejména J. Karáska a M. Martena. Kromě překládání P. přispíval do Slovanského přehledu informacemi a články o kultuře Slovanů v národnostně smíšených oblastech, jako byla Bukovina a Halič nebo na Balkáně Makedonie. Příležitostně referoval i o současné ruské próze (L. Andrejev, M. P. Arcybašev, A. P. Čechov, M. Gorkij, L. N. Tolstoj).

ŠIFRY: -ch., -ch-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (1899 až 1907; 1899, 1903 překl. ukrajin. lid. pohádek); Lípa (1925); Rovnost (1909); sb. Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi (1898); Slovanský přehled (1899–1910); Výr. zpráva veřejné obchodní školy (Dvůr Král. n. Lab. 1913); Zahraniční politika (1923). ▮ KNIŽNĚ. *Překlady:* F. M. Dostojevskij: Hráč (1900) + Deník spisovatelův 1 (1910, s K. Ve-

lemínským); M. Gorkij: Foma Gordějev (1901); M. J. Saltykov-Ščedrin: Bajky (1904, i překl. jiných); A. Benois: Ruská škola malířská (1921); P. D. Boborykin: Čtyři povídky (1921); – posmrtně: G. I. Uspenskij: Ruský sedlák (1929). – *Ostatní práce:* Česko-německý slovník 1–3 (1. b. d., 1909, 2. b. d., 1916, 3. 1916, s J. Herzrem). ▮

LITERATURA: J. Karásek: ref. překl. M. Gorkij, MR 1902/03, sv. 14, s. 578; ● ref. překl. F. M. Dostojevskij: Deník spisovatelův: an., Čas 9. 10. 1910; A. Novák, Přehled 9, 1910/11, s. 49; M. Marten, MR 1910/11, sv. 23, s. 165; A. M. (Macek), Akademie 15, 1910/11, s. 135; J. Menšík, ČMF 1911, s. 177; V. Prach: Zasláno (reakce na kritiku v Času a v Přehledu), Čas 25. 10. 1910 ●; ● nekrology: ma (O. Mrkvička), LidN 17. 11. 1927; Č (V. Červinka), NL 17. 11. 1927; A. F. (Frinta), Slovanský přehled 1927, s. 782; an., Naše věda 1927/28, s. 216 ●; J. Hch. (Dolanský): ref. překl. G. I. Uspenskij, LidN 22. 6. 1930.

is

František **Prachař**

* 25. 11. 1872 *Liblín* (Bujesily) u Rokycan
† 20. 3. 1958

Překladatel angloamerické poezie, básník i prozaik tíhnoucí k literární mystifikaci a k parodii.

V roce P. narození byly Bujesily osadou obce Liblín. 1885–92 studoval na reálném gymnáziu v Plzni, pak (dle vlastních údajů) mimořádně na filoz. fakultě v Praze. Pracoval jako železniční úředník, penzionován byl nejpozději 1929. Vlastní literární tvorbě se věnoval hlavně v 90. letech, potom se zabýval překlady a posléze amatérsky matematikou a fyzikou.

Jako překladatel se P. zaměřil na anglickou a americkou poezii. K jeho významnějším pracím patřil překlad eposu Hiawatha H. W. Longfellowa (P. byl po J. V. Sládkovi druhým českým překladatelem tohoto díla) a básnické skladby evokující tajemný svět buddhismu Světlo Asie čili Velké sebeodříkání od E. Arnolda; mimoto publikoval překlady úryvků ze Zlaté legendy H. W. Longfellowa a ze Ztraceného ráje J. Miltona (výbor s tit. Čtyry mosty doplnil vlastní utopickou povídkou). Ve svých překladech usiloval P. o věcnou správnost a o zachování tvárných (zvl. rytmických) zvláštností originálů, k jejich umělecky osobitějšímu tlumočení však nedospěl. Za překlad vydával P. i sbírku vlastních veršů a drobných próz *Africana*, avšak tuto průhlednou mystifikaci ozřejmovaly jak „překladatelovy" komentáře, opakovaná úvaha o literárním plagiátu i některá rádobyexotická jména (např. přesmyčková obměna P. pseudonymu), tak celkový ráz knížky pokoušející se parafrázovat či parodovat některé dobové literární proudy a tendence (exotismus, dekadentní satanismus, též starší typ ohlasové poezie aj.). – Později publikoval P. řadu pojednání o svých exkursech do matematiky a fyziky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ant. Mha, Antonín Mha; Efpée, EFPÉE, F. P., Fr. P., Fr. Pr., A. M. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čas. Beletristická příloha (1896); Nár. listy (1897); Nár. obzor, příl. Besedy (1910); Švanda Dudák (1897–99). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* Africana (BB, PP b. d., 1897, šifra EFPÉE). – *Překlady:* H. W. Longfellow: Hiavata (1905) + Tři povídky (1930, úryvky z ep. básní); E. Arnold: Světlo Asie čili Velké sebeodříkání 1, 2 (1. 1906, 1.–4. zpěv, 2. 1908, 5.–8. zpěv) + Světlo světa (1910, úryvky) + Stroj M. A. Faulkenera (b. d., 1929); J. Milton: Stvoření světa. 7. zpěv básně Ráj ztracený (1910); Čtyry mosty (1919, úryvky ze Zlaté legendy H. W. Longfellowa, z 10. zpěvu Ztraceného ráje J. Miltona, vlastní P Most z roku 2919). – *Ostatní práce:* Kvadratura kruhu jasně, přesně, nezvratně (b. d., 1908); Třetění úhlu a čarovný vějíř trojúhelníků (1909); Jak jsem hledal a nalezl perpetuum mobile 1, 2 (1922); Perpetuum mobile (z roku 1925) (1926); Velepočetum surdilo (1938); Samostroje (1940); Živé kolo (1942); Samozdroje (1945). ▮

LITERATURA: fs. (F. Sekanina): ref. překl. H. W. Longfellow: Hiavata, Zvon 7, 1906/07, s. 301; -a-: ref. překl.: E. Arnold: Světlo Asie 1, Máj 5, 1906/07, s. 349 + ref. Světlo Asie 2, Máj 6, 1907/08, s. 592; F. Krsek: ref. E. Arnold: Světlo Asie (jazykový rozbor překladu), NŘ 1923, s. 178.

mm

Pramen

1920–1928

Plzeňský beletristický a kulturní měsíčník, který byl koncipován pro potřeby západních Čech, dosáhl však celonárodního významu.

Podtitul: 1920 (roč. 1) Plzeňský měsíčník pro literaturu, umění a práci kulturní; 1921–1924/25 (roč. 2–5) Měsíčník pro literaturu, umění a práci kulturní; 1925/26–1927/28 (roč. 6–7) nadále uvnitř čísel týž podtitul, ale na obálkách Měsíčník pro literaturu a umění. – *Redaktoři:* 1920–1923/24 (roč. 1–4) J. Vrba; 1924/25–1927/28 (roč. 5–7) B. Polan (odp. red.), E. Vachek (z toho 1927/28, roč. 7 „za spolupráce A. M. Píši

a B. Polana"). – *Vydavatelé a nakladatelé:* 1920–1923/24 (roč. 1–4) K. Beníško (i odp. red.); 1924/25 (roč. 5) zpočátku K. Beníško a V. Jeřáb, později Vydavatelské družstvo Pramene (vydavatel a majitel; odp. red. B. Polan); 1925/26–1927/28 (roč. 6–7) nákladem Vydavatelského družstva Pramene (odp. red. B. Polan); Praha. – *Periodicita:* 1920–21 (roč. 1–2) 12 čísel (1 dvojčíslo) od ledna do prosince; 1922/23 (roč. 3) 8 čísel od ledna do srpna, č. 9 v říjnu a trojčíslo v dubnu; 1923/24 (roč. 4) 12 čísel (4 dvojčísla) zřejmě od září do září (č. 1 a 11–12 b. d.); 1924/25 (roč. 5) 12 čísel (3 dvojčísla) od září do srpna; 1925/26 (roč. 6) 12 čísel (3 dvojčísla) od září do listopadu; 1927/28 (roč. 7) 11 čísel (3 dvojčísla) od března do listopadu a dvojčíslo v únoru. – *Přílohy:* 1920–1922/23 (roč. 1–3) Obrazové přílohy Pramene (reprodukce obrazů M. Aleše, V. Brožíka, A. Hudečka, F. Jeneweina, A. Kalvody, J. Mánesa, L. Marolda, J. Mařáka, A. Muchy, J. Preislera, H. Schwaigera, J. Uprky aj.) k jednotlivým číslům, na závěr roč. 1–2 komentované J. Čadíkem, R. Kuchynkou a A. Matějčkem.

P. vznikl z iniciativy nakladatele K. Beníška (nahradil jím 1917–19 vydávaný regionální časopis Vzlet, redigovaný P. Fingalem). Jeho cíl úvodem vymezil a v prvních ročnících do značné míry naplnil redaktor J. Vrba: stát se novým typem krajinského kulturního listu celonárodního dosahu, nezatíženého provincialismem, určeného autorům všech generací a usilujícího o uměleckou i politickou nestrannost. P. věnoval značný prostor beletrii (i v překladech), dále esejistice, publicistice, kritice a zprávám. První období časopisu skončilo po 4. roč. (1923/24) finančními potížemi, které zavinily i zpožďování čísel. Jejich původ byl též koncepčního rázu: P. poznamenávala obsahová nevyhraněnost, preferoval realistické autory starší generace, zaujal negativní stanovisko k proletářské poezii; ojediněle se angažoval i ve prospěch sociální demokracie. Modernější tvář vtiskl časopisu od 5. roč. (září 1924) E. Vachek, jenž ve spolupráci s A. M. Píšou a B. Polanem posílil zřetel k celonárodnímu literárnímu kontextu na úkor regionálních zájmů, intenzivněji i hlouběji reflektoval proměny umělecké orientace, soudobé poetiky a jejich teoretické formulace, poskytoval více prostoru mladším autorům i překladatelům. P. se stále zřetelněji profiloval jako měsíčník čistě literární, s obsáhlou teoretickou a kritickou rubrikou. Další přiblížení k centru literárního dění signalizovalo 1924 přestěhování redakce do Prahy, 1927 i administrace a expedice. Jeho zánik souvisel s finančními nesnázemi, jednání o vydávání časopisu v nakl. Sfinx byla neúspěšná.

P. zajistil publikační platformu spisovatelům plzeňského regionu, ale otevíral se všem českým autorům bez rozdílu krajové, politické, stranické, generační nebo skupinové příslušnosti. Redaktor J. Vrba získal do beletristické části především starší chodské a jihočeské autory (J. Š. Baar, A. Heyduk, J. F. Hruška, J. Thomayer), tiskl zde básníky, prozaiky i dramatiky plzeňského nakladatelství K. Beníška, jehož byl redaktorem (M. Rutte, M. Jirko), a západočeské autory (J. Čísler, F. Hrbek, M. Nohejl, V. Szpyk, J. Šnobr, F. Velkoborský aj.), navazoval kontakty s autory jiných regionů (K. Elgart Sokol, J. Jahoda, J. Knap, V. Martínek), neunikly mu však nejnovější literární tendence z kulturního centra (poezie J. Wolkra z období Hosta do domu). Získával překladatele významných zjevů světové literatury (A. Černík, O. Fischer, J. Grmela, H. Hackenschmied, V. A. Jung, F. Kvapil, B. Vlček); výběr překládaných autorů byl poněkud eklektický (P. Altenberg, K. D. Balmont, H. Bang, H. Barbusse, A. Bělyj, A. Blok, G. D'Annunzio, G. Duhamel, J. W. Goethe, H. Heine, H. Hesse, P. F. Jakubovič, J. Kasprowicz, H. Kleist, Molière, F. Nietzsche, G. Ravegnani, R. M. Rilke, R. Rolland, H. Salus, W. Shakespeare, A. Strindberg, R. Thákur, Ch. Vildrac, F. Werfel aj.). Literatuře byly věnovány studie a přehledové stati (též v rubrice *Fejeton*); kritická rubrika (*Literatura*) recenzemi obsáhle mapovala dění na současné literární scéně, zajišťovaly ji osobnosti starší i nejmladší kritické generace (Z. Kalista, J. Knap, A. Novák, A. M. Píša, B. Polan, Ant. Veselý, J. Vrba aj.). O tendencích ve světové literatuře dávaly základní obraz recenze přeložených knih (J. Grmela, F. Tichý, J. Vrba); ve 3. roč. vycházela *Slovenská hlídka*, informující o slovenských literárních novinkách a časopisech (J. Menšík). Rubrika *Divadlo* přinášela v referátech i v souhrnných přehledech kritické pohledy na uměleckou scénu v Plzni a v západočeském regionu (M. Nohejl, B. Polan, J. Vrba) i v Praze: J. Klokoč (i šifra Kl.), T. Meinecková (šifra T. M.) a J. Menšík (i šifra -jm-). Do rubriky *Hudba* přispívali J. Fiala (i šifry Jar. F., J. F., J. F-a.), Th. Kössl (i šifra T. K.) a J. Křička. Rubrika *Výtvarné umění* (do 4. roč.) přinášela referáty J. Menšíka (šifra J. M.), J. Naumana, B. Polana, F. A. Springera, J. Vrby a K. Wellnera. Profil časopisu do-

tvářely rubriky o aktuálních nebo lokálních záležitostech (*Plzeň*, *Veřejný život*, *Události;* v roč. 2–4 souhrnná *Hlídka*), ve kterých především J. Vrba informoval o literárních cenách, úmrtích spisovatelů, kriticky glosoval postoj současné církve k J. Husovi, přístup Domažlických k odkazu J. Vrchlického a A. Jiráska apod. – Ve druhém období se relativně ustálený okruh autorů částečně proměňoval, v P. publikovali další beletristé, mezi nimiž byli četně zastoupeni literáti mladé generace (L. Bena, K. J. Beneš, K. Biebl, L. Blatný, F. Branislav, H. Dvořáková, J. Haussmann, J. Kopta, F. Kovárna, F. Langer, S. Lom, A. C. Nor, J. Opolský, V. Raffel, F. Šrámek, S. Turek pod pseud. T. Svatopluk, V. Vančura, V. Závada aj.). Eseji přispěli J. a K. Čapkové, L. Klíma, F. Tetauer aj. Slovo dostali i satirikové V. Lacina (rubrika *Satira* v 6. roč.), J. Spilka (rubrika *Stránka epigramů* v 7. roč.) aj. Výběr zahraničních autorů se soustředil na moderní literaturu francouzskou (G. Apollinaire, J. Cocteau, J. Giraudoux, J. Romains, P. Valéry ad. v překladech J. Heyduka, L. Mašína a Q. Paličky; francouzské dvojčíslo 9–10 vyšlo v 5. roč. s ukázkami doprovázenými statí o současné francouzské literatuře, medailony autorů a články o surrealismu a P. Picassovi), německou (M. Brod, F. Kafka, G. Trakl v překladech J. Grmely), americkou (E. L. Masters, E. O'Neill, C. Sandburg aj., přel. A. Vaněček a O. Fischer), ruskou (A. Achmatova, L. Andrejev, S. Jesenin ad. v překladech M. Marčanové). V rozborech a kritikách soudobé básnické a prozaické tvorby pokračoval A. M. Píša, v recenzování B. Polan, nově především E. Vachek a A. C. Nor. Zejména Píša určoval svými statěmi orientaci časopisu v názorech na avantgardu (v těchto letech preferoval proletářskou poezii a odmítal poetismus, Devětsil, dílo Nezvalovo a Teigovo). O francouzské literatuře referoval G. Winter, o anglickém románu psal P. Selver, o italské literatuře B. Vlček a F. Palazzi, o německé J. Grmela (mj. v nekrologu vysoce hodnotil F. Kafku), průběžně vycházející překlady recenzoval E. Vachek. Rozbory nových dramatických děl zde publikoval J. Fučík (i šifry -jef-, -jef.-), o divadelních inscenacích v Praze dále referoval E. Vachek (šifra -ach-), o plzeňské činohře M. Nohejl, o dramaturgii brněnské činohry napsal článek K. Elgart Sokol; z posledního ročníku zmizela nejen divadelní, nýbrž i hudební rubrika (do níž psali K. J. Beneš a A. J. Patzaková pod šifrou A. J. P.). V pravidelné rubrice *Okna* komentovali E. Vachek a B. Polan aktuální kulturní události (literární ceny, soutěže, ohlas českých autorů v cizině, činnost Penklubu, nakladatelské podnikání, jubilea a úmrtí spisovatelů), kritizovali literární brak, diletantství kritických rubrik v denním tisku ap. – Soustavněji byli v P. tištěni *básníci:* J. Bartuška, J. Čarek, O. Fischer, A. Heyduk, Jar. Hora, F. Hrbek, M. Jirko, Z. Kalista, A. Klášterský, P. Křička, V. Martínek, J. Opolský, J. Pelíšek, A. M. Píša, J. V. Rosůlek, J. Rovenský, A. Sova, F. A. Springer, V. Szpyk, J. Šnobr, B. Vlček, J. Vrba, V. Vyleťal, J. z Wojkowicz a S. Zima; příležitostně či ojediněle: L. Bena, K. Biebl, A. Blažek, S. Bojar, F. Branislav, V. Brtník, J. Deml, F. Gottlieb, J. Grmela, J. Haussmann, J. Heyduk, Jos. Hora, J. Hrůša, R. Jesenská, B. Kamaryz, B. Klička, E. Krásnohorská, J. Neruda, J. Pelíšek, M. Rutte, J. Sajíc, J. Spilka, S. Špálová, F. Šrámek, O. Štorch-Marien, F. Vavřín, F. Velkoborský, Ad. Veselý, J. Wolker, V. Závada, J. Zíbar aj. – *Prózy* častěji psali: J. Š. Baar, J. Čísler, K. Elgart Sokol, J. Jahoda, F. Kovárna, J. Maria, T. Meinecková, M. Nohejl, A. C. Nor, J. V. Rosůlek, F. A. Springer, A. M. Tilschová, S. Turek (pseud. T. Svatopluk), E. Vachek, B. Vlček a J. Vrba; příležitostně L. Baudyšová, K. J. Beneš, M. B. Böhnel, S. Bojar, H. Dvořáková, E. Hegner, J. Holeček, J. F. Hruška, B. Klička, B. Knoesl, J. Kopta, V. Krška, F. Langer, J. Masařík, K. Mašek, M. Nováková, K. Nový, J. Pasovský, B. Polan, V. Raffel, F. Téver, V. Vančura, A. Zieglosserová, R. Žanta aj. – *Fejetony a eseji* přispěli též J. Čapek, K. Čapek, L. Klíma, Z. Rykr, E. A. Saudek, B. Štěpánek, F. Teplý, J. Thomayer ad. – *Dramatické texty* nebo ukázky z nich zde tiskli: především J. Maria, dále J. Bartoš, L. Blatný, Jar. Hora, F. Kocourek, J. J. Laichter, S. Lom aj. – *Překlady* publikovali zejména: O. Fischer, J. Grmela (i pseud. Sirius), H. Hackenschmied, V. A. Jung, F. Kvapil, M. Marčanová, L. Mašín a B. Vlček; zastoupeni byli též Z. Ančík, O. F. Babler, F. Bicek, K. Čapek, A. Černík, V. Červinka (i šifra V. Č.), O. Dubský, F. X. Heppner (šifra Fix.), J. Heyduk, M. Hlávka (šifra M. H.), J. Karník, A. Klášterský, M. Krausová-Lesná, V. Lesný, L. Mašín, P. Moudrá, Q. Palička, J. Pelíšek, H. Sedláček, F. Tetauer, F. Tichý, O. Urbánková (pseud. Jan Jiří), A. Vaněček, B. Vlček, M. Votrubová-Haunerová

(i pseud. Avo Burtov), E. Walter, V. Závada aj. – S *články o literatuře a kultuře* vystoupili: K. J. Beneš, F. Bicek, J. Herben, R. Jesenská, J. Knap, E. Krásnohorská, P. Moudrá, A. Novák, A. M. Píša, K. Pražáková, J. V. Sedlák, P. Selver, V. Szpyk, J. Švejda, F. Téver (pod vl. jm. A. Lauermannová-Mikschová), F. Tetauer, F. Tichý, E. Vachek, B. Vlček, J. Vrba, G. Winter ad. *Literární kritiky* psali: Š. Jež, Z. Kalista, J. Knap (i šifra Kp.), J. Menšík (šifra J. M.), A. C. Nor, A. M. Píša (i pseud A. Šíp, šifry A. M. P., P.), B. Polan (i šifry B. P., Pn), F. A. Springer, O. Štorch-Marien, F. Tichý (i šifra F. T.), E. Vachek (i šifry ach-, -ach-, -ach.-), Ant. Veselý, J. Vrba (i šifra R.); ojediněle rovněž B. Fučík, J. Grmela, B. Klička, F. Kovárna, V. Martínek, A. Novák, J. V. Sedlák aj.

LITERATURA: Š. Jež: Hlídka časopisecká, Cesta 2, 1919/20, s. 591, 771, 952; O. Štorch-Marien: Hlídka časopisecká, Cesta 3, 1920/21, s. 244, 284, 459, 538, 699; J. O. Novotný: Hlídka časopisecká, Cesta 4, 1921/22, s. 387, 532; an.: P..., NO 20. 9. 1924; J. O. Novotný: Nový ročník P..., Cesta 7, 1924/25, s. 84 + Kulturní přehled, Cesta 8, 1925/26, s. 36; ill (A. Novák): P. oživl, LidN 6. 4. 1927; vchb. (V. Cháb): Letní dvojčíslo P..., NO 24. 8. 1927; H. Ryšánková in M. Nohejl – B. Polan. Měsíčník P. a dva z plzeňských knihovníků (Knihovna města Plzně, 1971); B. Jirásek: Místo plzeňského literárního časopisu P. v regionálním a celonárodním písemnictví, SPI Plzeň, Jazyk a literatura, 1971, s. 99 + Regionální kritika západních Čech a její přesahy do celonárodní literatury, sb. Literatura a region (Opava 1995).

vv

Justin Václav **Prášek**

* 7. 8. 1853 *Brandýs nad Labem*
† 24. 12. 1924 *Brandýs nad Labem*

Autor historických románů inspirovaných regionálními dějinami, historik a popularizátor dějin, zabývající se zejména minulostí Předního a Středního východu.

Pocházel z rodiny kamenického mistra. Studoval na Akademickém gymnáziu v Praze a 1871–74 historii na pražské filoz. fakultě (doktorát 1882 prací *Dějiny východních Arijcův a vzdělaných národů severoafrických až po vznik veleříše perské;* byla to první orientalistická disertace na obnovené české univerzitě). Učil dějepis a zeměpis na gymnáziích v Pardubicích, Klatovech (1875–84), Kolíně (1884–99) a na reálce v Praze na Starém Městě (1899–1906). Jako člen domácích i cizích vědeckých, zejména orientalistických společností byl v živém styku se zahraničními vědci. Vykonal několik studijních cest (1886 Cařihrad a Atény, 1893–94 Mnichov, 1896 Berlín, 1900 Itálie, začátkem 20. století znovu Řecko). Ve všech svých působištích se účastnil veřejného života a dostával se do osobních, politických i odborných sporů s pedagogickými i vědeckými kolegy; 1901 se neúspěšně pokoušel o habilitaci na pražské univerzitě. Jako historik začínal studiem městských archivů a regionální historie, brzy se však zaměřil na orientalistiku a stal se jedním ze zakladatelů tohoto oboru u nás (při svém působení v Kolíně ovlivnil zaměření B. Hrozného). Patřil k přispěvatelům Ottova slovníku naučného, Velkého Brockhausova lexikonu a po smrti J. Svátka pokračoval ve zpracování Dějin Čech a Moravy nové doby (období vlády Josefa II., Leopolda II. a Františka I.). Vydával cestopisné památky starší české literatury, sám napsal tři knihy cestopisů a několik topografických a místopisných prací. Po penzionování (1906) žil v Klánovicích u Prahy. Pohřben byl v Brandýse n. Lab.

P. beletristické práce čerpají sice z autorových odborných poznatků, ale jejich syžety jsou založeny na kombinaci konvenční romantiky intrik a úkladů s milostným idylismem. Epizody z brandýské minulosti zbeletrizoval v románech *V soumraku zlaté doby* (odehrává se na dvoře Rudolfa II.) a *Na hrádecké rychtě* (zaměřuje se na české vlastence josefínské doby). *Katinka Smetanová* zachycuje příběh lásky mladého B. Smetany k dívce, která se později stala jeho ženou. – Jako historik a orientalista dosáhl uznání i mimo české prostředí zvláště svými médskými a perskými dějinami (*Geschichte der Meder und Perser bis zur makedonischen Eroberung*); většina jeho prací však jen popularizovala cizí poznatky (zpravidla vycházely jako brožury Ottovy Světové knihovny) a některé byly podrobeny kritice jako povrchní a nepřesné (např. *Atény*, *Řecké dějiny* aj.). V rukopise zůstala próza z kulturního života 70. let Pod obecní správou.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. z Hrádku (R V soumraku zlaté doby), M. Dlouhý (Osvěta); -á-, p., Pšk (Ottův slovník naučný). ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Beiträge zur alten Geschichte (Lipsko 1901); Berliner

Philologische Wochenschrift (od 1892); sb. Biblí k svobodě! (1881–82); ČČM (1892–1904); sb. Čechy 4, 9 (1887, 1897); Čes. revue (1899); Čes. muzeum filologické (1895–1902); Hilprecht Anniversary Volume (Lipsko 1909); Hlas národa (1886–90); Klatovské listy (1913); Klio (Lipsko 1904); Krystal (1924); Květy (1893–1913); Listy filologické a pedagogické, pokr. Listy filologické (1886, 1887–89); Lit. listy (1890); Lumír (1891–98); Máj (1912–13); Nár. listy (1900–02, 1913); Nár. politika; Naše Polabí (Brandýs n. Lab. 1923–24); Niva (Brno 1891); Osvěta (1899–1914); sb. Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea... Františka Josefa I. (1898); Pokrok (1875–85); Právo lidu (1919); Program gymnázia v Klatovech (1883); Recueil des Travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes (1897); Role (1919–23); Samostatnost (1913–14); Sborník české společnosti zeměvědné (1903); Tribuna (1922–25); Venkov (1919–24; posmrtně 1927–28 R Vnukové Bílé hory); Věstník ČAVU (1894–99); Věstník KČSN (1888); Vinohradské noviny (1913); Vlast (1892 až 1924); Výr. zpráva reálného a vyššího gymnázia obecného v Kolíně (1887–99); Wochenschrift für klassische Philologie (Berlín, od 1896); Zlatá Praha (1886–1917); Zprávy o zasedání KČSN v Praze (1887–89). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie:* V soumraku zlaté doby (R b. d., 1922; pseud. J. z Hrádku); Katinka Smetanová (P 1924); – posmrtně: Na hrádecké rychtě (R 1926). – *Překlad:* F. A. Heller von Hellwald: Země a obyvatelé její (b. d., 1882, s J. Malým, sám „vzdělal" Evropu, Asii a Austrálii). – *Ostatní práce:* Okres brandejský nad Labem (místopis, 1875); Děje gymnázia klatovského (1877); Dějiny mocnářství rakouského 1, 2 (učebnice, 1878); Dějiny města Turnova nad Jizerou v Boleslavště (1879); Politický okres klatovský (1880); Dějiny východních Arijců a vzdělaných národů severoafrických až po vznik veleříše perské (1. sv. Všeobecného dějepisu občanského pro čtenáře československé, 1882); Průvodčí do Hvozdu královského (průvodce, 1884, s V. Konětopským); Kambysés a podání starověké (1885); Zpráva o jednání tří sjezdů profesorů východočeských středních škol (1886); Medien und das Haus des Kyaxares (Berlín 1890); Atény (cestopis, b. d., 1890); Forschungen zur Geschichte des Altertums 1–3 (Lipsko 1897, 1898, 1900); Dějiny starověkých národů východních 1, 2 (b. d., 1899, 1901); Dunajem do Cařihradu (cestopis, 1901); Sanheribs Feldzüge gegen Juda (Berlín 1903); Dějiny Čech a Moravy nové doby (kniha 7.–10., 1903–05); Médie, Médové a říše médská (1905); Ženy antické (b. d., 1905); Velikáni dějin starověkých (b. d., 1906); Z druhé cesty řecké (cestopis, b. d., 1906); Geschichte der Meder und Perser bis zur makedonischen Eroberung 1, 2 (Gotha 1906, 1910); Rukojeť dějin všeobecných 1–4 (1906, 1907, 1910, b. d., 1912); Království české 1. Střední Čechy (místopis, 1907, s jinými); Zámek Brandejs nad Labem (1908, i něm.); Dějepis pro české vyšší školy obchodní 1–3 (1908, 1909, 1910); Brandejs nad Labem, město, panství i okres 1–3 (1908, 1910, 1913, i něm.); Průvodce po okolí Senohrab a Posázaví (1909, s E. Wiesenbergerem, O. Dvořákem); Foiníčané (b. d., 1912); Peisistratovci (b. d., 1912); Babylonie kolébkou dějin (b. d., 1913); Po stu letech (o bitvě u Lipska 1813, b. d., 1913); Asýrie a dávný Orient (b. d., 1914); Egypt za slavných dob faraonův (b. d., 1914); Světové panství Sargonovcův a Chaldaiův (b. d., 1914); Brandeis a. d. Elbe 1, 2 (1915); Dějiny kulturních národů dávného Východu (b. d., 1915); Řecké dějiny 1, 2 (b. d., 1916); Čechy, Morava a Slezsko 1, 2 (místopis, b. d., 1917, s E. Schnablem); Aegaeové (b. d., 1918); Napoleon I. (1919); Řecký středověk (b. d., 1919); Doba válek řecko-perských (b. d., 1920); Boje řecké o hegemonii a úpadek Persie (b. d., 1921); Mistr Pavel Stránský (1924). ▮ REDIGOVAL *periodika:* Prapor (Kolín 1902–07), Věstník okresní jednoty živnostenských společenstev v Kolíně (1915), U našeho krbu (1922); *sborník:* Království české 1. Střední Čechy (1907). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jeruzaléma a Kaira r. 1491–92 (1894); Marka Pavlova z Benátek Milion (1902); Josefa Františka Smetany Všeobecný dějepis občanský (1910); Vypsání husitské války od K. V. Zapa (b. d., 1915, s A. Rezkem). ▮

BIBLIOGRAFIE: A. Ježilová: J. V. P. 1853–1924 – Schriftenverzeichnis, AUC Praha, Philologica, Graecolatina Pragensia 1980, sv. 8, s. 135. ▮ LITERATURA: A. Rezek: ref. Dějiny mocnářství Rakouského 1, 2, ČČM 1878, s. 565; R. Dvořák: ref. Kambysés a podání starověké, Athenaeum 2, 1884/85, s. 310; ● ref. Atény: J. B., Lit. listy 1890, s. 306; J. Šťastný, Athenaeum 8, 1890/91, s. 297; R., Hlídka 1891, s. 140; J. Novotný, LF 1891, s. 104 (k tomu diskuse: an., Polabské listy 16. 4. 1891, J. Novotný, LF 1891, s. 237 a 318) ●; ● ref. ed. Martina Kabátníka Cesta...: F. Šujan, ČMM 1895, s. 80; Tbk. (Z. V. Tobolka), Čes. knihovnictví 1, 1900/01, s. 110 ●; ● ref. Dějiny starověkých národů východních 1, 2: P. Rost, Čes. muzeum filologické 1898, s. 359 (sešit 1–13); A. Musil, ČČM 1901, s. 549; A. Šanda, Čes. muzeum filologické 1902, s. 127 ●; V. Flajšhans: ref. ed. Marka Pavlova z Benátek Milion, NL 6. 12. 1902, an.: Dr. J. V. P., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 575; F. Š. (Šimek): ref. Řecké dějiny, Zlatá Praha 1921, s. 106; -vb (V. Brtník): k 70. narozeninám, Topičův sborník 10, 1922/23, s. 520; J. Z. S. (Stehlík): Prof. Dr. J. V. P., Naše Polabí 1, 1923/24, s. 113; ● nekrology (an.:) NO 25. 12. 1924; Naše kniha 1925, s. 2; Klatovské listy 1. 1. 1925 ●; J. Vančura in Dějiny někdejšího král. města Klatov (1927); hjk: Vzpomínka na J. V. P., LidN 7. 8. 1943; O. Klíma: J. V. P., zakladatel české vědy o dějinách starého Orientu, Nový Orient 1953, s. 116 + J. V. P., Archiv orientální 1954, s. 20; F. Buriánek in Literární Klatovy (1962); J. Bečka: Znalec starověku, Tvorba 1983, č. 38, příl. Kmen.

bd

František **Pravda**

* 17. 4. 1817 *Nekrasín* u Jindřichova Hradce
† 8. 12. 1904 *Hrádek* u Sušice

Spisovatel výchovných, křesťansky orientovaných povídek, novel a črt z vesnického a maloměstského prostředí poloviny 19. století. Jeden z prvních autorů věnující se také prózám a divadelním hrám výhradně určeným mládeži.

Vl. jm. Vojtěch Hlinka; pseudonym mu přisoudil hned při povídkovém debutu v Blahověstu 1848 V. Štulc podle jména jedné postavy z povídky Dvě svatby najednou. – P. pocházel z bohatého selského statku; základní vzdělání získal ve škole v Novém Etynku u Pelhřimova (1823–26) a ve Žďáru n. Sázavou, kde žil u matčina strýce-sládka a kde ho silně ovlivnil místní farář, spisovatel M. J. Sychra. Rok 1829 prožil u jiných příbuzných ve Svitavách, aby se naučil německy, a školní ročník absolvoval soukromě (1830 zkouška na hlavní škole v Litomyšli). 1830–36 vystudoval německé gymnázium v Jindř. Hradci. Po ukončení dvouleté tzv. filozofie v Praze 1838 odešel do Vídně na c. k. městský konvikt studovat teologii. Stykem s polskými a maďarskými studenty se v něm, jak P. sám uvádí, probudilo národní uvědomění a po roce odešel do teologického semináře v Praze, kde pokračoval ve studiích. Významný vliv na P. světonázorové zrání měly zejména přednášky bolzanisty F. S. Schneidera a semináře o českém jazyce a literatuře J. P. Koubka. Seznámil se tu rovněž s celoživotním přítelem V. Štulcem, který ho později přivedl na spisovatelskou dráhu. 1842 byl P. vysvěcen, primici uskutečnil v Praze na Karlově a kněžskou dráhu zahájil 1843 ve farní osadě svého rodiště Jarošově; 1843–46 působil (zprvu jako kaplan, pak kněz s dalším úvazkem ve škole) v Kvílicích u Slaného. Mj. se zde stýkal s vlasteneckým farářem v Peruci, bolzanovcem F. Danešem, a s kaplanem v Radonicích, básníkem B. Jablonským; 1846 získal po V. Štulcovi místo duchovního správce v ústavu sv. Rafaela pro slepé v Praze (Klarův ústav), jehož se však musil po roce kvůli nemoci vzdát. V říjnu 1847 se stal vychovatelem u barona K. Th. Sturmfelda v Hrádku u Sušice. Za pečlivou výchovu jeho dcery a zvláště duševně zaostalého syna a za celoživotní věrnou službu rodině požíval vážnosti barona i jeho dědiců a zůstal u nich – opatřen penzí a vlastním domkem – až do své smrti. Z Hrádku podnikl několik kratších cest po Čechách, Moravě (1863–64) a Bavorsku (1878), 1881 se zúčastnil slovanské pouti do Říma. 1874 byl delegován staročeskou stranou do zemského sněmu za sušický a horažďovický okres (články do novin); rušný politický život mu však nevyhovoval a při nových volbách do sněmu již nekandidoval. Církev ho poctila tituly biskupského notáře budějovického a královéhradeckého. Pohřben byl ve Zdouni u Hrádku. – Vzpomínky na své mládí a první léta působení na farách uveřejnil v několika pracích: *Z mého pobytu na Moravě* (Sebrané povídky pro lid, sv. 12), *Vzpomínky F. P. (V. Hlinky) na studie gymnazijní v Hradci Jindřichově r. 1830-1836* a série článků *Vzpomínky F. P. ...* (v čas. Vlasť 1891–93). Autobiografický charakter má i řada povídek.

Literární činnost započal P. až po své třicítce překlady několika německých povídek (Blahověst 1847–48) a brzy po nich samostatnou původní tvorbou (prvotina *Dvě svatby najednou* v Blahověstu 1848). Psal lidovýchovné a křesťansky tendenční prózy (povídky, novely, črty) z vesnického a maloměstského prostředí poloviny 19. století. Jeho dílo bylo po celou dobu ideově i tvarově jednotné, neproměňovalo se ani vlivem nových myšlenkových a literárních směrů. Vedle běžného způsobu publikace P. již za svého života zveřejňoval své povídky ve dvojích sebraných spisech, v nichž některé z nich tak vyšly poprvé. Vesnickou povídkou P. navazoval jak na starší i soudobé představitele tohoto žánru v Evropě (zejména B. Auerbach, J. Gotthelf, J. Huber, Ch. G. Salzmann), tak na domácí tradici obrozenské vesnické prózy s výchovnou tendencí (J. P. Kaun, J. Kocian, M. S. Patrčka, J. Rulík, J. K. Tyl aj.). Jako jeden z prvních dokázal opustit sentimentalistní i romaneskní syžetové schéma a opřít se o vlastní pozorování a životní zkušenost. Prostředí statků, chalup, řemeslnických dílen, far, škol, židovských krámků a vesnických hospod i každodenní zvyklosti (práce, strava, ošacení) či sváteční chvíle v životě lidu (námluvy, svatby, pohřby, církevní slavnosti, hospodské tancovačky) líčí detailně metodou popisného realismu. Kulturněhistorickou hodnotu těchto obrázků si uvědomovala už dobová kritika. Také konflikty vycházejí z reálných dobových skutečností. Dominantní složkou P. povídkového díla je však výchovná tendence v křesťansko-katolickém duchu, jíž je namnoze podřízen

i plán syžetu a postav. P. je obráncem idylického, patriarchálního pořádku a líčí jeho blahodárné působení na individuální mravnost a mezilidské vztahy. Zároveň však zachycuje postupnou proměnu vesnice a maloměsta vlivem hospodářského uvolňování v polovině 19. století (první továrny, spekulace s pozemky, vznik peněžních ústavů, pronikání módních návyků z měst na vesnici apod.) a její mravně rozkladný vliv na člověka. Záchranu vidí v morální výchově a obraně patriarchálních zvyklostí. Postavy jeho povídek (sedláci, chalupníci, čeleď, řemeslníci, představitelé měšťanstva, dělníci, učitelé, kněží, šlechta a továrníci) jsou koncipovány tak, aby ilustrovaly vzorové nebo výstražné příklady jednání. Ideální hrdinové (zbožní, mravní, pracovití) jsou konfrontováni s těmi, kteří byli ovlivněni novými proudy a podlehli touze po snadném výdělku, módě či pohodlném životě, zanedbávají kostel a vzdělání, chovají se bezcitně ke svým blízkým apod. Absolutní důvěra v moc výchovy vedla autora k častému užití motivu jedincova náhlého mravního přerodu a následné nápravy. Psychologická kresba postav je většinou jednoduchá, jen v několika povídkách se P. podařilo vyhnout tendenční schematičnosti a vytvořit reálnou, individuálními rysy nadanou postavu (figurku). Zpravidla jde v *Povídkách z kraje* o různé typy vesnických podivínů (*Matěj sprosťák*, *Žárlivý Adam*, *Vávra kuřák* aj.) či o postavy stojící na okraji společnosti (cikáni, pytláci, jarmarečníci aj.). Výchovné tendenci podléhá i výstavba jinak fabulačně zajímavého a pestrého děje: v povídkách je nezřídka užito oslabené motivace (různé náhody a nepravděpodobné obraty v ději). K charakteristickým rysům P. povídek patří také osvětová a vlastenecká tendence. Přímou nebo beletrizovanou formou poučuje o správném způsobu hospodaření a vedení domácností, o významu konstituce pro sedláka, o právních otázkách výminků, o nových způsobech spoření, vede sedláka k přemýšlení o politických problémech atd. Aniž zpochybňuje loajální postoj vůči rakouské vládě a jejím nařízením, podporuje a prosazuje jazykové vlastenectví (zvláště šíření češtiny do úřadů a škol) a upozorňuje na negativní vliv germanizace na úroveň výchovy a vzdělání českých studentů. I zápas češství s němectvím zachytil P. v několika prózách. Kromě povídek a novel psal i črty zaměřené na postižení každodenního chodu vesnického života, s tendencí výchovnou a sociální (*Náš život*, *Život v kraji*, *Smutný obraz venkovské mládeže*, *Velké a malé*, *bílé a černé dušičky*) či protiválečnou (*Obrázek z vojny* – vesměs Sebrané povídky pro lid), cestopisné reportáže (*Pouť na Velehrad, Cesta do Bavor*, Blahověst 1863, 1864) a drobné stati, v nichž se zamýšlel nad chudobou venkovanů, potřebou péče o učně, invalidy, cikány apod. Ojedinělé zůstaly dva pokusy o historickou prózu, povídky *Děd a vnuk* (Sebrané povídky pro lid) a *Chudý sirotek z Dlouhé ulice* (Kytice, sv. 9). O dobové oblíbenosti P. povídek svědčí i to, že téměř čtvrtina byla znovu vydávána a některé též přeloženy do mnoha cizích jazyků. – P. patří k prvním českým spisovatelům, kteří psali povídky a divadelní hry výhradně určené dětem a mládeži. Vedle mravoučné tendence názorně předváděné na vzorových příkladech přinášely pravidelně i poučení o člověku, zvířatech, rostlinách. Vyznačují se jednoduchostí až naivitou, ale též snahou postihnout dětskou psychiku. Divadelní hry psal P. pro praktické potřeby školy, vytvářel dětské role a připojoval přesné návody, jak hry scénicky provádět. Většina prací pro mládež vyšla v knižnici zábavného a poučného čtení pro mládež Kytice.

ŠIFRY: Fr. Pr., k. V. H. (Blahověst 1847), V. H. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Blahověst (1847–76); Boleslavan (Ml. Boleslav 1860); Budivoj (Čes. Budějovice 1864–65); Čech (1869–70); sb. Duševní zábava (1859); Hlas národa (1877); Hlídka literární (Brno 1885); Kalendář katolický na rok 1854; Kalendář svatováclavský (Čes. Budějovice 1873); Katolické noviny (Chicago 1868); alm. Krakonoš (1860); Květy (1870); alm. Kytice (1859); Lumír (1856–63); sb. Morava svým Maticím (Brno 1897); kal. Moravan (Brno 1868–72); Muzeum (Brno); Národ (1865); Obecné listy naučné (1860); Obrazy života (1859); Opavský besedník (1861–73); Opavský týdeník (1873); Pečírkův Národní kalendář (1862, 1872–75); alm. Perly české (1855); Posel z Prahy (1858); Posel z Prahy (1870); kal. Posel z Prahy; kal. Poutník (1852–74); Poutník od Otavy (Písek 1858–62); Poutník od Otavy (Písek 1885–89); Pražský Večerní list; kal. Průvodce pro řemeslníky (1859–60); Sborník. Kalendář učitelský (1859, 1862–63); Světozor (1886); Škola a život (1855, 1861); Školník (Hradec Král. 1861, 1871); Vlasť (1889–93; 1890–93 Vzpomínky F. P. ...); kal. Zábavník učitelský (Jindř. Hradec 1861–62); Zábavy myslivecké (1863); Zlaté klasy (1853–56); Zlaté klasy (Písek 1863–69); Zlaté lístky (Písek 1864–70). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a paměti:* Povídky z kraje 1–5 (1851–53); Sládek a jeho schovanec (P 1856); Učitel z Milešovic (P 1856); Krejčí Fortunát (P 1857); Dvo-

jí cesta (P 1859); Hospodáři a výměnkáři (P 1859); Na veliký pátek (P 1859); Obrazy z křesťanského života (PP 1859); Dědictví po matce (P 1859, s P Marie, spomocnice křesťanů od O. Lautenschlagera); František pometlář a bratr jeho Petřík (P pro ml., 1860); Bohatá Julie a Eva, chudá husačka (P pro ml., 1861); Sestra Cyrila (P 1862); Ženské srdce (P 1862); Mladá trpitelka (P 1863); Štědrý den (D pro ml., 1863, prem. 1867); Učitel ve francouzském zajetí (D pro ml., 1863, i prem.); Sirotci (P pro ml., 1865); Slepá babička (D pro ml., 1867, prem. 1868); Král liliputánský (D pro ml., 1872, prem. 1869); Svatý Mikuláš (D pro ml., b. d., 1873); in knižnice Kytice, sv. 1, 3–15 (1875–90; svazky PP pro ml. bez souhrnných titulů); Dědeček dudák (P 1883); Lila v boudě (P 1883); Tridsať rokov v Lojnici (P, Uherská Skalica 1883, překlad Ľ. Rízner); Dědictví maličkých v Bohdalově (P 1884); Povolán i vyvolen (P 1884); Vzpomínky F. P. (V. Hlinky) na studie gymnazijní v Hradci Jindřichově r. 1830–1836 (1887). – *Výbory:* Zralých Jan si hledá nevěstu (1940, ed. B. Slavík); Krejčí Fortunát a jiné povídky (1942, ed. K. Mirvald); Krejčí Fortunát a jiné povídky (1950, ed. K. Mirvald). – *Souborná vydání:* Sebrané spisy F. P. (I. L. Kober, 1871–77, 4 sv.); Sebrané povídky pro lid (I. L. Kober, 1877–98, 12 sv.); obojí spisy obs. porůznu i práce dosud knižně nezveřejněné. ▮ KORESPONDENCE: in sb. Z dob vlasteneckých (J. Pospíšilovi z 1853; 1885, ed. J. Pospíšil); an.: Stařičký spisovatel F. P. (redakci Hlasu národa z 1887), Hlas národa 24. 4. 1887; V. Hašek: Dva dopisy F. P. a jeho odkaz družstvu Vlast (V. Haškovi z 1891), Vlast 22, 1905/06, s. 770; J. Vraštil: Dopisy F. P. Václavu Štulcovi (z 1844–78), 4. výr. zpráva knížecího arcibiskupského gymnázia v Praze-Bubenči 1916/17; J. Muk: Dopisy spisovatele F. P. jeho příteli vikáři F. Šteffalovi (z 1887–1901), sb. Z korespondence a života spisovatele F. P. (1941); F. Krčma: Neznámý dopis lidového povídkáře F. P. (K. Novotnému z 1893), Beseda 1949, s. 305; in V. Hálek: Dopisy 1849–1874 (V. Hálkovi z 1863; 1963, ed. F. Baťha); in J. Neruda: Dopisy 3 (J. Nerudovi z 1865; 1965, ed. M. Novotný). ▮

BIBLIOGRAFIE: K. M. (Matějka): F. P., in F. P.: Sebrané spisy 4 (1877, i časopisecká próza). ▮ LITERATURA: V. Koláč: F. P. (1897); F. Holeček: F. P. (1906 ← Hlídka 1906/07); sb. Z korespondence a života spisovatele F. P. (1941). ▮ ● ref. Povídky z kraje: F. L. V. (Vorlíček), Pražské noviny 10. 12. 1851; F. Ž. (Žába), Časopis pro katol. duchovenstvo 1852, s. 180; J. Malý, ČČM 1852, sv. 4, s. 11 ●; an. (K. B. Štorch): ref. B. Němcová: Babička (srovnání s F. P.), Obzor 1855, s. 294; J. Novotný: ref. Učitel z Milešovic, ČČM 1856, sv. 3, s. 128; J. N. (Neruda): ref. alm. Kytice, Obrazy života 1859, s. 193 → Literatura 1 (1957, s. 107); J. Soukop: ref. František pometlář a bratr jeho Petřík, Mor. noviny 18. 5. 1860; △ (J. Neruda): Literatura 5 (o P Matěj sprosťák), Hlas 26. 9. 1962 → Literatura 1 (1957, s. 332) + ref. Král liliputánský, NL 18. 12. 1869 → Divadlo 4 (1958, s. 102); an. (V. Hálek): F. P., Květy 1869, s. 38 → Spisy, sv. 10 (1925); T. (F. Táborský): F. P., Koleda 1877, s. 191; J. Tichý (F. J. Rypáček): Spisovatelské jubileum F. P., Posel z Prahy 19. 4. 1877; an. (J. Neruda): F. P., Humorist. listy 23. 10. 1880 → Podobizny 1 (1951); J. L. T. (Turnovský): Putování po vlasti, Zábavné listy 1881, s. 156; ● k sedmdesátinám: -x, Světozor 1887, s. 238; J. K. Martínek, Lit. listy 1887, s. 149 a pokr.; F. Zákrejs, Osvěta 1887, s. 451; J. L. Turnovský, Hlas národa 2. 4. 1887 ●; J. Rozvaha: ref. Kytice, sv. 15, Lit. listy 11, 1889/90, s. 309; J. K.: F. P., Muzeum 1892, s. 108; K. Bartovský: O některých postavách povídek P., Muzeum 1892, s. 113; K. V. Rais: F. P., Světozor 31, 1896/97, s. 265 a 306; an. (J. Kvapil): P. Vojtěch Hlinka (F. P.), Zlatá Praha 14, 1896/97, s. 272 → O čem vím (1932, s. 295; 2. vyd. sv. 2, 1947, s. 11); F. A. Zeman: F. P., Beseda učitelská 1897, s. 297 a pokr.; A. Novák: F. P., LF 1904, s. 110 ●; ● nekrology: an., Zvon 5, 1904/05, s. 223; R. E. Jamot (J. Thomayer), Zvon 5, 1904/05, s. 209 → Viděné a slyšené (1920, s. 70); R. J. Kronbauer, Máj 3, 1904/05, s. 220; V. Č. (Červinka), Zlatá Praha 1905, s. 108; V. Dresler, ČČM 1905, s. 209 a 374 ●; V. Dresler: Žena a láska v literární tvorbě F. P., Ženský svět 1905, s. 60 a pokr.; V. Hašek: F. P., Vlast 22, 1905/06, s. 663 a 766; ● k 100. výr. narození: -i, Topičův sborník 4, 1916/17, s. 377; J. F. (Folprecht), Čes. revue 10, 1916/17, s. 491; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 420; an., Zlatá Praha 1917, s. 359; A. Novák, Venkov 17. 4. 1917 ●; O. Donáth in Židé a židovství v české literatuře 19. století 1 (1923, s. 24); J. F. Hruška in F. P.: Vzpomínky F. P. (V. Hlinky) na studie gymnazijní v Hradci Jindřichově roku 1830–36 (1925); F. Strejček: Povídkář F. P., učitel národa, sb. Z korespondence a života spisovatele F. P. (1941); A. Vyskočil: Jeden z Čech, Akord 9, 1941/42, s. 212 → Znamení u cest (1947, s. 175); bs (B. Slavík): Pěstitel venkovské povídky, LidN 18. 4. 1942; K. Mirvald in F. P.: Krejčí Fortunát a jiné povídky (1942); F. Strejček: Více Pravdy, LD 16. 8. 1946; J. Závada in F. P.: Krejčí Fortunát a jiné povídky (1950); J. B. (Beneš): P. F. P., vlastenecký kněz, spisovatel, Duchovní pastýř 1954, s. 47 → Ač zemřeli, ještě mluví (1964); F. Strejček: Jihočech F. P. prvním zastáncem továrního dělnictva v české literatuře, Jihočeský sb. historický 1955, s. 102; AF: Na paměť F. P., Katol. noviny 1957, č. 15; F. Strejček: Český lid v díle F. P., Vlastivědné zprávy horního Pootaví 1960/61, s. 13; V. Ficek: F. P. mezi slezskými buditeli, tamtéž 1964/65, s. 34; M. Kaňák: Kněz-spisovatel Vojtěch Hlinka, Čes. zápas 1967, č. 36 a 38; J. Kafka: Vesnická próza F. P., SPPFUP Olomouc, Jazyk a literatura 1968, s. 73; J. P. Holý: F. P. – kněz, buditel a povídkář, Čes. zápas 1975, č. 50; V. Ficek: F. P., in Z rodného kraje (1977); J. Voráček in O. Chaloupka, J. Voráček: Kontury české literatury pro děti a mládež (1984, s. 44); M. Hašek: Povídkář venkovského lidu, LD 4. 12. 1984; S. Zeman: Vzpomínky na F. P., Katol. noviny 19. 4. 1987; -AE-: Lidový spisovatel, Katol. noviny 24. 5. 1987; O. Šíma: F. P. – tvůrce venkovské povídky, Naše rodina 1987, č. 15; (ra): Hradecký jemnostpán, Plzeňský deník 9. 10. 1992.

lk

Albert **Pražák**

* 11. 6. 1880 *Chroustovice* u Vysokého Mýta
† 19. 9. 1956 *Praha*

Pozitivisticky orientovaný literární historik, navazující ambivalentním zájmem o českou a slovenskou literaturu v celých jejich rozlohách na tradici založenou J. Vlčkem. Obsáhlý faktografický výzkum provázel jak jeho monografické studie zaměřené nezřídka i na méně významné osobnosti, osvětlované prostřednictvím analogií, tak pokusy o syntetický obraz velkých údobí; při tom sledoval zejména literaturu přispívající k rozvíjení národního života.

Narodil se v početné rodině zahradníka na zámku řezenského knížete Alberta Thurna-Taxise. Z jeho pěti sourozenců byl vedle pedagogického organizátora a spisovatele Františka P. literárně činný i etnograf Vilém P. (* 3. 3. 1889 Chroustovice, † 17. 3. 1976 Praha), zprvu knihovník, pak docent folkloristiky na univerzitách v Bratislavě a posléze v Praze, nakonec pracovník Ústavu pro etnografii a národopis ČSAV; vedle národopisných prací ze slovenského prostředí publikoval opožděně disertační práci Neuberkův sborník a Májový sen. Příspěvek k poznání české poezie 15. století a zvláště literární činnosti Hynka z Poděbrad (1924) a studie Dva rodinné portréty (Zlatá Praha 1910, o Anně Holinové a jejím otci), Thomas Mann (Hlídka Času 1912), Dětský motiv v Baladě české (Den 1913), Dobrovský a národopis (Bratislava 1929) aj. Jako bibliograf sestavil studii Slovenské popřevratové časopisectvo (1926) a pro třísvazkový Soupis československé literatury za léta 1901–1925, který uspořádal s K. Nosovským (1931, 1933, 1938), zpracoval tehdejší slovenskou knižní produkci. – Rodinné kulturní tradici zůstal věrný i nejstarší P. syn z prvního manželství, muzikolog a knihovník min. zahraničí (po únoru 1948 nuceně přeřazen do Nár. knihovny) Přemysl P. (* 19. 3. 1908 Praha, † 27. 10. 1966 Praha). Vedle hlavního díla Smetanovy zpěvohry 1–4 (1948) a dalších smetanovských prací (též pro mládež) se věnoval J. Nerudovi, a to biograficky (Milejší o celé milování. Jan Neruda Rezince Macháčkové, 1941) i edičně (Neruda a Smetana, 1940). – Spisovatelkou byla též druhá P. manželka Klára P. (sňatek 1919). – Na počátku studia na klasickém gymnáziu v Hradci Král. (1892–1900) P. předčasně ztratil otce, ctitele F. L. Riegra. Z profesorů na něj nejvíce zapůsobil historik a překladatel E. Denise J. Vančura, z četby T. G. Masaryk a realistický tisk. Jejich působení přivedlo studenta školy ovládané jezuity a bydlícího v jezuitském Borromeu k protiklerikálnímu smýšlení. Po maturitě 1900 P. poslouchal na Filoz. fakultě UK v Praze filologii germánskou (A. Kraus) a slovanskou (J. Gebauer, F. Pastrnek, J. Máchal) a v jejím rámci i českou literaturu u J. Vlčka; zajímal se též o přednášky ze srovnávacího jazykozpytu (J. Zubatý) a značnou pozornost věnoval literaturám západním v podání J. Vrchlického, který mu otevřel rozhled po světových literaturách a k němuž měl 1902–08 blízko i jako oddaný pomocník a přítel; z ostatních českých učitelů na něj vedle T. G. Masaryka působili zvláště estetik O. Hostinský, filozof F. Krejčí, z německých germanista A. Sauer. 1903–04 P. přerušil pobyt na univerzitě a absolvoval vojenskou prezenční službu v Innsbrucku a ve Vídni. Studia dokončil 1905 státními zkouškami (aprobace pro češtinu a němčinu) a 1906 doktorátem (disertace *Jan Neruda – literárněhistorické studie jeho díla*); 1906 se též poprvé oženil. Poté učil do 1914 na pražských gymnáziích v Křemencově a v Hálkově (dnes Londýnské) ul., na dívčím gymnáziu Minerva a na reálkách v Karlíně a na Žižkově; zároveň 1910–14 působil v redakci Hlídky Času. Literárně – jako kritik – publikoval od 1900 (byl též členem pražského literárního sdružení Mladá renesance). Počátek 1. světové války (do ledna 1915) absolvoval na srbské frontě, odkud byl po pobytu v půltuctu maďarských měst odvelen v únoru na ruskou frontu do Haliče; tam pobyl pouze do jara – jako nespolehlivý živel byl převeden na několik měsíců do Košic, později do maďarského Miskolce (červenec 1915 – říjen 1917) a nato opět do Košic, kde se po dvou krátkých odveleních do Nyíregyházy (1917 a 1918) dočkal osvobození. Po válce pracoval na popud F. Drtiny jako odborový rada ve Vlčkově slovenském odboru min. školství v Praze, odkud organizoval slovenské střední školství (sestavil také první slovenské středoškolské čítanky). Z iniciativy J. Vlčka, J. Jakubce a F. Pastrnka pokračoval na válkou přerušené habilitační práci pro novější českou a slovenskou literaturu a na podzim 1921 byl jmenován na základě dosavadní práce a připravovaného spisu *Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu* řádným profesorem české a slovenské literatury na filoz. fakultě nově založené Univerzity Ko-

menského v Bratislavě (1921–33, děkanem 1926/27, rektorem 1928/29 – instalační rektorská přednáška *Zápas generací v literatuře*), kam po celou dobu týdně z Prahy dojížděl. V březnu 1933 se stal řádným profesorem české a slovenské literatury na Filoz. fakultě UK v Praze. Autorsky spolupracoval s několika literárněvědnými i encyklopedickými projekty (Česká literatura 19. století, Masarykův slovník naučný, Českosl. vlastivěda, Ottův slovník naučný nové doby, encyklopedický slovník ruského bibliografického institutu Granat v Moskvě). Vedle své badatelské a pedagogické profese, odborné i popularizační činnosti přednáškové doma i v zahraničí P. vyvíjel i bohatou aktivitu organizační: byl spoluzakladatelem Jednoty Svatopluka Čecha (1914), Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě (1926–33 generální sekretář, od 1927 člen komise pro vydávání slovenských památek), jejíž časopis Bratislava rovněž spoluzakládal a do 1933 i spoluredigoval, Slovanského ústavu (založen 1922), zakladatelem a bohemistickým předsedou Literárněhistorické společnosti (od 1935), Klubu umělců (od 1937), podpředsedou literárněhistorického odboru Matice slovenské (od 1922), pracoval ve výborech společností A. Jiráska (od 1930), J. Vrchlického (od 1930), B. Němcové (od 1933) a Kruhu přátel D 40 (od 1939), byl členem Umělecké besedy (ve sborníku Padesát let Umělecké besedy 1863–1913, 1913, zpracoval její dějiny), KČSN (od 1925 dopisujícím, 1945 řádným), ČAVU, Komise pro vydávání pramenů novější české literatury a také různých uměleckých a vědeckých jury, včetně poroty udělující státní ceny (1922–37). Před 1. světovou válkou i po ní hojně cestoval, několi-krát navštívil Francii (1911–32), Německo (1912–35), Rakousko (1922–36), Polsko (1927–37 a po 2. válce), Jugoslávii (1927–31), Švédsko (1934, 1937 fejetony *Chvíli na Severu,* původně uveřejňované v Nár. osvobození), Norsko (1937–38), Dánsko (1937–38), 1934 pobýval v Itálii, 1937 na Litvě. Ještě hluboko za okupace různé odbojové skupiny usoudily, že by P. pro svou názorovou toleranci, politickou nestrannost a obecnou autoritu mohl být vhodným vůdčím představitelem případných rozsáhlejších protiokupačních akcí; k tomu také došlo, když se P. stal předsedou revoluční Čes. nár. rady (ČNR), která řídila v květnu 1945 Pražské povstání. V této funkci P. také přijal 8. 5. kapitulaci německých vojsk, 9. 5. přivítal sovětskou armádu, 10. 5. košickou vládu a 16. 5. i prezidenta E. Beneše. Ocitl se však v nemilosti komunistů pro některé kroky ČNR (přijetí kapitulace, jednání s vlasovci). Postupně pak znechucen též snižováním úlohy domácího odboje a obcházením jeho funkce předsedy na svou aktivní činnost v ČNR rezignoval a jen pasivně ve funkci setrval až do jejího dobrovolného rozchodu 1950, když již v květnu 1945 přešla veškerá její moc na vládu. Do důchodu odešel zlomen na zdraví 1951. Pohřben byl na Vinohradském hřbitově.

Jako literární historik P. kráčel ve šlépějích J. Vlčka a vedle stěžejní pozornosti věnované české literatuře značnou část svého zájmu obrátil ke slovesnosti slovenské. V obou literaturách ho přitahovalo zejména 19. století; v české spolu s celoživotním interesem o osobnost a dílo J. Nerudy a J. Vrchlického i o další příslušníky jejich generací (A. V. Šmilovský, J. Zeyer) se zabýval hlavně národním obrozením, ale nevyhýbal se zcela ani starší literatuře (*Staročeská báseň o Alexandru Velikém*), ani tvorbě současné (J. S. Machar, A. Sova). Ve studiích o slovenském písemnictví vedle osobností (S. Tomášik, S. H. Vajanský, P. O. Hviezdoslav, J. M. Hurban) zvláště pramenně sledoval a souhrnně analyzoval celá údobí (*Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých*, nedokončené *Dějiny slovenské literatury*), duchovní proudění, jak se promítala do písemnictví (*Duchová podstata slovenské slovesnosti*) i konkrétní projevy česko-slovenských vztahů (*Češi a Slováci*). Podobně jako J. Vlček také P. chápal literární historii v duchu Hettnerova pojetí jako dějiny nikoli knih, ale idejí a jejich vědeckých a uměleckých forem. Pozitivistický požadavek dokonalé znalosti faktů a jejich souvislostí, jakož i všech dosavadních názorů na probíraný jev doplňoval jejich mnohostrannými konfrontacemi, popřípadě nadměrnými a někdy jen málo zdůvodněnými analogiemi; při převaze zájmu o materiálovou úplnost ne vždy dovedl uplatnit cit pro individuální zvláštnosti jevů ani hodnotová a hierarchizační kritéria při interpretaci nahromaděných a často obtížně zjištěných nových poznatků. Také jeho slovesný výraz se z obavy před zkreslujícím zjednodušením ne vždy ubránil nadměrné složitosti a mnohomluvnosti. V souladu se svou pozitivistickou zálibou v méně významných autorech (objevnou a podnětnou akribickou pozornost věnoval P. řadě téměř nebo vůbec

neznámých autorů, zvláště slovenských) viděl smysl svého bádání nejen v hodnotové klasifikaci, nýbrž i v poznání „expanze a dynamiky stěžejní myšlenky, při čemž i literárně podřadný spisovatel může směrodatně přispěti". Přitom v případě slovenské literatury bývala jeho interpretace ovlivněna přesvědčením o jednotě československého národa při rovnocennosti obou jeho větví; tuto koncepci zaníceně uplatňoval, čímž řadu badatelů, zvláště slovenských, jakkoli uznávajících jeho materiálový přínos, provokoval k ostrým invektivám, vytýkajícím mu až propagandistický záměr a sklon k aprioristickým konstrukcím (A. Mráz). Na druhé straně však měl mezi slovenskými literáty také osobní přátele (vedle P. O. Hviezdoslava a S. H. Vajanského např. E. Šoltésovou, H. Gregorovou aj.), s nimiž byl i ve styku korespondenčním. Jeho pozitivistická metoda měla i své klady hlavně v podrobném zmapování neprobádaného terénu; většinou se zaměřovala na studium geneze díla nebo jevu, na jeho látkoslovný komparační výklad a na sledování jeho ohlasu a někdy se snažila, třebas i ahistoricky, zachytit i jeho funkční sepětí s širším, ne pouze literárním kontextem. Přijatá metoda vedla P. od počátečního dílčího i celkového pramenného poznávání J. Nerudy a nepřeberné řady dalších postav obou národních literatur ke studiu funkce literárních generací jako „stále živoucího a věčně plynulého mostu spínajícího včerejšek a zítřek a přenášejícího nastřádané hodnoty z minula do budoucna" a k analytickému vykreslení podobizny Máchovy na základě zhodnocení vždy znovu otevíraných pohledů na živou, proměňující se, a proto v nejrůznějších obdobích stále nově provokující problematiku (*Karel Hynek Mácha*). Zde uplatněnou monografickou metodu posléze P. přetvořil citlivým přibráním vlastních, spíše memoárových než přísně literárněhistorických komponentů v portrétech J. Vrchlického a P. O. Hviezdoslava. Oba autory plasticky vyložil s laskavým porozuměním jejich osobnosti, v syntetizující kombinaci důvěrné znalosti básnického díla i intimního zázemí biografického s osobním poznáním opřeným o přímý styk s básnickou osobností (*Vrchlickému nablízku, S Hviezdoslavom*). Kromě zájmu o jednotlivce bylo ve středu jeho badatelské pozornosti také období českého a slovenského obrození (*Obrozenské tradice, Duch naší obrozenské literatury, České obrození*), k němuž P. poutal i jemu osobně blízký patos národně obranný. Jeho nejdetailnější zkoumání pociťoval jako aktuální koncepční potřebu své vlastní doby, což se nejvýrazněji projevilo za 2. světové války, kdy připravil a po ní vydal obsáhle komentovaný přehled obran „národa a jazyka českého od nejstarších časů až po přítomnost" *Národ se bránil.*

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dvě práce jsou uveřejněny pod jménem P. sourozenců: Dr. Josef Pražák (Slovenský svet 1922, č. 22) a Vilém Pražák (Samostatnost 3. 8. 1911); A, a, A., a., -a-, -á-, (Věstník sokolský 1920, č. 2), ak (Slovák 10. 4. 1937), -ap- (Ottův slovník naučný nové doby), A. P., A. Pržk, apržk., -apržk-, A. Pžk, Až, -Až-. -Až.-, Bra, -bt- (Lidové noviny 30. 9. 1921), -drap-, K, k, k., -k, -K-, -k-, P, P., p., -P. (Slovanský přehled 1930, č. 1), -P.-, -pk-, Pžk, -r- (Věstník sokolský 1920, č.10), Stivo, t, t., -t, -t-, tk, tk., -tk-, -tk.-, X (Věstník sokolský 1913, č. 1).

■ PŘÍSPĚVKY *in:* Akademie (1924, příl. Rudé květy); Almanach Kmene 1934–1935; Almanach 50 let státního reálného gymnázia, dříve reálky v Žižkově 1887–1947 (1947); sb. Alois Jirásek (1921); sb. Anketa o regionalismu (Kdyně 1938); sb. At the Cross-road of Europe (i franc. s tit. Au carrefour de l'Europe, 1938); Atheneum (1922); sb. Básníci selství (1932); Beseda naší rodiny (1946); kat. Božena Jelínková-Jirásková (1953); sb. Božena Němcová (1912); Bratislava (Bratislava 1927–36); kat. Budujeme osvobozené kraje (Liberec 1946); Cíl (1946); Claeda (Madrid 1911); Čas (1908–14; 1920–22, i příl. Hlídka Času); ČČM (1902–07); Časopis čes. učitelek (Čáslav 1912); Časopis lékařů českých (1948); Časopis pro moderní filologii (1911, 1937–40); sb. Česká kniha (1941); Čes. revue (1902, 1920); sb. Česká žena v dějinách národa (1940); Čes. slovo (1921, 1935–41); Českosl. republika (1921–30); sb. Československé armádě pozdravy a vzkazy (1923); Českosl. divadlo (1926); Československo (1945–46); Čes. časopis filologický (1943); Čes. časopis historický (1930); Čteme (1939–42); sb. Čtvrtky 6 (kroužku přátel prof. J. Voborníka, 1941); Dav (1929–32); Dělnická osvěta (1939–41); sb. Dérerovi k päťdesiatinám (Bratislava 1934); sb. Deset let Kruhu přátel Jaroslava Vrchlického (1948); sb. Dík a pozdrav. Josefu Horovi k padesátinám (1941); Dílna lidskosti (Brno 1921); Dílo (1907); Divadelní zápisník (1947–49); Divadlo (1924, 1938, 1943); Dnešek (1946); Doba (1945–46); sb. Dr. Věra Zapletalová-Máchová (Brno 1950); 20. výr. zpráva soukromého gymnázia dívčího... Spolku Minervy v Praze... za šk. rok 1909/10; sb. Edvard Beneš 1919–1945 (1947); sb. Emanuelu Lešehradovi k 15. listopadu 1937 (1937); Eva (1939); Filmová práce (1946); sb. Foerster – jeho životní pouť a tvorba 1859–1949 (1949); sb. František Táborský (1928); sb. F. X. Šaldovi (b. d., 1932); Gazette de Prague (1921); Goethův sborník (1932);

Hanušův sborník (Bratislava 1932); sb. Hegel und die Slawen (Liberec 1934); sb. Herec čistého srdce (J. Vojta) (1948); Hlas osvobozených (1945); Hlasy pojizerské (Turnov 1902); alm. Holé ruce Pražského povstání (1947); Hollar (1946); Horymír (1941); Hovory o knihách (1939); sb. Hradec Králové – univerzitní město (Hradec Král. 1945); sb. Hradecký kraj (1957); sb. Hudba a národ (1940); Chodsko (1938, 1940–42); roč. Chudým dětem (Brno 1933–41, 1933 s tit. O Janu Nerudovi, 1934 s tit. Kde domov můj?, 1935 s tit. Bible a český národ, 1936 s tit. Máchovy ohlasy, 1941 s tit. Z doby Boženy Němcové); sb. In memoriam Vladimíra Tůmy (1946); sb. Jan Amos Komenský (1942); sb. Janu Herbenovi na památku (1937); Jaro Národního divadla v Praze 1945 (1946); sb. Jeden život. Hrst vzpomínek na Helenu Malířovou (1948); Jedinstvo (Petrovac 1920); sb. Jednotou Slovanstva k míru (1947); Jeviště (1921–22); Jihočes. přehled (Čes. Budějovice 1926); sb. Jindřich Vodák (1937); sb. Jiří Třanovský (Bratislava 1936); sb. Josef Gregor Tajovský v kritike a spomienkách (Bratislava 1956); Jubilejní ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských 1946 (1946); Kalendář paní a dívek českých (1902–03); Kalendář pro středoškolské studentstvo na rok 1926/27, pokr. s tit. Kalendář středoškolského studentstva na rok 1938/39; sb. Karel Hynek Mácha (1937); Katalog souborné výstavy obrazů akademické malířky Boženy Vejrychové-Solarové (Brno 1943); sb. Kde domov můj? (1940); sb. Kdyňsko (1941); sb. Klub umělců 1937–1947 (1947); sb. Kniha a národ (1939); sb. Kniha československé jednoty (1925); sb. Kniha života, práce a osobnosti F. F. Plamínkové (1935); Knihkupec a nakladatel (1939, 1941); sb. Knížka o Šrámkovi (1927); sb. Kouzlo hraček (1945); Kraj královéhradecký (1936); sb. Královny, kněžny a velké ženy české (1940); Kritický měsíčník (1939–40); sb. Kruh (1941); Kultura doby (1938–39); Kulturní korespondence Svazu české mládeže (1947); Kytice (1948); Lada (1927); Le monde slave (Paříž 1938); Lid. demokracie (1946–49); Lid. kultura (1946); Lid. listy (1940); Lid. noviny (1911–29, 1937–43, 1948–49); Listy filologické (1907–30, 1948); Listy pro umění a kritiku (1937); Literárněhistorický sborník SAV (Bratislava 1951, 1953); Lit. noviny (1930, 1939); Lit. rozhledy (1925); sb. Lubor Niederle (1947); Lumír (1901–35); sb. Mahenovi (1933); Máj (1902–05); alm. Majáles (Litomyšl 1907); sb. Mimoškolská práce profesorů českosl. středních škol (1925); Mladá fronta (1945–49); Mladé Slovensko (1920); Morava (Brno 1901); Morgenblatt (Záhřeb 1927); sb. Můj poměr ke KSČ (1946); My 45–48; Národ (1918–19); Nár. a Stavovské divadlo, pokr. Nár. divadlo (1924–40); Nár. divadlo v Praze (denní program 1936, 1945); Národnie noviny (Turč. Sv. Martin 1920); Nár. kultura (1922); Nár. listy (1907, 1920–27, 1940); Nár. osvobození (1928, 1937); Nár. politika (1919, 1929, 1942); Nár. práce (1941); Národopisný věstník československý (1951); Naša Orava (Dolný Kubín 1920); Naše doba (1911–13, 1939–44); Naše domácnost (1946); Naše řeč (1935); Naše Valašsko (Valaš. Meziříčí 1940); Naše věda (1921–50); sb. Nauka o řečnictví (1909); Nová svoboda (1924–26); Nové Čechy (1924–36); Novina (1911); sb. O českou literární kritiku (1940); sb. O Zdeňku Nejedlém (1938); Obzor (Mělník 1913); Obzor (Záhřeb 1928); Obzor lit. a umělecký (1901); Ochotník (Brno 1902); Orava (Dolný Kubín 1931–32); 18. výr. zpráva soukromého gymnázia dívčího... Spolku Minervy... za šk. rok 1907/08; sb. Otakar Sommer (1941); Ozvěny domova a světa (1940, 1943); sb. Padesát let Umělecké besedy 1863–1913 (1913); sb. Památce Havlíčkově (Něm. Brod 1924); sb. Památce Havlíčkově 1946 (Havl. Brod 1946); sb. Památce Otokara Fischera (1948); sb. Památce T. G. Masaryka (1938); Památník gymnázia královéhradeckého (Hradec Král. 1927); sb. Památník k 600. výročí hradeckých latinských škol a pojmenování ústavu Tylovým gymnáziem (Hradec Král. 1952); sb. Památník Komenského (Ústí n. Orlicí 1935); Památník Palackého (Valaš. Meziříčí 1926); sb. Památník Pražského povstání 1945 (1946); sb. Pamětní spis k otevření divadla v Luži (Luže 1926); Panoráma (1928–41, 1946–49); Parallèle 50 (1948); Parlament (1923); Sb. 5. – 9. květen 1945 (1947); sb. Pavlovi Bujnákovi ctitelja, priatelja, žiaci (Bratislava 1933); sb. Perzekuce českého studentstva za okupace (1945); sb. Poděkování za projev lásky a úcty k zesnulé pí Haně Štěpánkové (1950); Pohronský hlásnik (Banská Bystrica 1927); Posel z Domažlic (1940); Práca (Bratislava 1949); Práce (1949); Prager Presse (1922–32); Prager Rundschau (1932); Právo lidu (1923–38); sb. Pražská Květnová revoluce 1945 (1946); Pražské noviny (1938); sb. Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor (Bělehrad 1948); Prúdy (Ružomberok 1914, Bratislava 1924, 1932); sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); Předvoj (1948); Přehled (1911); Přehled (Olomouc 1923); Příbramské listy (1902); sb. Puškin u nás (1949); Rada žen (1945); Radiojournal (1933); Rakovnické noviny (1937); Ratibor (Hradec Král. 1902); Robotnícke noviny (Bratislava 1924); Ročenka Klubu umělců na rok 1941; Ročenka Republiky československé (1923 až 1932, od 1924 Ročenka Českosl. republiky); Ročenka Sirotčího spolku členů Nár. divadla v Praze (1941–43, 1946); Ročenka Slovanského ústavu za rok 1930–46; Ročenka Univerzity Komenského za studijní rok 1928/29 (Bratislava); Ročenka vedeckých ústavov mesta Bratislavy (1934); Rotnáglův sborník (1935); Rozkvět (1905); Rozpravy Aventina (1928–29); sb. Rozsévač české knihy (Mor. Ostrava 1947); Rozvoj (Olomouc 1900–01); Rudé právo (1946–48); Ruch słowiański (Lvov 1929); Rytmus (1942); Samostatnost (1911–27, 1938); Sborníček k 70. narozeninám lidovýchovného pracovníka spisovatele Karla Kálala (Brno 1930); Sborníček Palackého k 70. výročí úmrtí Otce národa (Hodslavice 1946); Sborník A. St. Mágrovi k 50. narozeninám 6. dubna 1937 (1937); Sborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě

(Bratislava 1922–26); Sborník F. X. Svobodovi v roce jeho 80. narozenin (Mor. Ostrava 1940); Sborník k uctění památky K. V. Raise (Jičín 1936); Sborník prací k padesátinám prof. MUDr. J. Maršálka (Náchod 1948); Sborník prací 1. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 (1931); Sborník prací věnovaný památce prof. dra P. M. Haškovce (Brno 1936); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Sborník prací věnovaných prof. dr. Václavu Tillovi k 60. narozeninám (1927); Sborník přednášek proslovených na prvém sjezdu českosl. profesorů filologie, filozofie a historie (1929); Sborník Svatopluku Klírovi k 50. narozeninám (1946); Sbornik v česť na prof. L. Miletić (Sofie 1933); Sborník vzpomínek a prací vydaný ku poctě univ. prof. dr. Františka Drtiny (1921); alm. 17. listopad (1945); Seznam knih, časopisů a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze 1871–1911 (1911) Slavia (1923–48); sb. Slavoj 1881–1941 (Dvůr Král. 1941); Slawische Rundschau (1938–40); Sloboda (Bratislava 1951); Slovák (Bratislava 1937); sb. Slovanská vzájemnost 1836–1936 (1938); sb. Slovanské studie (Josefu Vajsovi) (1948); Slovanský přehled (1905–34); Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); Slovenská čítanka (1911); Slovenská politika (Praha, Bratislava 1920–22); Slovenská vlastivěda (1921); Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin 1922); sb. Slovensko Masarykovi (Bratislava 1930); Slovenský denník (Ružomberok 1921–22, 1926); Slovenský svet (Bratislava 1922); Slovesná věda (1947–52); Směr (1948); Sobota (1935); Sociologická revue (1940); Sokol (1908, 1922, 1930, 1940); Sokolice (1934–38); Srdce (1902–03); sb. Státní svátek 28. říjen (1946); sb. Sté výročí vzniku slovanské hymny Hej Slované (1934); sb. Stopou T. G. Masaryka (1948); Stráž severu (Liberec 1946); sb. Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (1940); Střední škola (1938); Studentský almanach 1905 (1905); Studentský časopis (1936 až 1941); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arnu Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); sb. Svatopluku Čechovi (1946); Svět (Zlín 1944); Svět práce (1945–48); Svět sovětů (1946–50); Svět v obrazech (1946); Světový pramen zábavy a poučení (1947); Svit (Petrovac 1923); Svob. noviny (1945–48); Svob. slovo (1945–54); Svob. zítřek (1946); sb. 60 let profesora Františka Kalouse, faráře a vikáře církve českomoravské v Příbrami (Příbram 1941); 65. výr. zpráva Československé obchodní akademie 1936/37 v Praze II; sb. Šest let okupace Prahy (1946); Škola a kultura (1946); sb. T. G. M. Jak jsme ho viděli (1948); The Slavonic Review (1924–29); sb. 1935 ELK 1945 (1946); alm. 1735–1935. 200 let gymnázia v Něm. Brodě (1935); 33. roční zpráva c. k. České vyšší reálky karlínské za šk. rok 1906/07; sb. Tvůrcové dějin 5. Přítomnost (1936); Týden rozhlasu (1941); Universitas Carolina. Philologica (1955–56); sb. Univerzita Karlova českému nakladateli Janu Laichterovi (1946); sb. Univerzita Karlova v roce 1933–34 (1935) – ...1935–36 (1937); sb. Václav Vydra, národní umělec (1946); Věda česká (1914–18, od 1915 s tit. Česká věda); Venkov (1919); Věstník Baarovy společnosti (1938); Věstník ČAVU (1936); Věstník čes. profesorů (1908–10); Věstník hlavního města Prahy (1947–48); Věstník Jednoty slovanských žen (1935); Věstník min. pošt (1946); Věstník sokolský (1910–46, 1938–40, 1946 s tit. Sokolský věstník); Vídeňský deník (1926); Volné směry (1942); Vpřed (1946); sb. Vůdce generací 2 (1932); Východočes. kraj (Pardubice 1942–45); Vyšehrad (1947); sb. Vzpomínáme bratří Čapků (Trutnov 1946); sb. Xenia Pragensia Ernesto Kraus... oblata (1929); sb. Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaných... J. Vlčkovi k šedesátinám (1920); sb. Z temna poroby k slunci svobody (1921); sb. Za právo a vlast (Bratislava 1928); sb. Za recitátorkou Božkou Voldanovou (1931); Zeměd. noviny (1945–46); sb. Zlatá kniha mesta Bratislavy (Bratislava 1928); Zlatá Praha (1905–20); Zprávy – Sokol Praha III (1940, 1948); Zrání (1919–20); Zvon (1905–19); Žena a domov (1942–44); Ženský svět (1921–22); sb. Živá slova I. A. Bláhy 1879–1939 (1939); – posmrtně: sb. Tradice bojující (Olomouc 1964, příspěvek do nevydaného 4. č. čas. U z 1938).

■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře:* Jan Neruda (1902); Alois Vojtěch Šmilovský (1911); Rukověť dějin české literatury 3. Doba nová (1912, 2., opr. vyd. 1913); Sámo Tomášik (b. d., 1913); Samuel Tomášik, původce hymny Hej Slováci! (b. d., 1919, přeprac. vyd. 1934 s tit. Sté výročí vzniku Tomášikovy hymny Hej Slované!); Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu (1922); Hurbanovia vo väzeniach (Žilina 1923); Československý národ (Bratislava 1925); Slovenská svojskosť (Bratislava 1926); Slovenské studie (1926); Československá otázka u Havlíčka (Bratislava 1928); Obrozenecká Bratislava (Bratislava 1928); Obrozenské tradice (1928); Mikuláš Šubič Zrinský a Slováci (Bratislava 1928); Češi a Slováci (1929); Maďarská propaganda proti Československu (Bratislava 1929); Osvobozenský smysl Tyršova díla (1931); Björnstjerne Björnson (1932); Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých (1932); Jaroslav Vrchlický (1933); Kde domov můj? (b. d., 1934); Masaryk a československá literatura (1935); Karel Hynek Mácha (monografie, 1936); Karel Hynek Mácha (přednáška, 1936); Jan Herben (1937); Chvíli na Severu (FF 1937); T. G. Masaryk a Slovensko (1937); Jan Neruda v Litomyšli (1937 ← sb. Majáles, 1907); Jindřich Vodák (1937); Duch naší obrozenské literatury (1938); Duchová podstata slovenské slovesnosti (1938); T. G. Masaryk. K jeho názorům na umění, hlavně slovesné (1938); Český román na postupu (1939, soukr. tisk Kmene); Literární Levoča 1, 2 (1939, 1947); Dr. Samuel Medvecký (1939); Foerstrovo slovesné umění (1940); Jan Jakubec (1940); Míza stromu (1940); Arne Novák (1940); Vlast a národ v českém písemnictví (1940); Češi a Slováci a jejich kultura v minulosti i v budoucnosti (1945); K. H. Hilar (1945); Národ se bránil (1945);

Staročeská báseň o Alexandru Velikém (1945); Vrchlickému nablízku (1945); Náš odboj proti Němcům (1946); Nezapomenutelní z Turnovska (b. d., 1946); O národ (1946); J. V. Sládek (1946); Smysl dvou revolucí (1946); Dr. Miroslav Tyrš (1946); K Tyršovu dílu (1947); České obrození (1948); Dějiny slovenské literatury 1 (1950); S Hviezdoslavom (Bratislava 1955, ed. G. Rapoš, E. Nemsilová). – *Výbory:* Prosvítavé proužky světla (soubor citátů, 1940); Z literárnych súvislostí (Bratislava 1964, ed. O. Mrlian, J. Ambrus). ▮ KORESPONDENCE: an.: Literatura česká a slovenská (A. B. Dostalovi z 1912), Samostatnost 29. 6. 1912; in V. Zákrejs: František Zákrejs (V. Zákrejsovi z 1924; 1924, s. 7); an.: Vzácný příteli... (O. Sommrovi z 1929), Ročenka Univerzity Komenského za studijní rok 1928/1929 (1930); L. M. Pařízek: Vážený pane... (L. M. Pařízkovi z 1945), in L. M. Pařízek: A lid povstal (1945, též Mladá fronta 5. 5. 1990); B. Rupp: Dopis úvodem (B. Ruppovi z 1946), in J. Š. Baar: Paní komisarka (1946). ▮ REDIGOVAL *časopisy:* Bratislava (1927–33. s J. F. Baborem, O. Sommrem), Slovesná věda (1947–52, s J. B. Čapkem a red. kruhem); *sborníky:* Ročenka Univerzity Komenského za studijní rok 1928/1929 (1930), Hanušův sborník (1932, s jinými), Českosl. vlastivěda 7 (1933, s M. Novotným), Rotnáglův sborník (1935, s jinými), Jindřich Vodák (1937), Kde domov můj? (1940), Strážce tradice. Arnu Novákovi na památku (1940, s J. Horákem, J. Heidenreichem, tj. Dolanským), Svatopluku Čechovi (1946, s J. Boreckým, A. Procházkou, F. Strejčkem); *knižnice:* Práce Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě (1930–32, s J. F. Baborem, O. Sommrem), Prameny Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě (1931 až 1933, s J. F. Baborem, O. Sommrem), Přednášky Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě (1931 až 1933, s J. F. Baborem, O. Sommrem), Slavín (1938–39, s A. Grundem), Vybrané vědecké rozpravy (1939–41, s jinými), Vysokoškolské rukověti (1939–41, s jinými), Ars. Sbírka rozprav o umění, řada 2: literárněhist. studie (1940, s F. Halasem, K. Krejčím), Nár. knihovna (1948–50, s red. radou); *spisy:* Kritické dílo J. Vodáka (1941–53, s J. Trägrem), Básnické dílo J. Vrchlického (1948–57, s V. Tichým). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Čítanka pro vyšší třídy škol středních 2 – pro 6. třídu (1912, s J. Vlčkem; P. usp. výběr z literatur světových); V. Šmilovský: Za ranních červánků (1913); Čítanka pre prvú (druhú, tretiu, štvrtú) triedu slovenských stredných škôl (1. 1919; 2.–3. 1920; 4. 1921); Neruda v dopisech (1941, přeprac. a rozšíř. vyd. 1950); Vrchlický v dopisech (1955). ▮

BIBLIOGRAFIE: V. Pražák: Soupis prací A. P. 1900–1930, sb. Slovenská miscellanea (Bratislava 1931); A. Karasová: Soupis prací A. P. 1931–1940, sb. A. P. 1880–1940 (1940) + Třetí příspěvek k bibliografickému přehledu publikační činnosti A. P. za léta 1940–1950 (1950, samost. příl. Slovesné vědy 3, 1949/50); M. Laiske: Soupis prací prof. dr. A. P., AUC Praha, Philologica 2/4, Slavica Pragensia 12 (1970). ▮ LITERATURA: sb. Albertu P. k padesátce (Bratislava 1930); sb. Slovenská miscellanea. Sborník věnovaný univ. prof. dr. A. P. k třicátému výročí jeho literární činnosti (Bratislava 1931); sb. A. P. 1880–1940 (1940); T. Winkler: A. P. 1880–1956 (Martin 1964, Fondy lit. archivu Matice slovenské, sv. 22); sb. Univerzita Karlova in memoriam profesora A. P. (1967); sb. Na paměť prof. A. P., AUC Praha, Philologica 2/4, Slavica Pragensia 12 (1970). ▮ F. X. Šalda: ref. studie o Nerudovi v Literatuře české 19. století, Novina 3, 1909/10, s. 57 → KP 7 (1953); A. Novák: Obhájce pannopanenského Nerudy pan dr. A. P., Přehled 10, 1911/12, s. 201 (k tomu A. P., Lumír 40, 1911/12, s. 84 a A. Novák, Přehled 10, 1911/12, s. 282); ● ref. stať o Umělecké besedě ve sb. Padesát let UB 1863–1913: Z. Nejedlý, Čes. kultura 1, 1912/13, s. 698; F. Wenzl, Věda česká 1, 1914/15, s. 93 ●; Dr. L. D. (Dérer): ref. Samuel Tomášik, původce hymny Hej Slováci, PL 25. 5. 1919; ● diskuse k P. stati o slovenské hymně ve sb. Z dějin české literatury: J. V. Sedlák, Tribuna 26. 11. 1920; J. Kabelík, LidN 24. 12. 1920; J. Škultéty, Národnie noviny 9. 1. 1921; A. P., Naše věda 1921, s. 173; F. F. (Frýdecký), Zlatá Praha 1921, s. 65; A. Gregor, LidN 21. 8. 1921 ●; ● ref. Dějiny spisovné slovenštiny...: J. Kabelík, ČMM 1922, s. 292; P. Bujnák, Prúdy 1923, s. 35; B. Havránek, NŘ 1923, s. 75; M. Weingart, ČČM 1923, s. 182; K. (F. V. Krejčí), PL 21. 1. 1923; J. Herben, Nová svoboda 1924, s. 9 ●; ● ref. Československý národ: P. Bujnák, Prúdy 1925, s. 542; (V. D.) (Dyk), Lumír 1925, s. 554; bh (B. Haluzický), LidN 26. 9.1925 ●; ● ref. Obrozenské tradice: A. F. (Frinta), Slovanský přehled 1928, s. 617; ald. (V. Osvald), NO 19. 8. 1928; K. (F. V. Krejčí), PL 11. 11. 1928; V. Brtník, Venkov 6. 12. 1928; T. (H. Traub), Tribuna 16. 12. 1928; J. Folprecht, Lumír 55, 1928/29, s. 279; K. P. (Paul), ČMF 15, 1928/29, s. 313; -och- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 98; Kp (J. Knap), Venkov 6. 7. 1929; A. Novák, ČČH 1929, s. 424 a 1930, s. 235 (k tomu polemika A. P. v ČČH 1930, s. 232) ●; ne (A. Novák): ref. Československá otázka u Havlíčka, LidN 14. 9. 1929; ● ref. Češi a Slováci: J. Koudelka, Nová svoboda 1929, s. 562; A. G. (Gregor), LidN 9. 7. 1929 ●; ● k padesátinám: drb. (J. Borecký), Zvon 30, 1929/30, s. 615; A. Grund, RA 5, 1929/30, s. 501; Š. Jež, Lumír 56, 1929/30, s. 503; G. (F. Götz), NO 11. 6. 1930; J. V. Sedlák, NL 11. 6. 1930; jv (J. Vodák), Čes. slovo 11. 6. 1930; an., Venkov 11. 6. 1930 ●; F. Kleinschnitzová: ref. Obrozenecká Bratislava, Češi a Slováci, Slawische Rundschau 1930, s. 120; an.: Životopis prof. PhDr. A. P. ..., Ročenka UKo na studijní rok 1928/29 (Bratislava 1930); ● ref. Zápas generací v literatuře (Ročenka UKo Bratislava): B. Slavík, Středisko 1, 1930/31, č. 5–6; F. X. Šalda, ŠZáp 4, 1931/32, s. 94 → Z období Zápisníku 1 (1987) ●; ● ref. Literární Slovensko let padesátých až sedmdesátých: ach (V. Prach), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 382; B. S. (Slavík), RA 7, 1931/32, s. 322; J. B. Čapek, Naše věda 1932, s. 172; J. Páta, Rozhledy 1932, s. 47; P. Kom-

piš, Venkov 14. 8. 1932; A. Grund, ČMF 19, 1932/33, s. 197; L. K., Naše doba 40, 1932/33, s. 574; A. Mráz, Slovenské pohľady 1932, s. 318 (k tomu polemika: A. P., Prúdy 1932, s. 371, 628; A. Mráz, Slovenské pohľady 1932, s. 504; S. Š. Osuský, tamtéž 1933, s. 474 a 1934, s. 381; A. P., Naše věda 1934, s. 381) ●; J. Vilikovský: Nejstarší text Nad Tatrou sa blýska (potvrzení P. teze), Bratislava 1935, s. 115; ● ref. Masaryk a československá literatura: B. Mencák, Čin 1935, s. 325; F. Sekanina, Nár. politika 29. 6. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 15. 8. 1935; A. N. (Novák), LidN 1. 9. 1935; an. (E. Rádl), Křesťanská revue 9, 1935/36, s. 25 ●; ● ref. Karel Hynek Mácha: P. Eisner, Prager Presse 29. 11. 1936; F. Sekanina, Nár. politika 20. 12. 1936; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 25. 12. 1936; M. Pt. (Pišút), Elán 7, 1936/37, č. 6; F. X. Šalda, ŠZáp 9, 1936/37, s. 150 → Z období Zápisníku 2 (1988); O. Šimek, Lumír 63, 1936/37, s. 544; G. (F. Götz), NO 14. 1. 1937; K. Krejčí, LUK 1937, s. 54; V. Zima, Vlast 1937, s. 313; A. Umancev, Centralnaja Jevropa 1937, s. 120; K. Polák, Naše věda 1938, s. 202; A. Škarka, ČČH 45, 1939/40, s. 153 ●; jv (J. Vodák): ref. T. G. Masaryk a Slovensko, Čes. slovo 2. 7. 1937; ● ref. Jan Herben: F. Vodička, ČMM 1938, s. 144; K. P. (Polák), PL 27. 1. 1938; B. Slavík, LidN 10. 11. 1938 ●; ● ref. Duchová podstata slovenské slovesnosti: P. E. (Eisner), Prager Presse 21. 10. 1938; A. N. (Novák), LidN 23. 10. 1938; jv (J. Vodák), Čes. slovo 25. 10. 1938; AMP (A. M. Píša), PL 8. 11. 1938 ●; ● ref. Duch naší obrozenské literatury: AMP (A. M. Píša), PL 1. 11. 1938; jv (J. Vodák), Čes. slovo 1. 11. 1938; P. E. (Eisner), Prager Presse 4. 11. 1938; L. Svoboda, U 1938, č. 4 (vyšlo 1964), s. 44 ●; ● ref. T. G. Masaryk: P. E. (Eisner), Prager Presse 27. 2. 1938; r., RP 27. 2. 1938; J. M. (Matoušek), ČČH 45, 1939/40, s. 167 ●; ● ref. Arne Novák: drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 433; B. Slavík, Obnova 23. 3. 1940; V. Jirát, Střední škola 1941, s. 112 ●; ● k šedesátinám: -btk- (V. Brtník), Zvon 40, 1939/40, s. 671; J. Mukařovský, Čteme 2, 1939/40, s. 183; K. P. (Polák), Nár. práce 9. 6. 1940; J. Páta, Venkov 9. 6. 1940; J. B. Čapek a J. Polák, LidN 11. 6. 1940; J. Knap, Venkov 11. 6. 1940; jhch (J. Dolanský), Dělnická osvěta 1940, s. 189 ●; ● ref. Míza stromu: Boj. (P. Bojar), Studentský časopis 20, 1940/41, s. 244; drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 696; b (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 179; B. Fučík, Akord 9, 1941/42, s. 119 ●; V. Jirát: ref. Míza stromu, Jan Jakubec, KM 1940, s. 275; ● ref. Vlast a národ v českém písemnictví: drb. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 406; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1941, s. 52; J. B. Čapek, LidN 24. 3. 1941; J. Knap, Venkov 4. 5. 1941 ●; ● K. P. (Polák): ref. Míza stromu, Vlast a národ v českém písemnictví, Nár. práce 2. 2. 1941; ● ref. Jan Jakubec: F. S. (Soldan), Čes. slovo 4. 7. 1941; kp. (K. Polák), Nár. práce 6. 7. 1941 ●; Benj. J. (Jedlička): A. P., LidN 28. 9. 1941; jd (J. Drda): Hodinka s A. P., LidN 5. 10. 1941; ● ref. ed. Neruda v dopisech: V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 291; V. Jirát, KM 1941, s. 99; A. Grund, LidN 8. 2. 1942; K. Polák: Naše věda 23, 1944/45, s. 116 ●; A. Grund: Prosvítavé proužky světla (portrét A. P.), Svob. slovo 10. 6. 1945; ● ref. K. H. Hilar...: kp (K. Polák), PL 1. 12. 1945; O. S. (Srbová), Práce 6. 1. 1946; A. M. Brousil, Zeměd. noviny 11. 1. 1946; jtg (J. Träger), Svob. slovo 30. 1. 1946 ●; ● ref. Vrchlickému nablízku: A. M. Píša, Panoráma 21, 1945/46, s. 58; V. Č. (Černý), KM 1946, s. 438; -rek (V. Kocourek), RP 5. 11. 1946; K. P. (Polák), PL 10. 11. 1946; J. Červinka, NO 19. 11. 1946; -hlk- (J. Hulák), Mladá fronta 14. 12. 1946; J. Pilař, Zeměd. noviny 15. 12. 1946; M. Pražák, LD 24. 12. 1946; vbk (V. Běhounek), Kulturní politika 2, 1946/47, č. 6; V. Tichý, LF 1947, s. 248 ●; ● ref. Národ se bránil: -eř-, Akord 12, 1945/46, s. 388; J. Haller, NŘ 1946, s. 134; K. Polák, LF 1946, s. 210; A. Okáč, Naše věda 1947, s. 138; J. Brambora, Slovesná věda 1, 1947/48, s. 108 a 187 ●; ● ref. O národ: A. Grund, LF 1946, s. 208; K. Polák, PL 24. 3. 1946; M. Bureš, Svob. slovo 27. 4. 1946; Z. Lorenc, Mladá fronta 9. 6. 1946 ●; ● ref. Národ se bránil, O národ: J. Pilař, Zeměd. noviny 21. 4. 1946; G. (F. Götz), NO 5. 5. 1946; J. B. Čapek, Naše doba 53, 1946/47, s. 44 ●; J. Šnobr: ref. Národ se bránil, Náš odboj proti Němcům, O národ, Smysl dvou revolucí, Lid. kultura 1946, č. 29; ● ref. Staročeská báseň o Alexandru Velikém: J. Daňhelka, Věda a život 1946, s. 141; F. Šimek, ČMF 1946, s. 244; A. Škarka, LF 1946, s. 202; G. (F. Götz), NO 19. 2. 1946; K. P. (Polák), PL 19. 2. 1946; J. Vilikovský, Naše věda 24, 1946/47, s. 255; J. Viskovataja, Slavia 18, 1947/48, s. 496 ●; ● ref. České obrození: J. Z. (Závada), Svob. noviny 18. 4. 1948 a pokr. LidN 28. 5. 1948; K. P. (Polák), PL 11. 6. 1948 ●; ● k sedmdesátinám: J. B. Čapek, Slovesná věda 3, 1949/50, s. 69; A. Grund, LF 1950, s. 193; M. Otruba, Hlas revoluce 7. 6. 1950; J. H. (Hrabák), Rovnost 10. 6. 1950; J. Opavský, RP 11. 6. 1950; K. Polák, Práce 11. 6. 1950; B. Slavík, LD 11. 6. 1950 ●; ● ref. Dějiny slovenské literatury 1: I. Kusý, Slovenské pohľady 1950, s. 626; D. Š. (Šajtar), SlSb 1951, s. 264 ●; ● ref. ed. J. Vrchlický v dopisech: J. B. Čapek, NŽ 1955, s. 994; J. Opelík, HD 1955, s. 319 ●; M. Pišút in A. P.: S Hviezdoslavom (1955) → Roky a diela (Bratislava 1961); ● ref. S Hviezdoslavom: K. Rosenbaum, NŽ 1955, s. 1097; A. Šimkovič, Slovenské pohľady 1955, s. 1089; V. Turčány, SLit 1956, s. 244; E. Hegrová-Nováková, SLit 1958, s. 376 ●; Z. Holotíková: Vztahy Čechů a Slováků za předmnichovské republiky, sb. O vzájemných vztahoch Čechov a Slovákov (Bratislava 1956); ● nekrology: B. Balajka, Literatura ve škole 1956, s. 354; M. Otruba, ČLit 1956, s. 354; M. Pišút, Slovenské pohľady 1956, s. 1052; K. Rosenbaum, SLit 1956, s. 516; J. Špét, ČSPS 1956, s. 231; M. Laiske, Zeměd. noviny 21. 9. 1956; A. Mráz, Kultúrny život 1956, č. 39; K. Mičátková, tamtéž, č. 50; F. Vodička, LitN 1956, č. 41 ●; G. Rapoš: O spolupráci s prof. dr. A. P., Nová literatúra, červen 1957; F. Kubka in Na vlastní oči (1959); M. Pišút in Roky a diela (1961) + in A. P.: Z literárnych súvislostí (Bratislava 1964); L. Čivrný: Vzpomínka jako živá rána, Plamen 1965, č. 5; R. Chmel: ref. Z literárnych súvislostí, SLit 1965, s. 413;

(jgl): Přítel Vrchlického, LD 17. 9. 1976; ● k 100. výr. narození: -ap-, Hlas revoluce 1980, č. 24; Š. Vlašín, Věda a život 1980, č. 6 ●; (fk) (F. Knopp): Znalec slovenské literatury, LD 19. 9. 1981; J. Mlynárik in Česká inteligencia Slovensku (Kolín n. R. 1987); V. Černý in Paměti 4 (Toronto 1983) → Paměti 3 (1992); J. Křen: A. P. a pražské povstání, Hlas revoluce 1990, č. 22; A. Fetters: Vzpomínka na A. P., Zítřek 1990, č. 21; L. Čivrný: Květnové vzpomínání na A. P., Reportér 1990, č. 24; -im-: Potupné mlčení ČNR (s obšírným citátem z nepublik. vzpomínek A. P.), NO 5. 5. 1992; (kk) (R. Kvaček): Setkání na celý život (A. P. s T. G. Masarykem), Svob. slovo 24. 10. 1992; J. Mlynárik in Českí profesori na Slovensku 1 (1994); P. Studnička: Václav Černý a A. P., sb. Václav Černý. Život a dílo (1996); M. Kabát: Omyly ušlechtilého muže, LidN 4. 5. 1996.

em

František **Pražák**

* 15. 11. 1885 *Chroustovice* u Vysokého Mýta
† 30. 9. 1947 *Praha*

Průkopník teoretického studia literatury pro mládež, autor knih jí určených a pedagogický spisovatel.

Mladší bratr Alberta P. Dětství prožil v rodišti, kde byl jeho otec zahradníkem na zámku řezenského knížete A. Thurna-Taxise, a po otcově předčasné smrti v blízké Luži. Po studijním neúspěchu v primě gymnázia ve Vysokém Mýtě (1897) navštěvoval měšťanskou školu ve Skutči a po ní od 1900 Ústav pro vzdělání učitelů v Hradci Král. (mat. 1904). Pro jeho další intenzivní sebevzdělávání, utvářené hlavně bohatou četbou (J. J. Rousseau, J. A. Komenský, T. G. Masaryk aj.), měl vedle tříměsíční návštěvy Paříže před 1. světovou válkou největší význam dvojí pobyt v USA 1930 a 1931. Po maturitě působil krátce na vesnických školách na Litomyšlsku (Svatý Jiří) a Vysokomýtsku (Zámrsk), pak až do 1911 na menšinových školách v Novém Jičíně, Frýdku a Opavě (s ročním odbočením do severočeských Trnovan u Teplic), pak v Olomouci a Brně (zprvu na brněnské periferii v Černovicích). Ve svých působištích pracoval i osvětově (přednášel, organizoval přednášky jiných a pořádal výtvarné výstavy) ve smyslu masarykovsky realistické drobné práce; stýkal se s mnoha spisovateli, s O. Bystřinou, J. F. Karasem, J. Mahenem, V. Štechem, R. Těsnohlídkem, skladatelem L. Janáčkem aj., i s představitelem Volné myšlenky a volné školy F. Loskotem a s protiklerikálně zaměřeným K. Judou, pozdějším svým kolegou v redakci Národních listů. Během 1. světové války učil na brněnských obecných a měšťanských školách a rok na učitelském ústavu. Z Brna odešel 1934 do Prahy, kde působil jako ředitel měšťanských škol. Značná byla P. činnost organizační; jeho brněnské období po založení (1914) Čes. pedagogické společnosti (15 let řídil její kursy) vyvrcholilo 1921 hned čtyřmi podniky: založil časopis pro mládež Mladý svět s přidruženou knižnicí (ke spolupráci P. získal např. A. Sovu, A. Mrštíka, K. Tomana, J. Mahena, R. Těsnohlídka aj.), Ústřední pedagogickou knihovnu (vedl ji až do svého odchodu do Prahy), Společnost pro péči o dítě a jeho výzkum (spoluorganizoval její vědecké sjezdy 1921 a 1924) a Pedagogickou školu pro vyšší vzdělání učitelů (od 1922 Škola vysokých studií pedagogických), na níž po šest semestrů přednášel dějiny pedagogiky. V Praze, kde jednu dobu redigoval školskou hlídku Národních listů (redakční zkušenosti získal už před válkou, kdy byl krátce členem redakce Herbenova Času), tuto činnost dovršil nedlouho před svou smrtí založením Společnosti pro radostné mládí, pro niž získal přední osobnosti české kultury (např. J. Drdu, F. Halase, J. Seiferta, C. Boudu, J. Trnku aj.); s M. Majerovou stál pak v čele její literární sekce. Byl tak učiněn pokus (zmařený po únoru 1948) o první československou instituci zaměřenou na všestrannou estetickou výchovu mládeže.

P. se věnoval teoretické i praktické činnosti pedagogické (spolupráce na čítankách, péče o uplatnění nových školních osnov) i literární. Ze svých dvou dlouhodobějších pobytů v USA, kde se seznamoval s výukou na newyorské Teachers College Kolumbijské univerzity (její metody pak usilovně propagoval), vytěžil podklady pro dílo *Americké dítě,* založené na poznatcích psychologických, pedagogických a tělovýchovných, jak se s nimi seznámil na školách v New Yorku, Chicagu, Clevelandu, Bostonu, Washingtonu i v běžném americkém životě (ten popsal v cestopise *Nový svět*). Psychologické, sociální i biologické aspekty dětského světa P. zpracoval i v populárně laděné práci *Dětství vynikajících lidí českých.* Na základě vzpomínek i dotazníků v ní sledoval, jak vlivy rodiny, školy, sociálního prostředí i četby utvářely život významných českých umělců i vědců do jejich čtrnácti let. Doplňkem publi-

kace jsou Paměti českých spisovatelů z dětství, založené na autentických vzpomínkách samých autorů. Biografický ráz má i práce *Spisovatelé učitelé,* osvětlující pedagogickou činnost spisovatelů-učitelů. Vlastní dětství a působení až do konce 1. světové války pak P. popsal v memoárech *Půl století.* – P. skrovná činnost beletristická souvisí jednak s jeho novinářskou praxí pohotového fejetonisty, jednak s jeho zaníceností pedagogickou a byla zaměřena převážně na nejmladší čtenáře. V cyklu povídek *Ras* propojil reálné vzpomínky z vlastního dětství s dětskou fantazií vyprovokovávanou setkáním s nevšedními schopnostmi a bizarní existencí chudáka z okraje společnosti. Nenápadně přitom potlačil obraz bídy celé rodiny a neotřele vnutil příběhům výchovný záměr. V pozdějších povídkách, ať už evokují každodenní život městský a venkovský (*Země mého mládí*), nebo se vciťují v nesnadné dětství českých osobností převážně národního obrození (*Pod křídly domova*), kouzlící fantazie chybí a v rozsáhlejší próze z pohnutého života Komenského (*Ráj srdce*) je vystřídána dráždivě naturalistickým podáním odpuzujících scén z období třicetileté války (upálení čarodějnice, žoldácká zvěrstva, důsledky moru). Ve většině těchto prací se autorův mravněvýchovný záměr, směřující k účasti s chudobou nebo k soucítění s tělesně postiženými, uskutečňuje nenáročnými prostředky nenuceného sdělení. P. beletrie tak doplňuje celoživotní usilování pedagoga zaníceného touhou po zušlechtění dětského i dospělého čtenáře

ŠIFRA: -fp-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Besedy Času (1913); sb. Bezručův hlas (1940); Cesta (1920–25); Čas (i příl. Hlídka Času, 1911–15); Časopis Matice moravské (Brno 1913); Časopis Moravského muzea zemského (Brno 1914); Čes. mysl (1929); Čes. slovo (1939–41); Čítanka pro brannou výchovu 1 (1938); Dílna lidskosti (Brno 1920–23); Drobné umění (Valaš. Meziříčí); sb. Druhý český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné (1911); Hudba a škola (1928); Jitřenka (Polička 1912); Katalog umělecké výstavy lidovýchovné (Opava 1910); Katalog výstavy Dítě (1923, 1927, 1929–30); sb. Kniha Komenského (1920); Komenský (1910–14); Lid. demokracie (1945); Lid. noviny (1912–17, 1924–41); Lid. deník (1919); Lit. časopis (1940); Lit. noviny (1940–41); Lumír (1928); Mladý svět (Brno 1921–24); Moravskoslezská revue (1910–13); Moravskoslezský deník (Mor. Ostrava); Nár. listy (1918, 1926–28); Nár. osvobození (1925, 1936–38); Nár. práce (1939); Naše doba (1913–22); Naše věda (1934); Naše zprávy (1941); Osvěta (1920); Osvěta lidu (Pardubice 1908, 1912); Ostravský deník (Mor. Ostrava); Panoráma (1941–46); Péče o mládež (Brno 1922, 1927); Pedagogické rozhledy (1911–25); Právo lidu (1931); Pražská lid. revue (1911–12); První (Druhý) český sjezd pro výzkum dítěte (Brno 1922 a 1925); První zpráva školy pedagogické v Brně pro roky 1921–22; Přerod (1923); Samostatnost (1913); Sborník České pedagogické společnosti (Brno 1918); Světozor (1931); Svob. noviny (1945–47; 18. 9. 1945 o cenzuře spisu Paměti českých spisovatelů z dětství v čl. Německá cenzura za války); Učitelský přehled (Kutná Hora 1906–07); Úhor (1913, 1937); Venkov (1941); Věstník Dělnické akademie (1908); Věstník pedagogický (1926–28); Věstník Ústředního spolku učitelských jednot na Moravě (Zábřeh 1914–25); Volná škola (1907–14); Zlatá Praha (1914, 1920–22, 1939); Zvon (1920–25, 1939–41); Ženský obzor (1909–13, 1917); Ženský svět (1913–20). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Komenský. Osobnost a dílo (1920); Ras (PP pro ml., 1928); Země mého mládí (PP pro ml., 1931); Průvodce k Pramenu četby (studie, 1933); Četba mimočítanková (studie, 1936); Nový svět. Kniha o Americe (cestopis, 1936); Dětská četba (1939); Dětství vynikajících lidí českých (1939); Tvůrčí Morava (1941); Spisovatelé učitelé (EE 1946); Půl století (paměti, 1946); – posmrtně: Pod křídly domova (PP pro ml., 1948); Dětství Maxe Švabinského (P 1949); Ráj srdce (P pro ml., 1958). – *Odborné práce pedagogické:* G. A. Lindner. Zásady didaktické a pedagogické (1912); Národní pedagogika československá (Brno 1918); T. G. Masaryk jako spolutvůrce české výchovy a školy (1919); O budoucnosti dítěte československého (1920); Katalog Ústřední knihovny pedagogické v Brně (soupis 1925, s O. Vodnaříkem); Dějiny Společnosti pro výzkum dítěte (1926); K psychologii dětské hry (1927); Počátky české školy pokusné (1927); Americké dítě (1933); J. E. Purkyně jako reformátor školství a české pedagogiky (1937); Výzkum českého dítěte (1945); Cíle a snahy Společnosti pro radostné mládí (b. d., 1946); – posmrtně: České dítě. Příspěvek k pedagogice a sociologii výchovy (1948). ▮ REDIGOVAL *časopis:* Mladý svět (Brno 1921–24); *sborníky:* Katalog Umělecké výstavy lidovýchovné v Opavě 1910, Sborník Čes. pedagogické společnosti (Brno 1918; další s tit. Českosl. škola a výchova, Brno 1928), První (Druhý) český sjezd pro výzkum dítěte (Brno 1922, 1925 s E. Babákem), První zpráva školy pedagogické v Brně pro roky 1921/22 (1922), T. G. Masarykovi (1925); *knižnice:* Kruh četby Mladého světa (Brno 1922; 1923–24 jako Knihovna Mladého světa), Knihovna Čes. pedagogické společnosti (Brno 1922–26), Pedagogická knihovna (1926–28), Osnovy a praxe (1931–38), Pramen četby (1940–41, 1947). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. Kniha Komenského (1920); Čítanka pro první (druhou, třetí) třídu škol měšťanských (1925, 1926, 1928, s J. Bartoněm); Na našem venkově. Čítanka pro obecné školy málotřídní 1–3 (1936,

s A. Sturmem); Čítanka pro brannou výchovu 1 (1938, s J. B. Dolenským); sb. Paměti českých spisovatelů z dětství (1946). ▮

BIBLIOGRAFIE: P. Pospíšilová: Bibliografie prací F. P., in I. Hutařová, P. Pospíšilová: F. P. 1885–1947 (1985). ▮ LITERATURA: I. Hutařová, P. Pospíšilová: F. P. 1885–1947 (1985). ▮ Kb. (J. Kabelík): K bojům o Rukopisy (kritika P. edice dopisů A. Vaška, A. V. Šembery aj. v Hlídce Času 1913), ČMM 1914, s. 216; ● ref. Ras: V. F. S. (Suk), Střední škola 9, 1928/29, s. 187; ne (A. Novák), LidN 23. 3. 1929 ●; Kc. (J. Kunc): ref. Četba mimočítanková, Rozhledy 1936, s. 148; ● ref. Nový svět: K. J. (Juda), Střední škola 17, 1936/37, s. 110; K. Urban, Střední škola 18, 1937/38, s. 267 ●; ● ref. Dětská četba: kč. (K. Čondl), Nár. práce 6. 12. 1939; R. Schams, Střední škola 20, 1939/40, s. 213 ●; ● ref. Dětství vynikajících lidí českých: mp., Čteme 2, 1939/40, s. 92; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 276; K. Čondl, Nár. práce 18. 1. 1940 ●; ● ref. Dětská četba, Dětství vynikajících lidí českých: JPL. (J. P. Lang), LitN 1940, s. 216; B. Slavík, LidN 26. 2. 1940 ●; ● ref. Tvůrčí Morava: tk (F. Trávníček), LidN 2. 3. 1941; kp. (K. Polák), Nár. práce 17. 4. 1941 ●; ● k šedesátinám: J. B. Čapek, NO 15. 11. 1945; lp, Svob. slovo 15. 11. 1945; od, Svob. noviny 15. 11. 1945; kp. (K. Polák), PL 15. 11. 1945; bs (B. Slavík), LD 15. 11. 1945 ●; ● ref. Paměti českých spisovatelů z dětství: L., Svob. noviny 26. 7. 1946; J. Pilař, Zeměd. noviny 31. 7. 1946; J. H. (Hrabák), List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 311 ●; V. T. (Tichý): ref. Spisovatelé učitelé, PL 7. 9. 1946; ● ref. Půl století: V. Tichý, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 34; K. Růžička, KM 1947, s. 373; J. Hendrych: Půl století a dvacet let F. P., Panoráma 1947, s. 84; V. Ficek, SlSb 1947, s. 51; Hk. (O. Horák), Komenský 72, 1947/48, s. 120 ●; ● nekrology: J. Pilař, Škola a kultura 1947, s. 206; E. V., NO 1. 10. 1947; kp (K. Polák), PL 1. 10. 1947; be (B. Slavík), LD 4. 10. 1947; F. D. Bulánek, NO 5. 10. 1947; S. Vrána, Komenský 72, 1947/48, s. 143 ●; A. Pražák in F. P.: Pod křídly domova (1948); F. Hrubín na záložce tamtéž; F. D. Bulánek: ref. České dítě, Zeměd. noviny 7. 12. 1948; J. Brambora in F. P.: Ráj srdce (1958); okr (O. Krejčová) na záložce tamtéž; ● ref. Ráj srdce: S. Jarošová (Mazáčová), F. Holešovský, ZM 1958, s. 245; Z. Vavřík, LitN 1958, č. 26; F. R. Tichý, Křesťanská revue 1959, s. 125; E. Strnad, Komenský 1959, s. 501 ●.

em

Přemysl **Pražák** viz in Albert **Pražák**

Vilém **Pražák** viz in Albert **Pražák**

Klára **Pražáková**

* 30. 5. 1891 *Praha*
† 3. 10. 1933 *Praha*

Klasická filoložka, dramatická autorka, překladatelka a esejistka.

Roz. Fuxová. – Otec byl architekt, matka, sestra básníka B. Kaminského, se přátelsky stýkala s F. X. Svobodou, k častým návštěvníkům rodiny patřil K. Mašek. Od 1902 P. studovala na dívčím gymnáziu Minerva v Praze (mat. 1910); prázdniny (později i dovolené) trávila pravidelně na Turnovsku (v matčině rodném kraji). Zájem o literaturu, který P. projevovala už v nižších třídách gymnázia rozsáhlou četbou české i světové literatury, se postupně (seznámením s díly J. S. Machara a F. Nietzscheho) vyhranil v zájem o antické autory. Po studiích klasické filologie (u J. Krále) a moderních literatur na filoz. fakultě v Praze 1910–14 (doktorát 1915 prací *Obrana pravosti Lukianova spisu Demosthenus enkomion*, tj. Oslava Demosthena) byla 1915–25 profesorkou latiny a řečtiny na gymnáziu, kde kdysi studovala (přejmenováno na „Krásnohorská"). 1919 se provdala za literárního historika A. Pražáka a od 1925 do předčasné smrti se v Praze věnovala pouze literární práci.

V díle P. lze sledovat tři paralelní proudy: tvorbu dramatickou, překladatelskou a teoreticko-teatralistickou. Všemi organicky pronikají klasickofilologické základy jejího školení, které však nepřekrývají živý smysl pro současné literární a společenské dění: dokazuje to např. tragikomedie zasazená do zkorumpovaného prostředí antické věštírny *Svatý prorok & spol.*, jejímž aktualizujícím prvkem je pamfletický obraz demagogie a zločinné hrabivosti falešných proroků vůbec. Dramatická tvorba P. spojovala inspiraci antickým světem s osobitým navazováním na rysy poibsenovského dramatu (zaujal ji především G. B. Shaw, jemuž se věnovala i odborně a jako překladatelka). Ve veršovaném „proverbu" *Hostina sedmi mudrců* proniká do ovzduší platonského dialogu ironizující postoj k dosažené moudrosti starců, zpochybněné vzpomínkou na krásu nespoutaného mládí; v analytické komedii *Objev*, která v konstruované zápletce využívá nedávný objev televize, se odrazila tendence k uvolnění tradičního tvaru dramatu v pirandellovském pojetí postavy, pouze zkoušející svou životní

roli. (Nezveřejněna zůstala dramata Červen a Na Měsíci, v rozhlase byla 1934 provedena hra Galeje.) Přestože literární úroveň her P. oceňoval např. F. X. Šalda i O. Fischer, pronikaly na jeviště obtížně a jejich inscenace zůstávaly spíš exkluzivní záležitostí bez širšího ohlasu. Jako překladatelka se P. věnovala především antickému dramatu (Euripides, Plautus, Terentius, v rukopise Aristofanes a Sofokles), vedena snahou obnovit jeho působivost (hlavně řecké tragédie) v moderní dramaturgii. Časopisecky uveřejňovala i překlady poezie a epistolární, rétorické a satirické prózy pozdního období (Alkifron, Aristainetos, Filostratos, Lukianos, Martialis, Statius). Vycházela z překladatelských zásad školy J. Krále, strohý požadavek dodržování metrické podoby originálu přízvučným napodobením časoměrných metrických rozměrů však dokázala citlivě uvolňovat ve prospěch vnitřního funkčního stylu překládaného díla. Třetí oblastí její činnosti byly kriticky a teoreticky zaměřené esejistické stati o dramatě a divadle (zejména v čas. Jeviště; sebrala je později do knihy *Od včerejška k zítřku*, která však vyšla až 7 let po její smrti). S vlastní překladatelskou praxí byly spojeny úvahy o tlumočení dramatických textů a o prozodických problémech s tím spojených, o oprávněnosti českého jambu, o tzv. přirozenosti jazyka na jevišti a slovosledných inverzích apod. V dalších studiích se zájem P. klenul od úvah nad antickým dramatem a jeho stopami i proměnami u Molièra, J. W. Goetha nebo O. Theera a A. Dvořáka k problematice dramatu 20. století (G. B. Shaw, K. Čapek) a moderních inscenačních postupů.

ŠIFRA: -k. p.-. ▮ PŘÍSPĚVKY *in:* Čas (1912, i příl. Hlídka Času); Divadlo; Jeviště (1920–22; 1920 Klasická čeština na jevišti → in J. Levý: České teorie překladu, 1957); Kritika (1924–25); Lid. noviny; Listy filologické (1924); Lumír (1932, Hostina sedmi mudrců); Moderní revue (1920); Nár. kultura (1923); Naše věda (1923); Nová svoboda (1924 až 1926); Pramen (1924–25); Právo lidu (1925); Rozpravy Aventina (1931); Sborník prací filologických univ. prof. F. Grohovi k 60. narozeninám (1923); Tribuna (1923); Ženské listy; Ženský svět (1920–21, 1923). ▮ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Objev (D, Bratislava 1930, prem. 1929); Svatý prorok & spol. (D, Bratislava 1932, prem. 1943); – posmrtně: Od včerejška k zítřku (EE 1940); Hostina sedmi mudrců (D 1941, prem. 1934). – *Překlady:* Euripides: Foiničanky (1919) + Herakles (1924, prem. 1943 s tit. Herakles šílející); T. M. Plautus: Komedie o strašidle (1926); G. B. Shaw: Dům zlomených srdcí (1926, s K. Muškem, A. Pflanzerovou); P. Terentius Afer: Dívka z Andru (1933). ▮ SCÉNICKY. *Hry:* Dítě (1918). – *Překlad:* T. M. Plautus: Otec a syn aneb Veselý večer (Mercator) (1934). ▮

LITERATURA: -r (O. Fischer): ref. překl. Euripides: Foiničanky, NL 13. 7. 1919 + (Ot. F.) Několik pravd (o přednášce P. o řecké tragédii), NL 27. 11. 1921; F. Novotný: ref. překl. Euripides: Herakles, LidN 27. 3. 1924 + ref. překl. Plautus: Komedie o strašidle, LidN 14. 1 1927; ● ref. Objev: M. M. (Majerová), Čin 2, 1930/31, s. 305; F. X. Šalda, ŠZáp 3, 1930/31, s. 188 → Z období Zápisníku 2 (1988); vz (V. Zelinka), Zvon 31, 1930/31, s. 351; If (I. Fischerová), NO 5. 5. 1931; MilNý (M. Novotný), LidN 5. 5. 1931; -oj-, PL 6. 5. 1931 ●; ● ref. Svatý prorok & spol.: F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1931/32, s. 108; P. (J. J. Paulík), RA 8, 1932/33, s. 47; vz (V. Zelinka), Zvon 33, 1932/33, s. 378 ●; F. S. (Stiebitz): ref. překl. Terentius, LidN 1. 8. 1933; ● nekrology a ref. o večeru k uctění památky: J. B. Č. (Čapek), Čin 1933, s. 322; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 6. 10. 1933; M. Olivová, Čes. slovo 22. 10. 1933; M. Nováková, Rozhledy 1933, s. 104; F. Stiebitz, Naše věda 1933, s. 236; O. Fischer, LidN 7. 10. 1933 + Lumír 60, 1933/34, s. 181; Č. (V. Červinka), Zvon 34, 1932/33, s. 111; H. J. (Jelínek), Lumír 60, 1933/34, s. 63; F. X. Šalda, ŠZáp 6, 1933/34, s. 119; MilNý (M. Novotný), LidN 17. 1. 1934; ag (J. Träger), PL 17. 1. 1934 ●; ● ref. Od včerejška k zítřku: V. Jirát, KM 1940, s. 378 + Čes. slovo 16. 6. 1940; F. Tichý, LidN 23. 9. 1940; os (O. Srbová), Nár. práce 24. 11. 1940, příl.; K. Svoboda, Naše věda 1941, s. 145 ●; A. Pražák in K. P.: Hostina sedmi mudrců (1941); os (O. Srbová): ref. Hostina sedmi mudrců, Nár. práce 5. 2. 1941; A. Pražák: Klára Fuxová, in Nezapomenutelní z Turnovska (b. d., 1946; s ukázkami z deníku ze středoškolských let); L. Scholzová: Dvě těžké ztráty, sb. První české dívčí gymnázium 1890–1990 (b. d., 1990).

em

Pražské hlaholské zlomky

11. století

Zlomky liturgických textů.

P. h. z. jsou dva pergamenové lístky napsané různými písaři v rozmezí zhruba padesáti let; není jisté, zda pocházejí z téhož kodexu. První lístek je palimpsest a obsahuje část kalendária (Čtení na jednotlivé svátky) s deseti krátkými hymny, tzv. světilnami, které jsou (podle L. Moszyńského) složeny sylabotonickým veršem. (Tento liturgický útvar je základní básnic-

kou formou byzantské hymnografie. Nápěv byl improvizován interpretem. Světilny jsou seřazeny podle svátků, na které se četly.) Druhý lístek obsahuje oficium Velkého pátku podle byzantského obřadu; jeho řecké předlohy určil už P. J. Šafařík.

Někteří badatelé považují zlomky za zbytek liturgického textu východního ritu, jiní nalézají v prvním lístku výrazné západní prvky. Nejnovější a nejdůkladněji zdůvodněný je názor Ch. Hannicka, jenž oba lístky jednoznačně přiřadil k byzantskému ritu. P. J. Šafařík kladl na základě četných bohemismů původ zlomků na česko-moravsko-panonské území do doby mezi 862–950 a časový odstup mezi napsáním obou lístků odhadl na několik málo let. F. V. Mareš dokázal, že archetyp zlomků pochází z doby cyrilometodějské. Původní rukopis se dostal z Velké Moravy do Bulharska, tam byl pořízen opis, který putoval do Ruska a zde byl zase opsán. Tento opis, psaný cyrilicí, byl přinesen do Čech, kde byl podle něho – zřejmě v Sázavském klášteře – pořízen nový opis, fragmentárně dochovaný Pražskými hlaholskými zlomky. Jeho trosky svědčí o tom, že se v Čechách 11. století (konkrétně na Sázavě) užívalo hlaholice a byzantského ritu (snad promíseného se západními prvky).

EDICE: Glagolitische Fragmente (1857, ed. K. Höfler, P. J. Šafařík); V. Vondrák in O původu Kyjevských listů a Pražských zlomků a o bohemismech v starších církevněslovanských památkách vůbec (1904); in Pamjatniki staroslavjanskogo jazyka 1 (Petrohrad 1905, ed. N. Grunskij); V. Vondrák in Kirchenslawische Chrestomathie (Göttingen 1910; 2. vyd. s tit. Církevněslovanská chrestomatie, Brno 1925); in Istorija cerkovnoslovjanskoji movy 5 (Varšava 1929, ed. I. Ohijenko); J. Vajs in Rukověť hlaholské paleografie (1932); M. Weingart in Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského (1938); in Handbook of Old Church Slavonic 2. Texts and Glossary (Londýn 1960, ed. R. Auty); J. Stanislav in Dejiny slovenského jazyka 3 (Bratislava 1967); in An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin (Mnichov 1979, ed. F. V. Mareš). ▮

BIBLIOGRAFIE: in G. A. Iljinskij: Opyt sistematičeskoj kirillo-mefodjevskoj bibliografii (Sofie 1934, s. 144); in Ch. Hannick: Der liturgische Standort der Prager Glagolitischen Fragmente (Mnichov 1985). ▮ LITERATURA: K. Höfler, P. J. Šafařík in Glagolitische Fragmente (1857); W. Suchecki: Ułamki głagolickie pragskie, čas. Dodatek mięseczny (Krakov) 1857, sv. 3, s. 126; I. I. Srezněvskij: Světilny iz drevnej glagoličeskoj rukopisi, Izvestija Imperatorskoj akademii nauk (Petrohrad) 5, 1857, s. 44 + Glagoličeskije otryvki, najdennyje v Prage, tamtéž 6, 1858, s. 171 + Ješče neskolko vypisok k voprosu o pražskich glagoličeskich otryvkach, tamtéž 7, 1858, s. 217; V. Makušev: Iz čtenij po staročešskoj pismennosti, Filologičeskije zapiski (Voroněž) 16/4, 1877, s. 15; F. Pastrnek: Starobylé dz v slovanských nářečích a hlaholské zlomky Kyjevské a Pražské, ČČM 1894, s. 68; V. Oblak: Zur Provenienz der Kiewer Blätter und Prager Fragmente, Archiv für slawische Philologie (Berlín) 1896, s. 106; N. Grunskij: Pražskije glagoličeskije otryvki i iz istorii chorvatskoj glagolicy, Učenyje zapiski Imperatorskogo Jurjevskogo universiteta (Jurjev) 6, 1904; V. Vondrák: Über die Provenienz der Kiewer Blätter und der Prager Fragmente, Archiv für slawische Philologie (Berlín) 1906, s. 472; B. Ljapunov: Wie soll man I B. 4–5 der Prager glagolitischen Fragmente lesen?, tamtéž 1906, s. 478; V. Jagić in Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache (Berlín 1913); M. Weingart in Rukověť jazyka staroslověnského 1 (1937); I. Gošev: Svetite bratja Kiril i Metodij, Godišnik na Sofijskija Universitet, Bogoslovski fakultet 15/3, 1937/38, s. 64; V. A. Francev: Slavisté o hlaholských zlomcích Pražských v korespondenci s P. J. Šafaříkem, sb. Slovanské studie (1948); J. Vajs in Josef Dobrovský: Cyril a Metod, apoštolové slovanští (1948); M. Weingart in Československý typ cirkevnej slovančiny (Bratislava 1949); F. V. Mareš: Pražské zlomky a jejich předloha ve světle hláskoslovného rozboru, Slavia 1949, s. 54 + Pražské zlomky a jejich původ ve světle lexikálního rozboru, Slavia 1951, s. 219; L. Pokorný: Liturgie pěje slovansky, sb. Soluňští bratři (1962) + Die slawische cyrillo-methodianische Liturgie, sb. Sancti Cyrillus et Methodius. Leben und Wirken (1963); R. Večerka in Počátky české knižní vzdělanosti (1963); J. Hamm in Staroslavenska gramatika (Záhřeb 1970); F. V. Mareš: Hlaholice na Moravě a v Čechách, Slovo (Záhřeb) 1971, s. 133; V. Tkadlčík: Byzantinischer und römischer ritus in der slawischen Liturgie, sb. Wegzeichen. Festschrift für H. Biedermann (Würzburg 1971) + Byzantský a římský ritus ve slovanské bohoslužbě, Duchovní pastýř 1978, č. 1; J. Stanislav in Staroslovienskyjazyk 1 (Bratislava 1978); Ch. Hannick: Der liturgische Standort der Prager Glagolitischen Fragmente, sb. Litterae Slavicae medii aevi. Francisco Venceslao Mareš sexagenario oblatae (Mnichov 1985); A. J. Novák: Cyrilometodějský ritus, Jubilejní sborník k 1100. výročí smrti sv. Metoděje, arcibiskupa Velké Moravy (1985); L. Pokorný: Slovanská liturgie v proudu dějin + Slovanská liturgie v Čechách, obojí sb. Odkaz soluňských bratří (1987); L. Moszyński: Z problematyki wersyfikacji hymnów Fragmentów Praskich, Rocznik slawistyczny (Wroclaw, Varšava, Krakov) 1989, č. 1; G. Karvellos: Církevní zpěv v byzantském ritu v 9. století a problematika liturgického zpěvu na Velké Moravě (1992, dipl. práce FF UK).

jš

Pražský lingvistický kroužek

Působnost 1926–1951, od 1990

Sdružení jazykovědců, teoretiků literatury i představitelů dalších vědních disciplín, zejména etnografie, literární folkloristiky, teatrologie i sémiologie, uplatňující systémové pojetí jevů, zkoumaných strukturálně funkční analytickou metodou, a vycházející z podnětů, jež skýtá studium jazyka jako nejucelenějšího systému znaků.

P. l. k. vznikl 1926 z iniciativy V. Mathesia, který dal podnět k pravidelným pracovním debatám mladších lingvistů odmítajících dosud u nás převládající mladogramatický směr v jazykovědě (s jeho výhradním soustředěním k historické mluvnici) ve jménu synchronního pohledu na jazykový systém a z potřeby vzájemně si ověřovat – v souvislosti s novými tendencemi jazykovědného bádání ve světě (ženevská škola de Saussurových žáků, funkcionalistické pojetí formulované J. Baudouinem de Courtenay a živé v Polsku a Rusku, nová americká lingvistika inspirovaná E. Sapirem) – vlastní výsledky zkoumání jazykových faktů vzhledem k jejich funkcím a vztahu k celistvé struktuře jazyka. Od začátku se na tomto projektu podílel člen Moskevského lingvistického kroužku a petrohradského sdružení lingvistů a literárních teoretiků OPOJAZ (Obščestvo izučenija teoriji poetičeskogo jazyka) R. Jakobson, žijící od 1920 v Praze; jeho odborné zaměření, spojující jazykovědu se zájmem o básnictví, podstatně ovlivnilo další vývoj P. l. k. První přednáška (mladého německého lingvisty H. Beckera Der europäische Sprachgeist) se konala 6. 10. 1926 v Mathesiově pracovně v anglickém semináři na Filoz. fakultě UK; zúčastnili se jí ještě B. Trnka, R. Jakobson, B. Havránek a J. Rypka. Na dalších schůzkách, které se konaly jednou, později dvakrát měsíčně, byl ještě 1926 přítomen J. Mukařovský, dále vedle prvních českých účastníků (mj. B. Ilek, F. Oberpfalzer, tj. Jílek, M. Weingart, J. Buben) zejména Rusové (P. G. Bogatyrjov, S. O. Karcevskij, P. N. Savickij, B. V. Tomaševskij a ve Vídni působící N. S. Trubeckoj) a někteří lingvisté z německé univerzity v Praze (zejména F. Slotty, D. Čyževskyj); v P. l. k. se tak na základě společného vědeckého názoru formovala osobitá nadnárodní pracovní pospolitost. Tematicky byly přednášky zaměřeny k obecné lingvistice (včetně lingvisticky orientované poetiky) a k interdisciplinární konfrontaci s ní (jazykověda – poetika – etnologie – teatrologie atd.); byli k nim též soustavně zváni teoreticky podnětní zahraniční vědci (mj. V. Bröndal, R. Carnap, L. Hjelmslev, E. Husserl, J. O. Jespersen, J. N. Tyňanov). Počet referátů, pravidelně registrovaných v časopise Slovo a slovesnost, přesáhl do konce 1948 číslo 300. – Svá názorová východiska a metodologii zakládající skupina představovala na mezinárodních vědeckých fórech; z její iniciativy byla na 1. mezinárodním lingvistickém sjezdu v Haagu (1928) přijata rezoluce o nutnosti funkčního a strukturálního popisu jazyků a na 2. mezinárodním lingvistickém sjezdu v Ženevě (1931) ustavena mezinárodní fonologická asociace s programem soustavného popisu zvukové stránky jazyků (přípravou byla fonologická konference svolaná P. l. k. 1930 do Prahy). Podstatně se členové P. l. k. podíleli i na dalších lingvistických kongresech (Řím 1933, Kodaň 1936), na mezinárodních fonetických sjezdech (Amsterdam 1932, Londýn 1935, Gent 1938), na Mezinárodním filozof. sjezdu v Praze (1934) aj. Pro vývoj tzv. pražské školy měl zásadní význam 1. mezinárodní sjezd slavistů v Praze (1929), na němž byly předloženy kolektivně vypracované a do podrobností prodiskutované *Teze P. l. k.*, soustavně formulující úplný program a principy vědeckého studia jazyka se zvláštním zřetelem ke slavistice (hlavními autory byli V. Mathesius, B. Havránek, R. Jakobson, J. Mukařovský, spolupracoval zejména tehdejší člen P. l. k. M. Weingart); dále byly sjezdu předloženy první dva svazky ediční řady Travaux du Cercle linguistique de Prague (v 1. sv. byl otištěn franc. překlad Tezí), vydávané ve světových jazycích. – 1930 se dosud volná pracovní skupina ustavila ve spolek s pevným členstvím a stanovami; v prvním roce měl P. l. k. 17 zakládajících členů, předsedou byl až do své smrti 1945 V. Mathesius, po něm (do 1951) B. Havránek, místopředsedou (do 1939) R. Jakobson, jednatelem po celou dobu B. Trnka. Počet členů, mezi nimiž byli vedle členů domácích i členové přespolní (zahraniční), vzrostl po deseti letech práce (1936) na 61; 1942 činil 77 a tento počet se ani později podstatně nezvýšil. K členům, kteří formovali vědecký profil P. l. k., patřili – mimo jmenované funkcionáře – zejména P. G. Bogatyrjov, D. Čyževskyj, S. O. Karcevskij, J. M. Kořínek, L. Landgrebe, J. Mukařovský, P. N. Savickij, F. Slotty, F. Trávníček, N. S. Trubeckoj,

M. Weingart (do 1934); členy P. l. k. a častými přednášejícími byli i O. Fischer, V. Jirát, J. Heidenreich, J. Honzl, F. Oberpfalzer, J. Průšek, F. X. Šalda, F. Wollman. K členům z mladších generací, které se začaly uplatňovat ve 30. a 40. letech, patřili zejména J. Bělič, K. Horálek, J. Hrabák, A. V. Isačenko, Ľ. Novák, J. Nováková, V. Polák, V. Skalička, A. Sychra, P. Trost, J. Vachek, J. Veltruský, F. Vodička, R. Wellek. – Programem studia jazykových jevů pod zorným úhlem jejich funkcí a ve vztahu k celistvé struktuře jazyka i metodicky vyhraněným, soustředěným pracovním společenstvím si P. l. k. získal mezinárodní uznání a vliv už v prvním desítiletí své činnosti: podle jeho vzoru a při vzájemných pracovních stycích se např. zformoval Kodaňský lingvistický kroužek, rozvíjející vlastní typ strukturalistického studia jazyka (další obdobné kroužky vznikaly např. ve Florencii, Tokiu, Sofii). Na domácí půdě P. l. k. vstoupil do vědomí široké veřejnosti na začátku 30. let, kdy zasáhl formulací zásadního stanoviska k otázce tzv. jazykové správnosti do polemik vedených některými českými autory a překladateli (O. Fischer, I. Olbracht, B. Mathesius, K. Erban, P. Eisner, E. Vachek, F. X. Šalda, V. Vančura) s časopisem Naše řeč, reprezentovaným jeho redaktorem J. Hallerem. V lednu a únoru 1932 uspořádal P. l. k. cyklus populárních přednášek o teorii i praxi české jazykové kultury, v němž bylo brusičské a puristické stanovisko Naší řeči konfrontováno s posuzováním spisovného a básnického jazyka z hlediska jejich účelnosti a základních funkcí: teprve tento zřetel měl vytvořit předpoklady pro normotvornou stabilizaci jazyka. Rozšířené přednášky (V. Mathesius: O požadavku stability ve spisovném jazyce, B. Havránek: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura, R. Jakobson: O dnešním brusičství českém, J. Mukařovský: Jazyk spisovný a jazyk básnický, M. Weingart: Zvuková kultura českého jazyka) doplněné předmluvou a kolektivně vypracovanými Obecnými zásadami pro kulturu jazyka vyšly t. r. jako sborník *Spisovná čeština a jazyková kultura.* Diskusemi probuzený zájem veřejnosti (na předním místě samých literárních a uměleckých tvůrců) o jazyk a jeho teoretické poznávání podnítil 1935 založení odborné tribuny autorů hlásících se k vědní základně P. l. k., čtvrtletníku *Slovo a slovesnost.* V duchu programového úvodu prvního ročníku se časopis soustřeďoval k otázkám jazykové kultury, ke vztahům mezi jazykem a literaturou a k problematice básnictví i ostatních umění na podkladě teorie znaku, včetně otázek soudobého kulturního dění; aktuální zřetel i zaměření k obci čtenářů širší než odborně lingvistické přitom neovlivňovaly vědeckou náročnost příspěvků. Pro práce převyšující rozsah časopiseckých statí byla 1937 založena ediční řada *Studie P. l. k.* O růstu odborné prestiže P. l. k. svědčí i autorský podíl jeho členů (B. Havránek, R. Jakobson, J. Mukařovský) na svazku Jazyk v Českosl. vlastivědě (1934). Vliv tzv. pražské školy se ve 30. letech uplatnil silně na Slovensku, kde na Komenského univerzitě působil 1931–37 J. Mukařovský (estetika se zřetelem k literatuře) a od 1936 jako mimořádný profesor srovnávacího jazykozpytu J. M. Kořínek; v Bratislavě se vytvořila – iniciativou jejich žáků a za podílu významného slovenského člena P. l. k. Ľ. Nováka – silná strukturalistická tradice (A. V. Isačenko, M. Bakoš, V. Kochol, O. Čepan, N. Beniaková-Krausová aj.). 1945 byl podle pražského vzoru založen Bratislavský lingvistický krúžok, vydávající od 1947 revui „pre jazykovedu, štylistiku a slovesnosť" Slovo a tvar (red. E. Paulíny), koncepčně i podobou blízkou Slovu a slovesnosti. – Činnost P. l. k. pokračovala i ve ztížených, omezujících podmínkách po Mnichovu a za nacistické okupace (pravidelné přednášky s diskusemi, sborník *Čtení o jazyce a poezii,* bibliografie členů P. l. k., do 1943 Slovo a slovesnost). Po 1945 usilovalo vedení P. l. k. o plynulé navázání na předválečnou činnost v celém jejím rozsahu, včetně zahraničních kontaktů (1947 např. v P. l. k. přednášeli G. Devoto, L. Hjelmslev, M. R. Mayenowa, S. C. Ross, E. J. Simmons); pokoušelo se také – nakonec bezvýsledně – uskutečnit vydání válkou pozdrženého 9. svazku Travaux, obsahujícího základní dílo N. S. Trubeckého Grammaire du vieux slave. Po únoru 1948 došlo k likvidaci publikační činnosti P. l. k. a přednášková aktivita, která přetrvala do 1950, postupně slábla (ve Slově a slovesnosti jsou registrovány přednášky jen do konce roku 1948). Faktická existence P. l. k. skončila 1951 v důsledku vydání zákona č. 68 a vyhlášky č. 320, měnících podobu spolčovacího práva a znamenajících ve skutečnosti likvidaci samostatných spolků a sdružení. Včlenění do struktury vědeckých společností nové ČSAV (1952), pro něž byly závazné jednotné stanovy zaměřené především k popularizaci zideologi-

zované vědy, nebylo pro P. l. k. přijatelné. Určitou část jeho pracovní náplně přenesl 1956 B. Trnka na půdu Klubu moderních filologů, kde byla vytvořena samostatná Skupina pro funkční jazykozpyt; 1968 pak žáci J. Mukařovského a F. Vodičky vytvořili při Literárněvědné společnosti ČSAV skupinu pro literární teorii, jež navazovala na výsledky strukturálních bádání. Když na začátku normalizace její členové odmítli výzvu, aby se dobrovolně rozešli, vedení společnosti ji rozpustilo. Po čase (1975) skupina navázala na svou dřívější aktivitu semináři v soukromých bytech, rozšířila svou působnost o filozofy, jazykovědce, dějepisce umění i kulturní historiky a ve zcela volné podobě za iniciativní organizační péče J. Kolára působila do 1991. 1989 se začaly z podnětů O. Lešky a za podpory bývalých členů P. l. k. (K. Horálek, J. Nováková, V. Skalička, J. Vachek) i dalších jazykovědců a literárních teoretiků pracujících strukturálně funkční metodou (M. Červenka, F. Daneš, M. Dokulil, E. Hajičová, J. Nosek, po B. Trnkovi předseda Skupiny pro funkční jazykozpyt, M. Procházka, P. Sgall) hledat právní možnosti k obnovení P. l. k. jako samostatného spolku (zároveň byl na podzim t. r. uspořádán informativní přednáškový cyklus o jeho historii, názorových východiscích a vědeckých výsledcích). P. l. k. byl pak obnoven ustavujícím shromážděním 15. 2. 1990; soustřeďuje se na přednáškovou činnost a vydávání nové řady svých Travaux.

Vědecký program P. l. k., formulovaný v *Tezích*, rozvíjí definici jazyka jako účelné struktury; vedoucí postavení v něm zaujala fonologie jako nauka o zvukových jevech řeči z hlediska jejich významově rozlišujících funkcí (rozpracování fonologie v systém se ve světové lingvistice dělo pod iniciujícím vlivem tzv. pražské školy). Vědecká tematika P. l. k. se soustřeďovala ke studiu specifičnosti funkcí a jejich vzájemných vztahů; centrálním postavením pojmů funkce a funkčnost se pražský strukturalismus odlišoval od strukturalismu jiných lingvistických škol (např. ženevské nebo kodaňské). Funkční přístup zahrnoval v metodologii P. l. k. i oblast básnictví a předurčoval dosud v české lingvistice i literární vědě zanedbávané studium verbální složky literárního díla. Teze P. l. k. (oddíl 3c, autor J. Mukařovský) daly svou formulací zásad synchronního popisu básnického jazyka, ve východiscích ještě rozvádějících podněty ruského formalismu, impuls k dalekosáhlému rozvíjení myšlení o slovesném díle. Básnický jazyk byl tu pojímán jako jeden z funkčních jazyků, jehož svébytnost vyplývá ze zaměření na samo slovní vyjádření a v němž dominantní postavení zaujímá estetická funkce, protikladná ostatním jazykovým funkcím. Jednotlivé vrstvy jazykového systému (zvuková, morfologická, lexikální, syntaktická, sémantická) a jazykové prostředky v nich obsažené, ve sdělovací řeči služebné, mají v básnickém jazyce relativně samostatné postavení a nesměřují – jako v případě dominantního postavení sdělovací funkce – k automatizaci, ale k určité aktualizující deformaci vyjadřovacích prostředků ve smyslu jejich estetické samoúčelnosti. Stupeň a způsob této aktualizace je v každém básnickém vyjádření jiný, podstatný přitom je však charakter slovesného díla jako funkční struktury, jejíž jednotlivé prvky nemohou být pochopeny bez specifikování jejich vzájemných vztahů a souvislostí s celkem. Práce členů P. l. k., věnované ve 20. letech otázkám básnictví (včetně prací vzniklých před zformováním skupiny) byly těsně spojeny s lingvistikou, zejména s fonologií, jejíž teorii zvuku a významu přenášely do studia básnického jazyka. Vycházely z konfrontace zvukových hodnot básnické řeči s fonologií řeči sdělovací a týkaly se především principů organizujících zvukovou strukturu verše – rytmu a otázek metriky a prozódie, veršové intonace, eufonie, rýmu aj. (R. Jakobson: Základy českého verše, 1926; J. Mukařovský: Máchův Máj. Estetická studie, 1928, Eufonie Theerových Výprav k Já, 1931). Další strukturní studium literatury, odvíjející se od studia básnického jazyka, přecházelo od významů bezprostředně spojených s jazykovým znakem k významovým jednotkám většího rozsahu. Teze P. l. k. (později např. Mukařovského studie ve sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura nebo programový úvod prvního ročníku Slova a slovesnosti) vyzývaly ke zkoumání sémantiky uměleckého textu ve všech jeho rovinách (kompozice, syžet, motivika, téma). Básnické dílo jako celek bylo chápáno jako vrstevnatá struktura, jejíž podstatu tvoří dynamická rovnováha složek, které jsou všechny svým způsobem významotvorné; toto pojetí umožňující zachytit polysémii uměleckého textu zároveň překonalo tradiční uměnovědnou dichotomii obsah – forma, kterou nahradilo pojmovou dvojicí materiál – umělecký po-

stup (způsob uměleckého využití vlastností materiálu). Ve 30. letech směřovaly práce pražské školy (nejvýrazněji J. Mukařovského) k rekonstrukci základního organizujícího principu, jemuž podléhají všechny složky díla od zvukové až k tematické a noetické. Projevuje se v sebemenším úseku určitou jednotící systemizací a vytváří tak individuální charakter díla (sémantické gesto). Vyvrcholením těchto tendencí se stal sborník *Torzo a tajemství Máchova díla* (1938), který se vyrovnával s problematikou nejživější české básnické hodnoty minulosti v celé její rozloze (genetika významu v Máchově poezii, jeho jazyk, jednotlivé žánrové útvary díla, poměr významu a životní skutečnosti, otázka světového názoru, literárních souvislostí a sociálního pozadí díla; autoři J. Mukařovský, D. Čyževskyj, O. Fischer, B. Havránek, R. Jakobson, F. X. Šalda, B. Václavek, R. Wellek). Pro P. l. k. bylo – zejména od 30. let – podstatné domýšlení lingvistické problematiky znakovosti a její rozvíjení v oblasti literatury a dalších umění, sledující jak vnitřní ustrojení znaku, tak jeho věcný vztah. Literární a umělecké dílo bylo nazíráno jako složitý znak, jehož jednotlivé složky mají rovněž znakový charakter a jsou nositeli významů. Vše uvnitř umělecké struktury (jako dynamické struktury byly definovány nejen jednotlivá díla, ale i další jednotky literárního dění, např. žánr, vývojová řada aj.) i vše v jejím vztahu k vnějšímu světu bylo transponováno do problematiky znaku a významu; v tomto smyslu se učení pražské školy podílelo na formování obecné sémiologie. Orientace na znakovou podstatu umění stála v P. l. k. od počátku v opozici jak k pojetí díla jako výrazu psychofyzického individua, tak k představě kauzální závislosti umění na vývoji společnosti. Sémiologické zaměření, které bylo v programové redakční stati prvního čísla Slova a slovesnosti prezentováno jako nutný předpoklad studia literatury ve všech jeho aspektech, znamenalo i prohloubenou filozofickou orientaci; ve 30. letech se v P. l. k. projevila např. kontakty s Husserlovou fenomenologií nebo vědomým navazováním na teleologický výklad lidského jednání a historického procesu z díla K. Engliše Teleologie jako forma vědeckého poznání (1930). Teorie znaku vytvořila zároveň základnu, na níž se mohla rozvíjet spolupráce jednotlivých uměnověd (etnografie, teatrologie, později muzikologie a teorie výtvarného umění), které v P. l. k. reprezentovali zejména P. G. Bogatyrjov, J. Honzl, J. Veltruský, A. Sychra aj. Interdisciplinární charakter P. l. k. se odvozoval z cílevědomého rozšiřování funkčně strukturální metody lingvistiky na umění a z konfrontace paralelních problémů z jeho jednotlivých oblastí. Na přednáškách, diskusích i v příspěvcích Slova a slovesnosti se projevovaly i živé kontakty P. l. k. se soudobými umělci a spisovateli (mimo J. Honzla zejména J. Frejka, E. F. Burian, V. Vančura, V. Nezval, J. Durych). Rozšíření strukturalistického myšlení o literatuře do dalších oblastí a prověření nosnosti strukturalismu jako komplexní literárněvědné metodologie znamenal 1. svazek široce koncipovaného sborníku *Čtení o jazyce a poezii* (1942; k vydání dalšího svazku ve válečných letech už nedošlo). Kromě prací věnovaných lingvistické problematice (V. Mathesius: Řeč a sloh, F. Trávníček: O jazykové správnosti, J. Vachek: Psaný jazyk a pravopis) obsahoval studie F. Vodičky Literární historie, její problémy a úkoly, která specifikovala pojetí vývoje literatury jako stálého obnovování vnitřní rovnováhy struktury, a J. Veltruského Drama jako básnické dílo, jež byla významným teoretickým pokusem o strukturní pojetí při definování básnického druhu.

EDICE: Travaux du Cercle linguistique de Prague (1929–39, 8 sv.): 1. Mélanges linguistiques dédiées au Premier congrès de philologues slaves (1929, obs. též franc. překl. Tezí P. l. k., pořízený L. Brunem; pův. čes. znění 1971 in sb. U základů pražské jazykovědné školy, ed. J. Vachek); 2. R. Jakobson: Remarques sur l'évolution phonologique de Russe comparée à celle des autres langues slaves (1929); 3. B. Trnka: On the syntax of the English verb from Caxton to Dryden (1930); 4. Réunion phonologique internationale tenue à Prague... (1931); 5. sv. 1 nevyšel, sv. 2: N. S. Trubetzkoy: Das morphologische System der rusischen Sprache (1934); 6. Études dédiées au Quatrième congrès des linguistes (1936); 7. N. S. Trubetzkoy: Grundzüge der Phonologie (1939); 8. Études phonologiques dédiées à la mémoire de M. le prince N. S. Trubetzkoy (1939); 9. N. S. Trubetzkoy: Altkirchenslawische Grammatik (vysázeno, ale za války už nevyšlo). Studie P. l. k. (1937–48, 6 sv.): 1. J. Hrabák: Staropolský verš ve srovnání se staročeským (1937); 2. Havlíčkovy práce o verši české lidové písně (1939, ed. B. Indra); 3. J. Hrabák: Smilova škola. Rozbor básnické struktury (1941); 4. V. Skalička: Vývoj české deklinace (1941); 5. A. Sychra: Hudba a slovo v lidové písni (1948); 6. K. Horálek: Staré veršované legendy a lidová tradice (1948). ■ SBORNÍKY: Masaryk a řeč (1931, samostatný sep. z Masarykova sborníku 1930; autoři R. Jakob-

son, J. Mukařovský); Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario a discipulis et Circuli linguistici Pragensis sodalibus oblata (1932); Spisovná čeština a jazyková kultura (1932, red. B. Havránek, M. Weingart); Torzo a tajemství Máchova díla. Sborník pojednání P. l. k. (1938, red. J. Mukařovský); Čtení o jazyce a poezii (1942, red. J. Mukařovský, B. Havránek); O básnickém jazyce (1947; rozhlasové přednášky, autoři J. Mukařovský, B. Havránek, F. Vodička); Travaux du Cercle linguistique de Prague – nouvelle série: 1. 1995, 2. 1996 (sborníky prací). ▮ ČASOPIS: Slovo a slovesnost (od 1935, čtvrtletník). ▮ BIBLIOGRAFICKÉ SOUPISY: Fonologický bulletin (bibliografie fonet. prací, 1932 ke sjezdu v Amsterdamu, 1935 ke sjezdu v Londýně); Soupis prací Fr. Trávníčka a Franka Wollmana (1938, usp. B. Havránek); Bibliographie des travaux de N. S. Trubetzkoy (1939); Soupis vědecké a kritické činnosti Arne Nováka (1940); Soupis prací Oldřicha Hujera (1941). ▮

LITERATURA: J. Vachek: The linguistic School of Prague (Bloomington, Londýn 1966); S. Raynaud: Il Circolo linguistico di Praga (1926–1937) (Milán 1990). ▮ B. T. (Trnka): P. l. k., ČMF 1928, s. 182 a 1929, s. 78, 173; ● ref. sb. Spisovná čeština...: F. Trávníček, Naše věda 1933, s. 215; A. Fuchs, RA 8, 1932/33, s. 41; F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1932/33, s. 84 ●; R. Jakobson: O předpokladech pražské lingvistické školy, Index 1934, s. 6; B. Havránek: Zehn Jahre Prager linguistischer Zirkel, Slawische Rundschau 1936, s. 315; V. Mathesius: Deset let P. l. k., SaS 1936, s. 137 → Jazyk, kultura a slovesnost (1982); ● ref. Torzo a tajemství Máchova díla: A. Novák, LidN 7. 5. 1939; K. Polák, KM 1939, s. 77; A. Grund, SaS 1939, s. 103 ●; B. Trnka: Přednášková a publikační činnost P. l. k., ČMF 1942, s. 95; ● ref. sb. Čtení o jazyce a poezii: J. Š. Kvapil, Naše doba 1943, s. 306; J. Heidenreich (Dolanský), SaS 1943, s. 201 ●; J. Vachek: Slovo a slovesnost jako tribuna pražské školy jazykovědné v letech 1935–1943, SaS 1965, s. 306; J. Levý: Československý strukturalismus a zahraniční kontext, sb. Struktura a smysl literárního díla (1966); R. Mayenowa, W. Górny in sb. Praska szkola strukturalna w latach 1926–48 (1966); in sb. Le cercle de Prague (Paříž 1969, usp. J. P. Faye); J. Vachek: Doslov, sb. U základů pražské jazykovědné školy (1970); K. Chvatík: Jan Mukařovský a P. l. k., Proměny (New York) 1985, č. 4; L. Matějka, M. Součková, R. Wellek, D. Čyževskyj, R. Jakobson, L. Landgrebe, L. Ďurovič in sb. Sound, Sign and Meaning. Quinquagenary of the Prague Linguistic Cercle (Ann Arbor 1987, ed. L. Matějka, část 1); M. Červenka: Čtyřicetiletá odmlka. P. l. k. redivivus, LidN 7. 3. 1990; J. Kolár, J. Holý: Z nepaměti do paměti (soupis přednášek v literárněvědné skupině 1975–91), ČLit 1990, s. 461; O. Leška: Vzkříšení P. l. k., ČLit 1990, s. 423; ● z referátů na pracovním zasedání ÚJČ ČSAV 26.– 27. 11. 1990 o zdrojích, přínosu a vývoji pražské lingvistické školy: N. Savický: O některých méně známých pramenech Tezí P. l. k., O. Šoltys: Kulturní kontext P. l. k., J. Hlavsová: Podíl etnologie (zejména P. G. Bogatyrjova) na vypracování a aplikaci funkčně strukturální metody P. l. k., J. Hoffmannová: Lingvistika a umělecký text. Mezi Tezemi P. l. k. a současností, vše SaS 1991, s. 196–221 ●; J. Vachek: K obnově činnosti P. l. k., Čes. jazyk a literatura 41, 1990/91, s. 93 + B. Havránek a P. l. k., Sborník k poctě 100. výr. narození... B. Havránka, AUC Praha, Philologica, Slavica Pragensia 34, 1990, sv. 1–3, s. 53; M. Havránková: Z korespondence P. l. k. (přehledová zpráva), Slavia 1992, s. 333; K. Chvatík: Jan Mukařovský, Roman Jakobson a P. l. k., in Melancholie a vzdor (1992) ← Critique (Paříž) 1988, srpen–září; N. Savický: P. l. k. na křižovatce ideových proudů, Slavia 1993, s. 37; J. Vachek in Vzpomínky českého anglisty (1994); A. Míšková: Agonie et renaissance du Cercle linguistique de Prague, Amitié franco-tchécoslovaque 1994, s. 3; J. Toman: Rétorika modernismu. P. l. k. v kontextu dobových ideálů vědy a společnosti, Kritický sborník 14, 1994, č. 1; P. Trost: Pražské teze v jazykové kultuře, in Studie o jazycích a literatuře (1995) ← sb. Sprachnorm, Sprachpflege, Sprachkritik (1968); J. Kolár: Medvědáři aneb Sklerokruh (rozhovor o literárněteoretické skupině 1968–91), Tvar 1995, č. 13; S. Richterová: Tradice P. l. k. v Itálii, ČLit 1995, s. 601; I. Svobodová: 70 let P. l. k., sb. Čeština, jak ji znáte i neznáte (1996); T. G. Winner: Vladislav Vančura jako kritik umění, jeho vztahy k P. l. k., ČLit 1997, s. 451; M. Zelenka: Roman Jakobson a literárněvědná slavistika v transformační etapě P. l. k., Slavia 1997, s. 293.

ll

Pražský posel (1)
viz in Matěj Václav **Kramerius**

Pražský posel (2) viz in Josef Kajetán **Tyl**

Oldřich **Prefát z Vlkanova**

* 11. 5. 1523 *Praha*
† 26. 7. 1565 *Praha*

Autor cestopisu do Palestiny.

Psal se též Preffát, Voldřich, z Vlkánova. – Byl synem zámožného pražského obchodníka se sukny, přijatého 1545 do rytířského stavu. Studoval na univerzitách ve Wittenbergu (1540), v Praze (1542), v Ingolstadtu (od září t. r.) a v Lipsku (1543–44). Zabýval se především

matematikou a hvězdářstvím. Koncem 1544 nebo začátkem 1545 pravděpodobně pobýval v Římě. V červenci 1546 vyplul z Benátek na téměř půlroční cestu do Palestiny, kterou později literárně zpracoval. Do Prahy se vrátil 1547. 1550 podnikl pěší cestu do Benátek, Ancony, Říma a Lorety, 1552 pouť do španělského Santiaga de Compostela. O jeho dalším životě jsou jen kusé zprávy. Po otcově smrti (asi 1554) zdědil značný majetek. Zhotovoval měřické a astronomické přístroje. Na konci života byl dlouhodobě nemocen.

Záznamy z cesty do Palestiny zpracoval P. skoro po dvaceti letech na naléhání přátel v zevrubném cestopisu. Podal v něm podrobnou zprávu o své plavbě i o pobytu na místech, na nichž se odehrávaly děje Nového zákona. Ač byl dobře obeznámen se starší cestopisnou literaturou, českou i cizí, psal na základě vlastní zkušenosti a vlastního poznání. Kladl důraz na srozumitelnost, názornost, kulturněhistorický detail. Nejvyšší autoritou pro něho byla (jak z textu vysvítá) bible; nevěřil zázrakům a jevům, o nichž bible mlčí a které se nedají přirozeně vysvětlit. V náboženských otázkách zastával stanovisko snášenlivého katolíka. Názornost popisů zvyšuje několik dřevořezových ilustrací, z nichž některé (nepochybně alespoň dvě) pocházejí od italského grafika Domenica dalle Greche, kterého P. poznal v Benátkách. Prostý, neozdobný sloh nabývá na literární výraznosti v popisu prožité mořské bouře a námořní šarvátky s tureckým loďstvem. Cestopis podal ve své době ojediněle svěží a zevrubný obraz Svaté země; dílo má nadto pramennou hodnotu pro poznání lokalit a památek, které byly později poškozeny nebo zničeny. Čtenářskou oblibu knihy aktualizovalo její nové vydání 1786.

KNIŽNĚ: Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny, to jest do krajiny někdy židovské, země svaté, do města Jeruzaléma k Božímu hrobu... (1563). ■ EDICE: Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestýny... (1786, ed. F. F. Procházka); Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... (1947, ed. K. Hrdina). – *Ukázky in:* Cesty do Svaté země (1948, ed. J. Dostál); Jak staří Čechové poznávali svět (1986, ed. Z. Tichá). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); Knihopis č. 14353. ■ LITERATURA: J. Jireček in Rukověť 2 (1876); F. Schulz: O starých cestovatelích a cestopisech českých, 11. zpráva roční o Československé akademii obchodní v Praze za rok školní 1882–83; J. V. Prášek: O. P. z V. cesta na Východ r. 1546 a význam její, ČČM 1894, s. 353, 518; Z. Winter: O. P. z V. pře o dědictví, ČČM 1895, s. 114 + O. P. z V. poslední vůle, ČČM 1897, s. 82; R. Röhricht: Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande (Innsbruck 1900); J. Teige in Základy starého místopisu pražského 1 (1910); K. Chytil: O. P. z V. a Domenico dalle Greche, Památky archeologické 25, 1913, s. 117; C. Straka: Příspěvky životopisné. 1. Zápisky O. P. z V., LF 1919, s. 345; B. Horák in České výpravy za neznámými světy (1942); K. Hrdina in ed. Cesta z Prahy do Benátek... (1947); J. Dlouhý: Český cestovatel v Palestině před 400 lety, Nový Orient 1947, č. 2–3; J. Dostál in ed. Cesty do Svaté země (1948); F. M. Bartoš in Knihy a zápasy (1948, s. 117); F. Svejkovský: Třikrát motiv mořské bouře (Prefát – Komenský – Bridel), ČLit 1969, s. 55; E. Petrů: Staročeský cestopis z hlediska genologického, AUP Olomouc, Philologica 46, 1982, s. 7 → Vzdálené hlasy (1996) + in Vzrušující skutečnost (1984); Z. Tichá in ant. Jak staří Čechové poznávali svět (1985); V. Koblížek: Jazyková stránka cestopisu O. P. z V. Cesta z Prahy do Benátek, sb. Cesty a cestování v literatuře (1994, s. 104); E. Petrů: Cesta jako klíčový motiv starších slovanských literatur, Slavia 1995, s. 125.

jk

Gabriela **Preissová**

* 23. 3. 1862 *Kutná Hora*
† 27. 3. 1946 *Praha*

Prozaička a dramatička čerpající náměty z Moravského Slovenska, později ze života Slovinců v Korutanech. Svými prvními hrami se stala průkopnicí realismu v českém divadle; v dalších letech u ní sílilo idylizující pojetí života.

Roz. Sekerová, provd. Preissová, podruhé Halbaerthová. – Ještě jako nemluvně ztratila otce, který byl řeznickým mistrem. Matka se záhy znovu provdala za tuberkulózou nemocného kupce do Kolína; protože ten neměl k děvčátku dobrý vztah, dala je od tří let ke svým rodičům do blízkých Opatovic. Když se po druhém ovdovění 1867 provdala za J. Váňu do Plaňan u Kouřimi, vzala si dcerku opět k sobě. P. vychodila místní trojtřídku, asi dva roky pobyla u matčiny sestry, manželky archiváře a spisovatele F. Dvorského, v Praze, kde navštěvovala smíchovskou dívčí školu. U Dvorských poznala řadu spisovatelů (J. Arbesa, E. Krásnohorskou, S. Podlipskou, K. Světlou) i vlastenecký ruch, teta v ní pak utvrdila lásku k literatuře,

vůli pracovat pro národ a vědomí slovanské sounáležitosti. Od konce 1873 strávila P. rok v Hodoníně u matčina bratra, aby se v německé škole naučila německy. Po návratu do Plaňan pomáhala v domácnosti i v obchodě a starala se o mladší sourozence; přitom se učila francouzsky a pokradmu rozšiřovala svou znalost literatury. Ve čtrnácti letech napsala hálkovskou povídku *Čeledín a dcera ze statku*, která byla otištěna ve Velkém nár. kalendáři na rok obyčejný 1878 (pod pseud. Mathilda Dimová). Únikem z kupecko-rolnické domácnosti byl pro ni 1880 sňatek s J. N. Preissem, o 24 let starším pokladníkem cukrovaru v Hodoníně, který neuměl dobře česky, ale podporoval P. v literárním i vlasteneckém snažení. Zde P. poznala slovácký venkov, přilehlé Slovensko i život dělníků a účastnila se práce na rozvíjení národního života v poněmčeném městě; stýkala se také s moravskými národopisnými a kulturními pracovníky (F. Bartošem, J. Herbenem, J. Kusou, F. Stráneckou a dalšími ženami z okruhu brněnské Vesny i se slovenskými národovci – J. M. Hurbanem aj.). Změna manželova působiště přivedla rodinu 1890 do Oslavan, zde P. hlouběji nezakotvila; byla však aspoň navštěvována V. K. Jeřábkem, bratry Mrštíky a F. A. Šubertem. Velký význam pro její tvorbu měl však pobyt na manželem zakoupeném statku Jelenik (Hirschenau) u Celovce (Klagenfurt) v Korutanech (1891–92); okouzlovala ji krása hor i slovinský lid, který jí připadal ještě poetičtější než Moravští Slováci a který se snažila podpořit v zápase s germanizací. Jezdila sem i v době, kdy pro přílišné zadlužení statek prodali. Po manželově odchodu do penze se 1898 rodina kvůli vzdělání dětí přestěhovala z Oslavan do Prahy, kde se kolem P. soustřeďoval kruh uměleckých přátel (J. Borecký, Z. Braunerová, manželé Herbenovi, J. a Z. Hlávkovi, R. Jesenská, J. Karásek, E. Krásnohorská, A. Lauermannová, T. Nováková, R. Tyršová, J. Zeyer aj., z mladších např. I. A. Bláha, H. Malířová, M. Marten, R. Nasková, A. Pražák, O. Theer). Pomáhala také slovinským spisovatelům i studentům a spoluorganizovala dobročinné bazary. Účastnila se na obchodě nevlastního bratra se starožitnostmi a uměleckými předměty. 1908 ovdověla a provdala se znovu za plukovníka rakouské armády A. Halbaertha, s nímž přesídlila do Puly v Istrii. Za 1. světové války, kdy byl její muž velitelem zajateckého tábora v Milovicích, prosazovala slušné zacházení s ruskými zajatci a všemožně jim pomáhala, takže byla posléze obviněna z pobuřování, vyšetřována (trestní řízení bylo zastaveno jen díky českému vyšetřovateli) a její manžel byl z trestu přeložen do Šamorína na Žitném ostrově (mezi prvními podepsala 1917 Manifest čes. spisovatelů). Po válce žila v Praze a v létě pobývala též ve Chlumu u Třeboně, kde si postavila vilku, nebo na Bledu. V 90. letech podnikla cesty do Haliče, Ruska a Paříže, z Puly zajížděla do Itálie a jižní Francie. Zabráním Rakouska hitlerovským Německem 1938 se vzhledem k manželovu rakouskému občanství stala automaticky říšskoněmeckou občankou, což jí po válce způsobilo jisté nepříjemnosti, ač se nikdy nezpronevěřila svému češství. Její smrt uspíšilo zlomení nohy na náledí začátkem 1946 a následující neúspěšná operace. Pohřbena byla na Vyšehradě.

Literární činnost P. trvala více než půlstoletí, její význam však tkví především v prvním tvůrčím období do počátku 90. let. V povídkách a črtách z 80. let (od 1884) objevovala – časopisecky souběžně s Herbenem, knižně ještě před ním – pro českou literaturu svéráznou oblast Moravského Slovenska a přilehlých krajů Slovenska. Snažila se proniknout mentalitu lidí, především z nezámožných vrstev, a zachytit jejich život se vší jeho drsností. Ze slovácké vesnice vytěžila také látku ke svým vrcholným dramatům Gazdina roba a Její pastorkyňa, hrám, v nichž využila i stylizovaných prvků moravskoslovenského dialektu a jimiž významně zasáhla do zápasu o realismus v českém divadle. Hra *Gazdina roba* je zasazena do prostředí slováckých zemědělských dělníků, odcházejících na sezonní práce do Rakouska; tragické vyústění milostných vztahů se bezprostředně odvíjí od nerovných majetkových poměrů, jež mladou ženu, opouštějící pro lásku nešťastné manželství a pohaněnou slabošstvím nerozhodného milence, doženou až k ukončení vlastního života. Také *Její pastorkyňa* je milostné drama ze slovácké vesnice odehrávající se na pozadí společenských vztahů, jež přinutí kostelničku a její schovanku zatajit zrození nemanželského dítěte a starou pěstounku nakonec dítě usmrtit, aby nestálo v cestě schovančinu štěstí. Ve srovnání s Gazdinou robou však příběh nekončí pro mladou ženu tragicky, neboť jí kostelniččina oběť přinesla možnost nového života po boku milujícího muže. Na rozdíl od dosud běžné idealizace vesnice P. ve

svých tragédiích vnesla na jeviště kus nepřikrášleného venkovského života, když zobrazila lidské vztahy ovládané náboženskými i společenskými předsudky; hájila v nich také právo ženy na životní štěstí a lásku nespoutanou pokrytectvím. Kreslila proto především výrazné postavy žen, v jejichž jednání se projevují prudké vášně a jež jdou bez ohledu na následky a nedbajíce předsudků za svým cílem až k sebezničení nebo sebeobětování. Tato dramata (zvláště Její pastorkyňa) vyvolala prudký odpor části kritiky, jež P. obvinila z naturalismu, nepravdivého obrazu vesnického života, nemravnosti a hanobení lidu. Útoky přispěly k tomu, že P. v další tvorbě, ať již čerpala ze slováckého prostředí, s nímž ztrácela bezprostřední kontakt, ať ze života korutanských Slovinců, nebo ze středočeské vesnice a městského života, podléhala stále více snaze o idylické vyznění konfliktů, k němuž ji vedl také její křesťanský humanismus a víra v dobré jádro člověka. Po manifestaci svého slovanství knížkou *Ideály*, jejíž obrázky se odehrávají v šesti slovanských zemích, projevovala od 90. let do 1. světové války soustavný zájem o korutanské Slovince (*Korutanské povídky*, *Talmové zlato*, *Jerla* aj.). Její převážně milostné příběhy (někdy i většího rozsahu) se však obcházely bez sociálního pozadí a jejich harmonizující vyústění bylo nejednou výsledkem násilných konstrukcí. Také styl se měnil, ovlivněn novoromantickým dekorativismem. V závěru svého díla se P. pustila i do psaní románů, většinou biograficko-historického rázu; z nich umělecký význam má pouze románová verze Její pastorkyně. Operní zpracování dramatu L. Janáčkem (libretem je pouze zkrácený původní text) pak zajistilo P. světovou proslulost (v zahraničí se dílo hraje pod názvem Jenůfa); Janáček také napsal operní jednoaktovku Počátek románu na námět stejnojmenné prózy P. ze souboru *Povídky* (1890). Podle Gazdiny roby složil operu Eva J. B. Foerster. – P. při sestavování svých souborů menších próz nejednou mísila práce ze starších knih s nově napsanými; občas převládly starší práce, takže některé její knihy se podobají výborům (např. *Bouře a jiné povídky*, *Trinetta a jiné povídky*; *Mládí* pak je přímo výbor).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Berchtold (v berlínském čas. Vorwärts u překladu vlastních prací do něm.), Marie Turková, Mathilda Dimová, Richard Klas; Elka P. (Paleček), G. P., M. T. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Almanach ČAVU (1927–38); Almanach Zlaté Prahy (1895); Besedy lidu (1920); Čas. Beletristická příloha... (1896); Čas, příl. Nedělní besedy (1920); Čechoslovák (1932); sb. Černá hodinka 1 (1892); kal. Češka (1908); Divadelní kalendář na rok 1903; Divadlo a hudba (1942); Domácí hospodyně (Olomouc 1887–90); sb. Důvěrné chvíle (1928); Hlas národa (1887); Hodonínské listy (1887); Jitřenka (Polička 1897); Kalendář českožidovský (1921–26); Kalendář Nár. divadla v Praze (1919); Kalendář paní a dívek českých (1890–1910); Kalendář Zlaté Prahy (1895); Kutnohorský rozhled (1928); Lada (1942); Lit. listy (Vel. Meziříčí, 1891); sb. Lublani (1896); Lumír (1897–1911); Máj (1902–09); Malý čtenář (1882); sb. Morava svým Maticím (Brno 1897); Nár. listy (1927); Nár. politika (1932); Náš domov (1893–94); Naše hlasy (Kolín 1887); Niva (Brno 1891–93); Nová síla (1930); sb. O bídě lidské, pokr. roč. Chudým dětem (Brno 1889–1933); Obzor (Brno 1884–99); Olomoucký almanach ve prospěch vánočních stromků (1891); Osvěta (1888–1911); Paleček (1883); sb. Památce Vojty Náprstka (1926); sb. Paměti českých spisovatelů z dětství (1946, ed. F. Pražák); Pražské noviny (1899); Pražské večerní noviny (1890); Ruch (1884–88); Sever a Východ (1929); Světozor (1884–99); Světozor (1929); Svoboda (Brno 1941); Topičův sborník (1916–25); Vánoční album čas. Ruch na rok 1884; Velký národní kalendář na rok obyčejný 1878; Venkov (1920–39); Vesna (1888–93); Vídeňský kalendář na rok 1892; sb. V. K. Jeřábek, člověk a dílo (1926); Vojenské listy (1915); Vorwärts (Berlín); Zlatá Praha (1886–1922); alm. Zora (1885); Zprávy Českosl. ochrany matek a dětí (1931); Zvon (1900–40); Ženské listy (1888–1923); Ženský svět (1900–27). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře:* Obrázky ze Slovácka 1–3 (PP, 1. a 2. 1886, 3. 1889; 2. vyd. 1901 ve 2 sv. s tit. První obrázky ze Slovácka, rozšíř. o několik povídek z jiných souborů); Drobné povídky (1887); Akrobatka (P 1887); Ideály (PP 1889); Gazdina roba (D 1890, prem. 1889); Črty ze Slovácka (PP 1890); Z mého alba (PP 1890); Povídky (1890); Její pastorkyňa (D 1891, prem. 1890); Nové obrázky a črty (PP 1893); Obrázky bez rámů (PP b. d., 1896); Korutanské povídky (b. d. 1896); Povídky (1898); Mládí a jiné novely (PP 1898); Když hvězdy padaly... (PP 1898); Jarní píseň, Závodiště (DD 1899, prem. Jarní písně 1898, prem. Závodiště s tit. Ve stínu závodiště 1893); Co život vyprávěl (PP b. d., 1900); Talmové zlato (P 1901); Jerla (P 1901); Porosené pavučiny (PP 1902); Máky v žitě (PP b. d., 1902); Zmítané haluze (PP 1903); Setmělé cíle (PP 1905); Zahrady (PP 1918; 2. vyd. 1942 jen 2 prózy ze 4 původních); Dvě ukolébavky (D 1918, i prem.); Bouře a jiné povídky (1920); Trinetta a jiné povídky (1920); Horelové a jiná próza (PP b. d., 1922); Arkýřová světnička (P 1924); Povídky zimní zahrady (1924); Až do skonání... (PP 1925); Jaro v podzámčí (D 1925, i prem.); Ivančina selanka (P 1927); Svatý Václav (D 1929, i prem.); Zlatý hoch (R 1930); Její pastorkyňa (R 1930); Cestou za štěs-

tím (R 1932; 1941 s tit. Pěšinkami touhy); Zatoulaná píseň (R 1932); Dvojice břízek (P 1936); Jiří Sumín (studie, 1937). – *Výbory:* Povídky ze Slovácka a Korutan (pro ml., b. d., 1916, ed. J. H., tj. J. Horčička); Ovečka a jiné povídky (pro ml., 1923, ed. H. Ottová); Mládí (1944, ed. autorka); Kytice ze Slovácka (1951, ed. J. Krátký); Slovácké obrázky (1957, ed. A. Závodský); Pláně a jiné povídky (1962, ed. A. Závodský, M. Grepl a K. Palas). – *Souborná vydání:* Spisy sebrané (J. Otto, 1910–15, 18 sv., ed. autorka: P. v nich nerespektovala starší soubory ani chronologii a nejednou dávala prózám nové názvy; obsáhly výběr ze starších prací i některé texty nové, mj. v 16. sv. dosud nevydané hry Přijďte k nám, až bude jaro, prem. 1913, Zlatorog, prem. 1956. Vznikly nové soubory s těmito názvy: 1. Králuša a jiné povídky, b. d., 1910, 1926 s tit. Povídky; 2. Bludičky, b. d., 1910; 3. až 4. Podvečerní selanky 1, 2, b. d., 1911; 5.–6. Miniaturky 1, 2, b. d., 1911; 7.–8. Opuštěná hnízda 1, 2, b. d., 1912; 9.–11. Jarní vody 1–3, b. d., 1912–13; 12. Břízky, b. d., 1913; 13. Dědicové, b. d., 1913; Do podzimu, b. d., 1914; 15. a 17. Z mé aleje 1, 2, b. d., 1914, 1915; 16. Zlatorog a jiné dramatické hříčky, b. d., 1915; 18. Vřes, b. d., 1915); Dramata G. P. (O. Růžička, 1940, 2 sv.); Výbor ze spisů (Novina 1942, 3 sv.). ▮ KORESPONDENCE: M. Remeš: Z korespondence F. Stránecké (F. Stránecké z 1888), Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1925, s. 86; V. Stratil: Nezapomenutelný Hodonín (F. B. M. Schwarzenbergovi z 1943), Malovaný kraj 1946, s. 7; V. Stratil: List G. P. vnuku Ríšovi (z 1939), Litovelsko 1948, č. 7; P. Boor: Styky G. P. so Slovenskom (J. Boorovi z 1888), Masarykovou stopou 1949, s. 72; T. Straková: Setkání L. Janáčka s G. P. Na okraj opery Počátek románu (L. Janáčkovi z 1888–94), Časopis Mor. muzea, vědy společenské, 1958, s. 145; A. Závodský: Začátky dramatiky G. P. (F. A. Šubrtovi z 1888), SPFF Brno, ř. D 5, 1958, s. 102; J. Hubálek: Dopis G. P. divadelníkům v Palonínĕ (z 1937), Severní Morava 1958, s. 57; R. Parolek: K vlivu Tolstého Vlády tmy na Její pastorkyňu G. P. (neuvedenému adresátu z okruhu rodiny V. Mrštíka, b. d., asi z 1891–94), Českosl. rusistika 1960, s. 239; in A. Závodský: G. P. (M. Červinkové-Riegrové z 1890, Daňkovi z 1891, J. Vrchlickému z 1891, redakci Pražských večerních novin z 1890, faksimile; 1962, s. 147, 149, 153 a obrazová příl. za s. 166); E. Madany: Listy G. P. do Marii Wysłouchowej (z 1893–1900), Ze skarbca kultury (Varšava, Krakov), seš. 14, 1962, s. 39; M. Bělohlávek: Boj G. P. (K. Světlé z 1891), Zpravodaj západočes. knihovníků 1970, č. 1; an.: Z historie Slováckého divadla (Slováckému divadlu z 1945), Divadlo 1995, s. 74. ▮ REDIGOVALA: Kalendář paní a dívek českých (1903–10). ▮

BIBLIOGRAFIE: A. Závodský: Bibliografie prozaických prací G. P. – Bibliografie dramatických prací G. P. – Překlady z díla G. P., vše in A. Z.: G. P. (monografie, 1962). ▮ LITERATURA: J. Roleček: Život a dílo G. P. (1946); A. Závodský: G. P. (monografie, 1962) + G. P. (1962, brožura o dramatickém díle se speciální bibl. a ikonografií). ▮ ● ref. Obrázky ze Slovácka 1–3: -H. (J. Herben), NL 20. 3. 1886; J. M. H. (Hovorka), NL 1. 8. 1886; B. Čermák, NL 22. 10. 1886 a 25. 4. 1889; F. Vykoukal, Světozor 1886, s. 270 a 590 + Světozor 23, 1888/89, s. 396; K. V. Dvořák, Lit. listy 1886, s. 44; A. F. Tichý (F. Dlouhý), tamtéž, s. 222 + Lit. listy 10, 1888/89, s. 229; K. (F. Kvapil), Ruch 1886, s. 272 ●; an. (J. Herben): G. P., Humorist. listy 1886, s. 312 (mylně přisuzováno J. Nerudovi, srov. přetisk in J. N.: Podobizny 3, 1954, s. 143); ● ref. Drobné povídky: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 8, 1886/87, s. 280; V-ý (J. Vejchodský), Hlídka lit. 1887, s. 75 ●; ● ref. Akrobatka: -aue- (H. Pittauer), Lit. listy 8, 1886/87, s. 384; J. V. (Vyhlídal), Hlídka lit. 1888, s. 51 ●; J. H. (Herben): G. P., Světozor 1887, s. 158; ● ref. Ideály: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 10, 1888/89, s. 328; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1889, s. 366; R. (V. Šťastný), Obzor 1889, s. 231; an., NL 6. 9. 1889; F. V. Vykoukal, Hlas národa 16. 12. 1889 ●; ● ref. Gazdina roba: M. A. Šimáček, Světozor 23, 1888/89, s. 624; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 9. 11. 1889; š. (J. Kuffner), NL 9. a 19. 11. 1889; uh (V. Guth), Politik 10. 11. 1889; B. (M. Kukučín), Národnie noviny 23. 11. 1889; A. Schulzová, Květy 1889, s. 751; Aliquis, Lumír 1889, s. 395; α, Zlatá Praha 1889, s. 623; an. (J. Herben), Čas 1889, s. 768; E. K. (Krásnohorská), Ženské listy 1889, s. 236; J. Ladecký, Čes. Thalia 1889, s. 370; V. Vítězný, Lit. listy 11, 1889/90, s. 275; J. Korec, Obzor 1890, s. 350; J. Merhaut, Mor. orlice 28. 1. 1890; (polemika s posudkem J. Ladeckého:) an. (J. Herben), Čas 1889, s. 786 a 842; an. (J. Ladecký), Čes. Thalia 1889, s. 393 a J. Lý (Ladecký), tamtéž, s. 416 ●; ● ref. Z mého alba: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 11, 1889/90, s. 247; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 24, 1889/90, s. 563; A. Vlas, Hlídka lit. 1890, s. 235 ●; ● ref. Povídky: B. Čermák, NL 27. 9. 1890; A. V. (Vrzal), Hlídka lit. 1890, s. 459; T. N. (Nováková), Domácí hospodyně 1890, s. 319 a 334; F. V. Vykoukal, Světozor 25, 1890/91, s. 12; L. Čech, Osvěta 1892, s. 956 ●; ● ref. Její pastorkyňa: M. A. Š. (Šimáček), Světozor 24, 1889/90, s. 626; -uh. (V. Guth), Politik 10. 11. 1890; J. V. (Vrchlický), Hlas národa 11. 11. 1890; š. (J. Kuffner), NL 18. 11. 1890; an., Čech 25. 11. 1890 (k tomu polemicky F. A. Šubert, NL 7. 12. 1890); an. (J. Merhaut), Mor. orlice 16. 12. 1890 a 13. 1. 1891; J. Vlček, Slovenské pohľady 1890, s. 586; A. Schulzová, Květy 1890, s. 752; an. (T. G. Masaryk), Čas 1890, s. 746 a 760; α, Zlatá Praha 1890, s. 624; J. Lý (Ladecký), Čes. Thalia 1890, s. 386; an. (F. Roháček), Niva 1891, s. 31; -r. (J. L. Turnovský), Zábavné listy 1891, s. 95 ●; E. Krásnohorská: Markéta a Jenůfa, Ženské listy 1891, s. 29 a pokr.; R. (F. Roháček): Dramata pí G. P. a jejich originály, Niva 1891, s. 14; ● ref. Nové obrázky a črty: ρ (A. Procházka), Lit. listy 15, 1893/94, s. 142; J. Karásek, Niva 4, 1893/94, s. 144 ●; ● ref. Obrázky bez rámů: F. H-ek, Lit. listy 17, 1895/96, s. 235; jv. (Vodák), Rozhledy 6, 1896/97, s. 68 ●; ● ref. Obrázky bez rámů a Korutanské povídky: an., Čas 1896, s. 308 a 324; P. Maternová, Ženský svět 1,

1896/97, s. 28 ●; ● ref. Korutanské povídky: F. H-ek, Lit. listy 17, 1896/96, s. 315; K. Staněk, Osvěta 1897, s. 263 ●; an.: G. P., Zlatá Praha 13, 1895/96, s. 189; ● ref. Když hvězdy padaly...: R. Bazarov (J. Kadlec), Čes. revue 1, 1897/98, s. 1386 a 1512; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 32, 1897/98, s. 429; P. Maternová, Ženský svět 2, 1897/98, s. 248; K. Sezima, Lit. listy 20, 1898/99, s. 11; O. P., Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 10 ●; Hda (F. Hejda): ref. opera J. B. Foerstra Eva (mj. srovnání dramatu G. P. s libretem), Světozor 33, 1898/99, s. 107; ● ref. Mládí a jiné novely: F. V. V. (Vykoukal), Světozor 33, 1898/99, s. 323; P. Maternová, Ženský svět 3, 1898/99, s. 67; A. Ondráček, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 132 ●; jv. (J. Vodák): ref. Jarní píseň, Závodiště, Obzor lit. a umělecký 1899, s. 101; ● ref. Co život vyprávěl: -is-, NL 20. 4. 1900; jv. (Vodák), Besedy Času 1900, s. 102; F. V. Vykoukal, Osvěta 1900, s. 744 ●; ● ref. Jerla: A. Tuček, Zvon 1, 1900/01, s. 191; A. N. (Novák), Ženský svět 1901, s. 30; an. (J. Vodák), Čas 17. 1. 1901 ●; ● ref. Talmové zlato: A. Tuček, Zvon 2, 1901/02, s. 82; A. Pražák, ČČM 1902, s. 552 (i ref. Porosené pavučiny); F. V. Vykoukal, Osvěta 1902, s. 151 ●; ● ref. Porosené pavučiny: F. V. Vykoukal, Osvěta 1902, s. 544; E. Sokol (K. Elgart), Rozhledy 13, 1902/03, s. 268 ●; ● ref. Máky v žitě: J. Rowalski (A. Bačkovský), Lumír 31, 1902/03, s. 232; an. (A. Novák), Přehled 1, 1902/03, s. 218; E. Sokol (K. Elgart), Rozhledy 13, 1902/03, s. 724; -r (R. J. Kronbauer), Máj 1, 1902/03, s. 790; an. (J. Vodák), Čas 18. 4. 1903; F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 754 (i ref. Zmítané haluze) ●; ● ref. Zmítané haluze: E. Sokol (K. Elgart), Rozhledy 13, 1902/03, s. 1035; an., Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 418; Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 643; V. Č. (Červinka), Lumír 1904, s. 24 ●; ● ref. Setmělé cíle: O. F. (Fischer), Naše doba 12, 1904/05, s. 793; -áský, Zvon 5, 1904/05, s. 316; P. Maternová, Ženský svět 1905, s. 22 ●; A. Pražák: G. P., Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 381; A. Novák: Spisy sebrané, Přehled 9, 1910/11, s. 186; V. D. (Dyk): G. P., Lumír 40, 1911/12, s. 335; ● ref. Zahrady: Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 222; Z. Hásková, Ženský svět 1918, s. 157; K. H. (Hikl), Naše doba 26, 1918/19, s. 377 ●; O. Koblížek: Janáček a P. Několik poznámek k Její pastorkyni, MSlR 1918, s. 28; ● ref. Dvě ukolébavky: m. (A. Macek), Večerník PL 23. 11. 1918; K. Čvančara, Venkov 23. 11. 1918; K. (F. V. Krejčí), PL 24. 11. 1918; jv. (Vodák), LidN 1. 12. 1918; E. S. (K. Elgart Sokol), LidN 11. 12. 1918; M. Majerová, Ženský svět 1918, s. 322; K. Engelmüller, Zlatá Praha 36, 1918/19, s. 111; H. Jelínek, Lumír 47, 1918/20, s. 92; J. Borecký, Osvěta 1919, s. 60 ●; P. Kytlicová: Z mládí G. P., Světozor 22, 1921/22, s. 291; ● k šedesátinám: an., Cesta 4, 1921/22, s. 633; F. Sekanina, Zvon 22, 1921/22, s. 369; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 24. 3. 1922; B. Augustinová, Ženský svět 1922, s. 86 ●; A. Pražák: G. P., Ženský svět 1922, s. 85 a pokr.; ● ref. Horelové a jiná próza: K. H. (Hikl), Naše doba 30, 1922/23, s. 559; V. Brtník, Venkov 20. 1. 1923; S., PL 18. 2. 1923; Š. Jež, Tribuna 10. 6. 1923 ●; ● ref. Jaro v podzámčí: -ius (J. Kolman Cassius), LidN 25. 10. 1925; Klo. (J. K. Fragner), NO 25. 10. 1925; J. Vodák, Čes. slovo 27. 10. 1925; M. M. (Majerová), RP 15. 11. 1925; E. Konrád, Cesta 8, 1925/26, s. 84; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 1, 1925/26, s. 34 ●; Q. M. Vyskočil: Jak byla zatčena pí G. P., Nový večerník 19. 4. 1927 → Litovelsko 1960, č. 9–10; ● ref. Ivančina selanka: ne (A. Novák), LidN 24. 12. 1927; K. H. (Hikl), Naše doba 35, 1927/28, s. 370 ●; ● ref. Svatý Václav: -K., Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 230; V. Brtník, Venkov 6. 6. 1929 ●; K. (J. Knap): Stroupežnický, P., Kunětická, Venkov 21. 6. 1929; O. Donath in Židé a židovství v české literatuře 19. století 2 (1930); V. Brtník: ref. Zlatý hoch, Venkov 27. 11. 1930; ● k sedmdesátinám: A. N. (Novák), LidN 23. 3. 1932; p. (A. M. Píša), PL 23. 3. 1932; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 23. 3. 1932; M. N. (Novotný), Rozhledy 1932, s. 30 ●; A. Novák: První vítězství G. P. (o příčinách úspěchů prvních prací), Světozor 32, 1931/32, s. 381; drb. (J. Borecký): ref. Cestou za štěstím, Zvon 32, 1931/32, s. 517 + ref. Zatoulaná píseň, Venkov 3. 8. 1933; B. Slavík: Z mládí G. P., Zvon 37, 1936/37, s. 566 + ref. Jiří Sumín, LidN 7. 10. 1938 + Literární realismus u moravských spisovatelek, sb. Ženy na Moravě (roč. Chudým dětem 1940) → Kořeny (1940); ● k osmdesátinám: bs (B. Slavík), LidN 22. 3. 1942; -b- (V. Běhounek), Nár. práce 22. 3. 1942; V. Hánek, Venkov 22. a 27. 3. 1942; J. Nečas, Čteme 1942, s. 71 ●; V. Janáčková: G. P. na Moravě, LidN 22. 3. 1942; ● nekrology: G. (F. Götz), NO 28. 3. 1946; N. L., LD 28. 3. 1946; A. Auředníčková, Svob. slovo 28. 3. 1946; jj (J. Janů), Svob. noviny 29. 3. 1946; J. Brambora, Práce 29. 3. 1946; J. Pilař, Zeměd. noviny 29. 3. 1946; K. P. (Polák), PL 29. 3. 1946; vs (V. Stejskal), LitN 1946, s. 75; V. Müller, Čes. lidové divadlo 1946, s. 25; R. K. (Konečný), List Sdružení mor. spisovatelů 1946, s. 126 ●; F. Pala: G. P. v české opeře, Svob. slovo 31. 3. 1946; J. Knap in G. P.: Její pastorkyňa (1949); P. Boor: Styky G. P. so Slovenskom, Masarykovou stopou 1949, s. 72; F. Pala: Libreto Její pastorkyně, Nár. divadlo 28, 1952/53, č. 8; R. Grebeníčková in G. P.: Její pastorkyňa (1956); V. Müller in G. P.: Gazdina roba (1956); A. Závodský in G. P.: Slovácké obrázky (1957) + Začátky dramatiky G. P., SPFF Brno, ř. D 5, 1958 + Ke zrodu dramatu Její pastorkyňa, sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958); T. Straková: Setkání Leoše Janáčka s G. P. Na okraj opery Počátek románu, Časopis Mor. muzea 1958, vědy společenské, s. 145; B. Štúrová: Slovensko v tvorbě G. P., SLit 1960, s. 219; V. Preissová: G. P. a její vztahy k Rusku (s přetiskem vzpomínky vyšetřovatele G. P. za světové války), Vítkovsko 1960, č. 9–10; A. Závodský in G. P.: Pláně a jiné povídky (1962); O. B. (Berkopec): Sto let od narození G. P. (též o překladech do jihoslovan. jazyků), Slovanský přehled 1962, s. 127; E. Benšová: Našla opravdového člověka, Červený květ 1962, s. 155; E. Janský: G. P., Kulturněpolitický kalendář 1962; J. Pleskot: Tři generační představitelky slováckého realismu, SPPI Ostrava, Dějiny, jazyk, literatura 1962; O. Fiala: Libreto k Janáčkově opeře Počátek románu (rozbor

libreta podle povídky G. P.), Časopis Mor. muzea 1964, vědy společenské, s. 199; A. Závodský in G. P.: Její pastorkyňa, Gazdina roba (1966) + Tři dopisy k dramatu G. P. Gazdina roba (listy F. A. Šuberta, L. Stroupežnického a M. Bittnerové z 1889), SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1969, č. 16; V. Tognerová: Pomáhala jsem živým lidem (G. P. za 1. světové války), Zeměd. noviny 18. 3. 1972; J. Hrabáková: Ženské postavy v realistickém dramatu let devadesátých, SPFUK Praha, Filologické studie 4, 1973; A. Bieberle: G. P. a Slovácko, Malovaný kraj 1975, č. 3; F. Buchta: Ohlas tvorby G. P. na Slovensku, tamtéž 1977, č. 6; V. Štěpánek in G. P.: Její pastorkyňa (1978); (v) (M. Vacík): Autorka Její pastorkyně, LD 23. 3. 1982; S. Bartůšková: G. P., Lit. měsíčník 1988, č. 8; R. Klos: Rozsudek nad Kostelničkou, Opus musicum 1989, č. 3, příl.; ● k 130. výr. narození: (yk) (Y. Kotoulová), Svob. slovo (Brno) 10. 4. 1992; (NJ), Večerník (Brněnský v.) 27. 5. 1992; J. Skutil, Jižní Morava 1992, s. 259 ●; D. Moldanová: G. P. a Jiří Sumín, in Studie o české próze na přelomu století (1993, s. 80); M. Reslová: Mařka a ty druhé. Hrdinky bratří Mrštíků a G. P. na psychoanalytické téma, Respekt 1996, č. 16.

pp

Josef **Prchal**

* 14. 7. 1906 *Lučice* u Čáslavi
† 23. 2. 1987 *Kladno*

Spisovatel knih pro mládež s náměty z přírody a ze života venkovských dětí, autor pedagogických knih a příruček, beletristické a odborné publicistiky.

Narodil se v rodině středního zemědělce. 1917–20 navštěvoval měšťanskou školu v Něm. (Havl.) Brodě, 1920–21 jednoroční učební kurs v Čáslavi, kde potom vystudoval učitelský ústav. Po maturitě (1925) učil do 1945 na obecných a měšťanských školách nejprve krátce v Chrtníči, Habrech, Skuhrově, od 1928 ve Žlebech (ve šk. roce 1930/31 v Čáslavi), kde bydlel do 1948; ženat od 1931. Od poloviny 1945 byl okres. školním inspektorem v Milevsku, 1946–50 inspektorem přiděleným min. školství. 1948 se přestěhoval do Čáslavi, zároveň studoval na pedagogické fakultě v Brně obor čeština-dějepis (doktorát 1950), 1950–51 vyučoval český jazyk na střední škole. Od 1951 žil v Praze. Zde až do odchodu do důchodu (1966) učil pedagogice a psychologii na nástavbovém studiu střední školy sociálně-právní (při zaměstnání studoval 1953–56 obory pedagogika-psychologie a český jazyk-literatura na Vysoké škole pedagogické), zároveň působil externě na pedagogické a filoz. fakultě (zde až do 1977). Spolupracoval též s rozhlasem a filmem.

Pro knihy určené mládeži s převažující přírodní tematikou čerpal P. látku jednak z vlastních zážitků, jednak z odborné literatury. V oblíbených, čtenářsky úspěšných příbězích obyvatel polí, lesů a vod (např. *Pilařova stráň, Srnečka Sisi, Bílý jestřáb*) staví na přírodopisné přesnosti, zvířecím hrdinům nepřipisuje lidské vlastnosti, ale nechává je jednat podle jejich přirozenosti. Líčení přírody a života v ní je provázeno poetickým viděním české krajiny a lyrickým vyjádřením krásy rodného kraje. Kraj pod Železnými horami tvoří rámec i prózám ze života dětí (*Kluk, Tajemný nepřítel*) a dospívající mládeže (*Obětovaný úsměv, Zklamání*). I v těchto kompozičně a dějově rozvolněných obrázcích s nevýraznou psychologickou kresbou postav se dominantně uplatňují přírodní scenerie a dění v nich. P. je též autorem historické povídky o dějinách hradu Lichnice (*Nerovný boj*), pro mládež upravil krajové báje a pověsti (materiál získával od širokého okruhu regionálních sběratelů) a připravil výbory z historických děl. Časopisecky publikoval i verše, povídky a romány pro dospělé.

PSEUDONYM, ŠIFRY: P. Janovec; -ch., -já-, J. P., jp, Jpl, -l. ■ PŘÍSPĚVKY *in:* Časopis Českosl. obce učitelské (od 1933); Časopis pro občanskou nauku a výchovu (1935); Čes. slovo, příl. Slovíčko; Čes. domov; sb. 28. říjen (1937); Ilustrovaný zpravodaj; Impuls; sb. Jaro (1937); Klas (1930–42); Kraj kalicha (1946); Kultura (1958); Květy (1967); Letem světem; Lid. noviny, příl. Lid. noviny dětem (1940); Malý čtenář (1940); Mateřídouška; Mladá fronta; Mladá stráž (Plzeň, od 1931); Mládí (Brno, od 1926); Mladý hlas, příl. Sedmihlásek (1945–49); Mladý hlasatel (1936–38); Mladý letec (1930–31); Mladý svět (od 1930); Myslivost; Nár. politika; Nár. práce (1939); Náš domov; Naše republika (1935); Niva (1931–38); Nový lid; Obrana lidu; Ohníček; Panoráma (1938); sb. Podoubraví (Čáslav, od 1928); Poupě (1934–38); Práce; Pražský ilustrovaný zpravodaj; sb. Prezident Budovatel (1948); sb. Prezident dr. Edvard Beneš (1948); Radost (od 1933); Rodina a škola (1966); Rozkvět; Sokolské jaro (1936–38); Srdíčko (od 1937); Studánka (1929–31); Svět (1944); Škola měšťanská; Učitelské noviny; Úhor (1929–41); Úsvit (od 1930); Venkov (1926–41, příl. Dětská zahrádka 1931–39); Veselá škola (Jihlava 1927–36); Věstník pedagogický (od 1936); Vzkříšení (1930–33); Zeměd. noviny; Zlatá brána; sb. Zlatě doma (1972); Zlatý máj (1959–71). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie pro mládež:* Tulák Stop (P 1934); Chocholka (P 1934); Má-

ma Čiryk (P 1935); Kluk (P b. d., 1935); Volající dálky (P b. d., 1936); Míša a čertík Eva (P b. d., 1938); Pilařova stráň (P 1938); Srnečka Sisi (P b. d., 1940); Tajemný nepřítel (P 1941); Nerovný boj (P 1942); Nejkrásnější prázdniny (P 1943); Bílý jestřáb (P 1944, přeprac. vyd. 1972); Černý rytíř (P 1946); Blesk, král horských vod (P 1946, přeprac. vyd. 1958 s tit. Blesk); Obětovaný úsměv (P 1948); Běs (P 1959); Divoké dobrodružství (PP 1970); Zklamání (P 1974). – *Učební texty, pedagog. práce:* Diktáty pro vyšší třídy škol obecných a pro školy měšťanské (b. d., 1934); Diktáty pro vyšší třídy škol obecných a pro školy měšťanské (b. d., 1936); Větný a slovný rozbor na školách obecných a měšťanských (b. d., 1937); Aby naše manželství bylo šťastné (1961, s F. Pávkem); Výchova dětí v rodině (učební text pro střední školu sociálně-právní, 1966, upr. vyd. 1968); Vychováváme děti (1970, upr. vyd. 1988); Konflikty dospívajících dětí s rodiči (1970). ▮ REDIGOVAL *knižnici:* Broučkova knihovna (1947–48). ▮ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kytička pověstí (b. d., 1936, s J. Mrštíkem; rozšíř. vyd. 1958 s tit. Pod Železnými horami, s E. Prchalovou; upr. vyd. 1976 s tit. Dívčí kámen, s E. Prchalovou); Z naší slavné minulosti (výbor z Palackého Dějin..., 1948); Z Dějin národu českého 1, 2 (výbor z Palackého Dějin..., 1958, 1975). ▮

LITERATURA: ● ref.: Tulák Stop, Chocholka: K. J. (Juda), Střední škola 15, 1934/35, s. 160; O. Pospíšil, Úhor 1935, s. 13 ●; A. F. J. (Fleischerová-Janovská): ref. Máma Čiryk, Úhor 1935, s. 208; ● ref. Volající dálky: A. F. J. (Fleischerová-Janovská), Úhor 1936, s. 188; -non-, Rozhledy 1936, s. 267 ●; D. Filip: ref. Kytička pověstí, Úhor 1937, s. 73; ● ref. Míša a čertík Eva: A. F. J. (Fleischerová-Janovská), Úhor 1938, s. 181; M. Majerová, LidN 9. 12. 1938 ●; ● ref. Pilařova stráň: J. Týml, Panoráma 1938, s. 206; M. Majerová, LidN 13. 12. 1938; D. Filip, Úhor 1939, s. 11 ●; ● ref. Srnečka Sisi: D. Filip, Úhor 1940, s. 167; M. M. (Majerová), LidN 1. 12. 1940; P. S. (Sula), Naše zprávy 21. 12. 1940; -c-, Zvon 41, 1940/41, s. 221; VPa (V. Pazourek), Komenský 68, 1940/41, s. 78 ●; J. Z.: ref. Tajemný nepřítel, Úhor 1942, s. 17; H. R.: ref. Nejkrásnější prázdniny, Úhor 1944, s. 25; ● ref. Bílý jestřáb: vpa (V. Pazourek), LidN 31. 3. 1945; M. Majerová, Panoráma 21, 1945/46, s. 20 ●; ● ref. Černý rytíř: R. Kapounová, B. Lacina, Štěpnice 1, 1946/47, s. 190; F. Bulánek (B.-Dlouhán), Zeměd. noviny 9. 7. 1946 ●; F. Jakubův: ref. Blesk, král horských vod, LD 11. 2. 1947; ● ref. Obětovaný úsměv: Tc, NO 10. 6. 1948; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský), Komenský 73, 1948/49, s. 449 ●; j. h. (J. Hostáň): ref. Bílý jestřáb (další vyd.), NŽ 1953, s. 1252; M. Marek in Čáslavsko v literatuře (Pardubice 1958, s. 97); J. Šnobr: J. P., ZM 1969, č. 3 (Malá galerie); ● ref. Divoké dobrodružství: Z. Pírek, Komenský 95, 1970/71, s. 577; I. Borská: ZM 1971, s. 252 ●; J. P. Kříž: ref. Zklamání, Lit. měsíčník 1974, č. 9; H. K. (Krubnerová): ref. Srnečka Sisi (2. vyd.), Nové knihy 1980, č. 2.

sm

Proglas

Před 867

Veršovaná předmluva k čtveroevangeliu, zpravidla připisovaná Konstantinu-Cyrilovi.

Většinou se soudí, že Konstantin-Cyril, poté, co doplnil na Moravě text staroslověnského evangeliáře na úplné čtveroevangelium, předeslal tomuto překladu vzletný básnický prolog – tzv. Proglas (R. Jakobson aj.). Pro Konstantinovo autorství svědčí skutečnost, že ve třech dochovaných rukopisech čtveroevangelia je tato básnická předmluva uvedena s jeho jménem. Také snaha navázat na tradice řeckého básnictví by mohla tuto domněnku podporovat. Určení autorství však komplikuje jiná básnická skladba tohoto typu, staroslověnský abecední akrostich, který je psán stejným metrem, tvoří však součást díla Učitelno evangelie bulharského autora Konstantina Preslavského. Někteří učenci (A. Vaillant aj.) proto připisují Konstantinu Preslavskému i autorství P. Předpokládat téhož autora u obou básní však není nutné.

Námětem P. je jednak oslava slova, jež vede k poznání Boha, jednak výzva slovanskému národu, aby dbal o knihy (tj. bibli) ve svém jazyce. Teprve psané slovo, obsažené v knihách evangelia, může Slovany povznést mezi ostatní křesťanské národy a ukázat jim cestu k božímu trůnu. Tato apoteóza slova navazuje na byzantskou tradici, v níž je Kristus uctíván jako vtělené Slovo (Logos). P. se skládá ze 110 dvanáctislabičných veršů s cézurou po 5. nebo 7. slabice. Toto metrum je slovanskou adaptací antického jambického trimetru, který se – jako opticky časoměrný – udržel v byzantském básnictví přesto, že řečtina již v průběhu 2. století ztratila vokalickou kvantitu. Bylo to oblíbené metrum klasických církevních otců 4. století, zvláště Řehoře z Nazianzu. Pro svůj pevný počet slabik a pravidelné cézury se jambický trimetr dlouho zachoval, vyvíjel se však směrem k verši sylabotónickému. Jeho nápodoba v P. je verš čistě slabičný, neboť ani kvantita, ani přízvuk neměly v té době metrickou platnost. K byzantským vzorům P. ukazují též rétorické ozdoby jako anafory, etymologické figury, gramatický rým na konci veršů, četné metafory a řečnické otázky. P. je dochován ve čtyřech opisech, z nichž nejstarší je ze 13., nejmladší ze 16. století. Všechny jsou srbské redakce kromě

nejmladšího, který je ruský a neúplný. Metrum zachovaných textů je porušené, neboť byly zapisovány v pozdním středověku jako próza. Teprve A. I. Sobolevskij rozeznal, že jde o text veršovaný.

EDICE (in): A. F. Gilferding (Hilferding): Predislovije sv. Kirilla, prosvetitelja slavjanskogo, k perevodu jevangelija, Russkaja beseda (Moskva) 1, 1858, s. 108; Izvestija Imperatorskoj akademii nauk po Otdeleniju russkogo jazyka i slovesnosti (Petrohrad) 1858, s. 145 (ed. I. I. Srezněvskij); Archimandrita Leonid (S. A. Kavelin): Istoričeskoje opisanije serbskoj carskoj lavry Chilandarja (Moskva 1868); A. N. Popov: Opisanije rukopisej i katalog knig cerkovnoj pečati biblioteki A. I. Chludova (Moskva 1872); V. V. Kačanovskij: Istorija Serbii s poloviny XIV do konca XV st. (Kyjev 1899); J. Ivanov: Bălgarski starini iz Makedonija (Sofie 1908, 2. dopln. vyd. 1931); A. I. Sobolevskij: Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii (Petrohrad 1910); Archiv für slawische Philologie (Berlín) 1916, s. 201 a pokr. (ed. I. Franko); I. Dujčev: Iz starata bălgarska knižnina 1 (Sofie 1940, ant. textů); R. Nahtigal: Rekonstrukcija treh starocerkvenoslovanskih izvirnih pesnitev, Razprave (Lublaň 1943, s. 36; nejlepší kritické vyd. s rekonstrukcí původního textu); P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova: Christomatija po starobălgarska literatura (Sofie 1961); B. Pejčev, J. Vatev: Antologija na bălgarskata filosofska misăl 1 (Sofie 1973); B. Petrov, V. Gjuzelev: Christomatija po istorija na Bălgarija 1 (Sofie 1978); B. Angelov: Starobălgarski pisateli (Sofie 1981, ant. textů). – *Překlady do češtiny* (in): Křesťanská revue 1952, s. 158 (přel. A. Frinta); Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957, přel. J. Vašica); J. Vašica: Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966, 2. dopln. vyd. 1996). ■

LITERATURA: A. I. Sobolevskij: Stichotvorenije Konstantina Bolgarskogo, Russkij filologičeskij vestnik (Varšava) 12, 1884 + Cerkovnoslavjanskije stichotvorenija IX–X vekov i ich značenije dlja izučenija cerkovnoslavjanskogo jazyka, sb. Trudy XI Archeologičeskogo sjezda v Kijeve 1899, sv. 2/2 (Moskva 1902) + Čerkovnoslavjanskite stichotvorenija ot IX–X vek i tjachnoto značenie za čerkovnoslavjanskija ezik, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina (Sofie) 16–17, 1900 + Drevnije cerkovnoslavjanskije stichotvorenija IX–X vekov, Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii (Petrohrad 1910); M. Weingart: Dva drobné příspěvky o literární činnosti Konstantinově-Kyrilově, ČMF 1916, s. 13; E. Georgiev in Dve proizvedenija na sv. Kirila (Sofie 1938); F. Grivec: Duo carmina Constantini Cyrilli, Acta Academiae Velehradensis 17, 1941, s. 272; E. Georgiev: Načaloto na slavjanskata pismenost v Bălgarija (Sofie 1942); R. Jakobson in Moudrost starých Čechů (New York 1943); K. Horálek: Studie o slovanském verši, Sborník filologický 12, 1940/46, s. 261; R. Jakobson: St. Constantine's Prologue to the Gospels, St. Vladimir's Seminary Quaterly (New York) 1954, s. 19 → Cyrilometodějské studie (1996, čes. překl.); A. Vaillant: Une poésie vieux-slave: la Préface de l'Évangile, Revue des études slaves (Paříž) 1956, s. 7; R. Jakobson: The Slavic Response to Byzantine Poetry, sb. Actes du XIIème Congrès international des études byzantines – Ochrid 1961 (Bělehrad 1963); J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966, 2. dopln. vyd. 1996); M. Shapiro: Constantine's P.: An Accentological Commentary, sb. Studies Presented to Prof. R. Jakobson by his Students (Cambridge, Mass. 1968); F. Svejkovský: Homo animalis – homo spiritualis v P., Slavia 1970, s. 181 + Funkce knihy v pojetí několika děl z doby cyrilometodějské, Slavica Pragensia 12, 1970, s. 107; G. Svane: Konstantin Preslavski i jego Skazanije svjatogo jevangelija, Scandoslavica (Kodaň) 1971, s. 113; Z. Hauptová: Antické tradice ve velkomoravském písemnictví, LF 1978, s. 140 + Der altkirchenslawische Vers und seine byzantinischen Vorbilder, sb. Beiträge zur byzantinischen Geschichte im 9.–11. Jahrhundert (1978); A. Vyskočil: Idea křesťanského národa, Proglas 1990, č. 2; H. Boková, V. Viktora: Der altkirchenslawische P. und die Vorrede „Cur scriptor..." zu Otfrids von Weissenburg Evangelienbuch, LF 1992, s. 132; L. Matějka: Tradice československého básnictví Velké Moravy, Litteraria humanitas 4 (1996).

zh

Program D

1933–1951

Umělecký časopis obracející se v různých obdobích více nebo méně výrazně k divákům divadla D E. F. Buriana. V dílčích průhledech sledoval vedle divadla též přítomnost a minulost české a světové literatury, výtvarného umění, hudby, filmu a architektury, po válce rovněž ve vyhraněném socialistickém duchu kulturní politiku.

Titul: 1933/34–1934/35 (roč. 1–2) Kulturní večerník D 34 a D 35; 1935/36 (roč. 3) D 36; 1936/37–1940/41 (roč. 4–8) Program D 37, 38, 39, 40, 41; 1945/46 (roč. 9) Program divadla Práce D 46; 1946/47 (roč. 10) Program D 47; 1947/48 (roč. 11) do č. 5 Program D 48, od č. 6 Umělecký měsíčník D 48; 1948/49 (roč. 12) Umělecký měsíčník D 49; 1949/50–1950/51 (roč. 13–14) Umělecký měsíčník. – *Podtitul:* 1937/38 (roč. 5) Časopis divadla D 38 E. F. Burian & kolektiv; 1938/39 (roč. 6) Divadelní časopis; 1939/40 (roč. 7) Časopis pro umění; 1940/41

(roč. 8) Divadelní časopis; 1946/47–1947/48 (roč. 10–11) do č. 5 Umělecký měsíčník, od č. 6 Divadlo – hudba – výtvarné umění – film – literatura – tanec. – *Redaktoři:* 1933/34 (roč. 1) E. F. Burian; 1934/35 (roč. 2) neuveden; 1935/36 (roč. 3) zprvu neuveden, od sv. 6 M. Bergmannová (dále častěji Bergmanová, tj. H. Budínová); 1936/37–1937/38 (roč. 4–5) M. Bergmanová; 1937/38 (roč. 5) od č. 3 odp. red. Ch. Baťová (tj. H. Budínová); 1938/39 (roč. 6) č. 1 M. Bergmanová, č. 2–3 H. Baťová, č. 4–5 E. F. Burian, č. 6 V. Holan, do č. 3 odp. red. Ch. Baťová, od č. 4 E. F. Burian; 1939/40 (roč. 7) V. Holan; 1940/41 (roč. 8) red. kruh: E. F. Burian (odp. red.), V. Holan, V. Kašlík, B. Novák, J. Procházka, J. Raban; 1945/46 (roč. 9) J. Pokorný a red. kruh: E. F. Burian, M. Kouřil, B. Novák, J. Šedivý, od č. 2 bez M. Kouřila, odp. red. č. 1 A. J. Liehm, od č. 2 M. Kouřil; 1946/47 (roč. 10) na tit. straně H. Budínová, v tiráži red. kruh, odp. red. J. Raban; 1947/48 (roč. 11) H. Budínová s red. kruhem: E. F. Burian, B. Karásek, J. Novák, J. Raban, ten i odp. red. do č. 4, od č. 5 H. Budínová; 1948/49 (roč. 12) E. F. Burian, odp. red. J. Raban; 1949/50 (roč. 13) E. F. Burian, od č. 2 i red. kruh: V. Horáček, Z. Kočová, J. Novák, J. Raban, ten i odp. red.; 1950/51 (roč. 14) E. F. Burian a red. kruh: Z. Kočová, J. Novák, R. Pochová, J. Raban do č. 5, F. Vnouček od č. 7, odp. red. do č. 3 J. Raban. – *Vydavatel:* 1933/34–1936/37 (roč. 1–4, do č. 7) E. F. Burian; 1936/37 (roč. 4) od č. 8 Nová edice; 1937/38–1940/41 (roč. 5–8) E. F. Burian; 1945/46 (roč. 9) Družstvo divadla Práce (č. 1 nákladem Činu, od č. 2 vyd. i nakl. Družstvo divadla Práce); 1946/47 (roč. 10) do č. 2 Družstvo divadla D 47, od č. 3 Divadlo D 47, české moderní kulturní středisko; 1947/48 (roč. 11) do č. 3 D 48, české moderní kulturní středisko, od č. 4 D 48, české kulturní středisko; 1948/49 (roč. 12) do č. 7 Divadlo D 49, české kulturní středisko, od č. 8 Divadlo D 49; 1949/50 (roč. 13) do č. 4 Divadlo D 49, od č. 5 Divadlo D 50; 1950/51 (roč. 14) do č. 2 vyd. a nakl. Divadlo D 50, od č. 3 Divadlo D 51; Praha. – *Periodicita:* 1. roč. uveden jako čtrnáctideník, ve skutečnosti všechny ročníky vycházely nepravidelně, nejčastěji v měsíčních lhůtách: 1933/34 (roč. 1) 8 čísel od října do června; 1934/35 (roč. 2) jen 1 číslo a leták; 1935/36 (roč. 3) 7 svazků, tj. programů divadla D; 1936/37 až 1937/38 (roč. 4–5) 9 svazků; 1938/39–1939/40 (roč. 6–7) 6 čísel; 1940/41 (roč. 8, označen jako roč. 6) 8 čísel; 1945/46 (roč. 9, označen jako roč. 1) 5 čísel; 1946/47–1950/51 (roč. 10–14) 10 čísel. – Místo čas. začalo divadlo (přejmenované 1951 na Armádní umělecké divadlo, 1955 na D 34) vydávat k jednotlivým inscenacím programy, které nesly titul Program AUD, později Program D 34; číslování roč. navazovalo na Program D.

V den otevření D 34 (16. 9. 1933) vyšel Leták D 34, na nějž navázalo 8 čísel 1. roč. divadelního časopisu Kulturní večerník D 34. V něm se E. F. Burian snažil navázat kontakt se svým publikem i mimo vlastní divadelní představení a skýtat mu informace o svých uměleckých aktivitách. V úvodu k 1. roč. otiskl současně ambiciózní jmenovitou výzvu moderním českým umělcům, aby s jeho divadlem i periodikem spolupracovali. Přesto se časopis obtížně rozbíhal. Z 2. roč. (1934/35) vyšlo jen jedno číslo a leták (Program D 35) s vysvětlením, že z pracovních důvodů nebylo možné vydávání listu zajistit. 3. roč. (1934/35) vytvořilo jen 7 obsahově pestrých svazků divadelních programů k jednotlivým inscenacím. Teprve 4. roč. (1936/37) s titulem Program D 37 za redakce H. Budínové (pseud. M. Bergmanová, též Bergmannová) představoval umělecký časopis volně spjatý s divadelníkovou prací. I pak o ní a o činnosti Kruhu přátel D... soustavně informoval, uváděl ukázky z inscenovaných her, navazoval také kontakty s ochotníky i diváky, prozrazoval jejich mínění. Zvláště od 1937/38 (roč. 5) až do konce v hojnější míře přinášel reprodukce výtvarných děl, fotografie z divadelních inscenací, ukázky z hudebních partitur, zaměřil pozornost i na výtvarné výstavy pořádané v prostorách divadla, upozorňoval na nová literární díla. K výbavě časopisu patřily také (mezi statě rozeseté) citáty z prací různých uměleckých, kritických i vědeckých osobností i úryvky z novinových kritik divadelních představení. Vydávání časopisu bylo zastaveno na jaře 1941. Po válce list jako Program divadla Práce D 46 navázal na předchozí periodikum, ale jeho první poválečná podoba se E. F. Burianovi natolik nezamlouvala, že i na ni vztáhl kritické hodnocení prvního poválečného roku divadla jako období „práce překotné a chaotické“ i „zásadních omylů“. Poúnorové ročníky pak poznamenala politická a ideologická aktivita; redakce napřela své úsilí k tomu, aby vytvořila „nekompromisní umělecký a kulturněpolitický časopis“, hájící „kvality moderní kultury“ a „zásady socialistického zítřku“. Značný rozsah Burianovy dosavadní kulturní aktivity shrnul 1947/48 (roč. 11) Přehled činnosti D 34 – D 48, v dalším roce pak Přehled činnosti D 49 a nakonec pravidelná rubrika nejprve (1946/47) s titulem *Aktuality z D 47,* pak *Novinky v D 48* a *Novinky z D 49 a D 50.* Kromě toho mimořádný význam Burianova divadla v českém kulturním životě u příležitosti jeho patnácti-

letého trvání vyzdvihli v hodnotících článcích, vzpomínkách i pozdravných dopisech v č. 10 Programu D 48 (roč. 11) mnohé osobnosti divadla, literatury i hudby. Podobným způsobem se 1949/50 (roč. 13) ve zvláštním čísle 9 Uměleckého měsíčníku připomněla všestranná umělecká činorodost padesátiletého V. Nezvala. Některé stati z D přejal E. F. Burian do svých knih; jiné příspěvky dalších autorů přetiskla Kronika Armádního uměleckého divadla (1955, ed. Z. Kočová).

Hlavní zřetel k divadlu, projevující se již ve vstupním ročníku Kulturního večerníku (stati E. F. Buriana, též šifry e. f. b. a E. F. B., K. Cvejna, R. Fleischnera, K. Melíška, B. Mencáka, O. Preče, L. Skrbkové, V. Šmerala, G. Včeličky, ze zahraničních autorů V. E. Mejercholda, E. Piscatora, K. S. Stanislavského), nebránil tomu, aby se v časopise nerozvinuly mnohem širší umělecké zájmy, a to včetně původních veršů psaných česky (F. Halas, J. Noha) i německy (Norbert Fried, pak Nora Frýd, H. Sahl) i překladů, zpravidla však jen odjinud přetištěných. Soustavnější pozornosti se dostalo i filmu (O. Vávra), jazzu (E. Uggè), opeře (J. Seidl), ojediněle i karikatuře (L. Nerad) a literárním recenzím (šifry A-a, -jh-). Později se sice těsné spojení listu s divadlem poněkud uvolnilo (zvláště za redakce V. Holana se stal významným kulturním periodikem), nicméně péče o trvalé spojení s odbornou i laickou divadelní veřejností ani pak nepolevila. Udržovaly ho zejména ankety, zahájené již v 1. roč. dotazem na kritiky, co od divadla očekávají pro příští sezonu (mimo její rámec proběhla i polemika s F. X. Šaldou na téma, co od nás chce F. X. Šalda a co my od něho), a pokračující 1935/36 (roč. 3) otázkou položenou umělcům, teoretikům i kritikům: Čím je pro Vás J. Hašek (u příležitosti inscenace Haškových novin). 1938/39 (roč. 6) odpovídali převážně prozaici, co soudí o dramatizacích románů, a 1940/41 (roč. 8) naopak většinou kritici uvažovali nad programovým uváděním původních českých her. V témže ročníku zase obecenstvo posuzovalo názory kritiků i práci Burianova divadla. Diskusi formou dopisů vedl E. F. Burian 1936/37 (roč. 4) i se studenty smíchovského gymnázia (část in E. F. B.: Pražská dramaturgie 1937). K 20. výročí republiky (1938/39, roč. 6) zde divadlo předložilo účty ze své činnosti a 1940/41 (roč. 8) v souvislosti s dobovou situací začal E. F. Burian publikovat formou úvodů své šíře zaměřené kulturní komentáře. Vstup do nového ročníku 1940/41 (roč. 8) pak doprovázelo radikalizující prohlášení, že divadlo patří do rukou těch, kdo ho vytvářejí, že národ tvoří pracující lid a jeho kultura je pro D 41 národní kulturou. Objevuje se i pak často citované heslo, že moderní divadelník slouží, ale neposluhuje. Jinak stále hlavním předmětem článků byly úvahy dotýkající se jak teorie divadla obecně, tak jednotlivých konkrétních problémů, např. jevištního dialogu (oboje J. Mukařovský) nebo jevištní dikce (V. Mathesius), dramaturgie, herectví, režie, vztahu obecenstva a divadla (M. Kouřil) i šířeji lidových vrstev a umění. Okolo mnichovských událostí přibyla i pojednání o živých národních tradicích (J. Čapek, F. Halas, J. Hora, V. Navrátil, J. Pojar, J. Seifert). Podstatná část teatrologických příspěvků vedle ukázek z Burianových inscenací (Aristofanes, P.-A. C. Beaumarchais, E. F. Burian, J. W. Goethe, V. K. Klicpera, N. F. Pogodin, W. Shakespeare, F. Wolf) se zaměřovala na historii divadla a dramatu, na portréty dramatiků, informace o současném divadle indickém, polském, maďarském, irském, dánském, mexickém (B. Svoboda), čínském (K. Brušák, B. Mathesius), japonském (V. Průšková, později Hilská), podkarpatoruském a v USA a na překlady statí významných světových dramatiků. Vedle už uvedených autorů do zastavení listu 1941 *divadelními články* do něj ještě přispěli M. Babuška, P. Bogatyrjov, H. Budínová (podp. M. Bergmanová a šifra mb.), J. Honzl, K. Chotek, J. Ježek, V. Jirát, J. Kárnet, J. Kopecký, L. Kubeš, M. Majerová, J. Mařánek, Z. Münzerová, Z. Němeček, J. Pokorný, A. Radok, M. Schmidtová, O. Šimek, J. Träger, J. Veltruský (pseud. Karel Padal), J. Vodák (šifra jv.) i zahraniční autoři. Ve statích o literatuře převažovaly portréty domácích i zahraničních dramatiků i beletristů a pojednání o jejich dílech, nezřídka však úvahy zasahovaly obecněji oblast umělecké tvorby jako třeba dvě stati J. Chalupeckého: 1939/40 (roč. 7) Svět, v němž žijeme (ta se poté stala nárysem programu Skupiny 42) a 1940/41 (roč. 8) Umění je umělé. Dotýkaly se i širších otázek společnosti (přednáška L. Novomeského Staré a nové Slovensko v D 37). *Literárněhistorickými* nebo *kritickými vystoupeními* se v periodiku prezentovali z česky píšících autorů E. F. Burian, V. Černý, O. Fischer, F. Halas, V. Holan (lidová poezie), J. Hora, F. Chudoba, R. Jakobson, P. Křička,

J. Š. Kvapil, M. Majerová, B. Mathesius, Z. Milner, A. Musil, B. Novák, M. Novotný, A. M. Píša, K. Polák, J. Seifert, K. Teige, J. Trojan, V. Úlehla, B. Václavek, P. Váša, J. Zikmund. S literárními texty souvisely i četné ukázky z korespondence L. Janáčka, B. Němcové, B. Smetany a dalších. Velice pestrou *výtvarnou složku* v listu doprovázely i stati H. Budínové (i podp. H. Baťová), J. Čapka, F. Halase, A. Hoffmeistra, J. Kaplického, B. Markalouse, A. Masarykové, V. Novotného, J. Rybáka, E. Svobody, R. Vackové. *Hudební problematice* se zvláště věnovali L. Firkušný, A. Hába, V. Holzknecht, V. Kašlík, F. Mareš, K. Reiner a D. C. Vačkář, *zvukovým uměním* se zabýval F. Sehnal, *filmovým* P. Bogatyrjov, A. Hošek, Č. Zahradníček. O *fotografii* psal J. Funke, o *architektuře* J. Fragner, J. Havlíček, J. Kroha, P. Smetana, O. Starý. K uměleckému rázu periodika přispívala beletrie, zejména poezie; zatímco *próza* byla zastoupena jen sporadicky (ukázka z Vančurových Obrazů z dějin národa českého, I. Olbracht, Z. Urbánek, J. Š. Kubín), poezii reprezentovaly původní verše i překlady. *Poezii* tu tiskli K. Bednář, K. Biebl, I. Blatný, K. Červinka, D. C. Faltis, L. Fikar, J. Frič, F. Halas, J. Hiršal, J. Hora, K. Kapoun, J. Kolář, J. Lederer (pseud. Jiří Klan), J. Mareš, B. Mathesius, A. Nert, J. Noha, O. Nouza, M. Nováková, J. Orten (i pseud. Karel Jílek), J. Pilař, J. Pokorný, J. Seifert, I. Skála, P. Tkadlec, J. M. Tomeš, J. Zahradníček, V. Závada, J. Zikmund, Slovák L. Novomeský. V *překladech* byla zastoupena rozlehlá škála autorů od klasiků W. Shakespeara, P. B. Shelleyho a A. S. Puškina až po současné, středověká francouzská poezie i lidová tvorba španělská. Pestrý výběr veršů starších i soudobých autorů francouzských, anglických i německých uváděl především V. Holan (též šifry vh. a V. H.), ruské básníky tlumočili J. Hora, P. Křička, B. Mathesius, J. Noha, J. Teichmann, M. Marčanová také gruzínské (šifra M. M.), angloamerickou poezii I. Jelínek a E. A. Saudek (šifra E. A. S.), z románských literatur překládali Z. Lorenc, O. Mizera a J. Skalický (též německé verše). – Po válce se časopis jednoznačně přihlásil k úsilí o prosazení socialistické kultury. Ve vstupu k Programu D 47 (roč. 10) E. F. Burian vyhlásil, že list bude preferovat umění, jež „moderními prostředky... vyjadřuje problémy současné doby"; aby toho dosáhl, hodlá se opírat o zdroje lidového umění a „pokrokové tradice národních kulturních hodnot". Toto směřování ještě zesílilo těsně po únoru 1948. Právě pozornost věnovaná lidovému umění, výrazná už za okupace, stala se patrně zprostředkovatelem mezi dosavadními uměleckými snahami a obecnými poúnorovými ostře vyhraněnými a dogmaticky redukovanými uměleckými normami. Oceňování realismu 19. století (též přetiskováním veršů J. Nerudy, A. Jiráska aj.) provázel důraz na realismus socialistický (1948/49, roč. 12 prohlášení „Jsme socialistickými realisty"), jehož ideový program ve zvýšené míře podporovaly nejen překlady statí ze sovětských časopisů (též překlad projevu A. A. Ždanova na spisovatelském sjezdu 1934), nýbrž i domácí články, zejména (1947/48, roč. 11) stať A. Kolmana z října 1947 Několik poznámek o národně-lidovém umění, proklamující třídní povahu umění a označující moderní umělecké směry za součást ideologie imperialismu, což vyvolalo bouřlivou reakci v kulturní veřejnosti. Tehdy se v časopise ještě vyskytovaly i články západních autorů výslovně pro něj psané (též pražská přednáška T. Tzary). Následující politická vyostřenost se projevovala i obecnějšími kulturněpolitickými články, úvahami o charakteru nového umění, zvláště o jeho srozumitelnosti (S. Budín, H. Budínová, E. F. Burian, A. Dvořák, S. Machonin, J. Pokorný, B. Polan, J. Sequens). Dobový zájem o lidové umění se zase odrazil v národopisných pojednáních (K. Chotek, J. Kramařík, N. Melniková-Papoušková, V. Pražák, J. Strejčková, V. Vávra). Ve středu pozornosti časopisu zůstávalo ovšem i nadále divadlo. Přes uvolněnější vztah k Burianově scéně se v něm objevovaly úryvky povětšině z inscenovaných her (Aischylos, H. de Balzac, Cyrano de Bergerac, M. Gorkij, Š. Králík, S. Michalkov, W. Shakespeare, Sofokles, T. Tzara, dramatizace Sirény M. Majerové), *divadelní stati* týkající se jak aktuálních úvah o nových funkcích divadla, tak speciálních otázek herectví a divadelní historie (O. Benišková, E. F. Burian, P. Bogatyrjov, A. Dvořák, F. Götz, J. Honzl, V. Horáček, A. Hošek, J. Jahn, V. Jelínek, V. Káňa, Z. Kočová, M. Kouřil, M. V. Kratochvíl, O. Krejča, F. Kuba, F. Kubr, J. Malík, O. Ornest, J. Peška, R. Pochová, J. Pokorný, L. Skrbková, M. Stehlík, V. Vydra, I. Weiss, Slovák A. Noskovič; o recitaci psal J. Mukařovský, o divadelním zákoně O. Koblížek). Součástí časopisu se staly informace o dění ve světovém divadle. O americkém několikrát psala H. Budínová (a též o palestinském), o sovětském M. Macková, o japonském V. Hilská, norském J. B.

Michl, slovenském J. Rozner, polském J. Šedivý, další zahraniční autoři referovali ještě o divadle dánském, indickém, francouzském, o maňáscích v Austrálii. Mezi literárními příspěvky se značně rozrostly *literárněhistorické články* o českém písemnictví 19. století (J. Brambora, V. Kovářík) i o klasické literatuře ruské a ovšem o aktuální situaci literatury současné. Mezi přispěvatele se po válce zařadili J. Dolanský, J. O. Fischer, F. Halas, R. Jokel, J. Kadlec, O. Karafiát, V. Lacina, P. Levit, K. Marek, R. Nasková, A. M. Píša, V. Rzounek, J. Schrich, Z. K. Slabý, K. Šiktanc, J. Štefánková, L. Štoll a J. Taufer. *Výtvarnému umění* se věnovali J. Bartuška, V. Diviš, F. Doležal, J. Hlaváček, M. Chlupáč, J. Kotík, J. Pečírka, J. Raban, J. Šmíd, S. Talaváňa a J. Uždil, památkové péči V. Pavlásek, knihovnám R. Málek. O kresleném krátkém i hraném *filmu* psali B. Brejcha, J. Jílovec, A. J. Liehm, J. Mařánek, J. Seidler, J. Weiss, o *fotografii* L. Linhart a *hudbě* J. Balda, V. Dobiáš, A. Holzinger, B. Karásek, S. Machov, V. P. Mlejnek, O. Nebuška, Z. Nejedlý, M. Očadlík, K. Reiner a J. Stanislav, E. Uggè, o *architektuře* V. Hilský, K. Honzík a J. Rott. V souvislosti s poválečnou orientací na folklor list přinášel lidovou poezii, veršovanou vánoční hru, souhrnně představil i několik dělnických básníků a autorů výslovně označených jako neznámí. Mezi ostatními přispěvateli se rovněž objevilo několik nejmladších autorů. *Verše* po válce tiskli v časopise O. Adamec, J. Barborka, Z. Bělinová, I. Blatný, E. F. Burian, M. Červenka, L. Fikar, J. Grozdanovič, F. Halas, V. Holan, F. Hrubín, V. Jelínek, O. Ježek, J. Kolář, J. Košek, M. Kroh, F. Kuba, F. Listopad, Z. Lorenc, M. Macourek, O. Mikulášek, V. Nedbálek, S. Neumann, V. Nezval, J. Noha, J. Orten (z pozůstalosti), Z. Pešat, J. R. Pick, A. Pludek, A. Poledňák, Z. Suledrová, K. Šiktanc, H. Tauerová, J. Vozáb. Z francouzské poezie vedle A. Kroupy *překládali* Z. Lorenc, K. Marek, V. Nezval, J. Noha, J. Pilař a J. Vladislav, z angloamerické J. Hauková, A. Vaněček a J. Kolář s J. Kotalíkem, z ruské P. Bojar, I. Fleischmann, M. Jungmann, Z. Niliusová, I. Skála, J. Taufer, J. Teichmann, J. Valja a dvojice I. Bart – M. Jariš a J. R. Pick – Z. Eis, z ukrajinské M. Marčanová, Z. Niliusová, O. Nouza, z polské F. Halas a D. Šajtar, ze srbské, chorvatské a španělské F. Nechvátal, z albánské J. Stano.

LITERATURA: J. Šup: ref. Program D 40, KM 1940, s.140.

zt, zp

Program divadla Práce viz **Program D**

Prohlášení českých spisovatelů 1917 viz **Projev českých spisovatelů**

Antonín Procházka (1)

* 19. 5. 1885 *Hostivice* u Prahy
† 11. 3. 1968 *Zbraslav* (Praha-Z.)

Literární historik bohemista, autor pedagogických příruček, editor, autor loutkových her pro děti.

Pseudonym A. P. Kapalín zvolil podle dívčího jména své matky. – Otec byl učitelem. Základní školu vychodil P. v Holubicích u Kralup n. Vltavou, gymnázium v Praze (mat. 1904); na filoz. fakultě vystudoval slavistiku a germanistiku (1909) a 1911 složil rigorózní zkoušky ze světových literatur a filozofie a získal doktorát prací *Děvín Šebastiána Hněvkovského.* Učil pak na středních školách: ve šk. roce 1909/10 v Sušici, 1910–20 v Zábřehu na Moravě, 1920–49 (s přerušením 1941–45, kdy byl dán do výslužby) v Praze. Externě přednášel dějiny literatury 1921–22 na dramatickém oddělení konzervatoře a 1946–49 na strojní a elektrotechnické fakultě ČVUT. Byl členem řady společností, především dlouholetým místopředsedou Jednoty S. Čecha a po boku B. Foustky se intenzivně věnoval činnosti protialkoholní.

P. publikoval časopisecky v duchu literárněhistorického pozitivismu stati o českých spisovatelích 19. století, zvláště o obrozenských básnících (zejména F. L. Čelakovský, K. J. Erben, Š. Hněvkovský, K. H. Mácha), dále o S. Čechovi, A. Jiráskovi a J. Vrchlickém; některé studie vyšly i jako separát. Stejně jako jeho učitel J. Vlček nepojímal P. tematické prvky v jejich podřízenosti struktuře daného díla, ale na rozdíl od něho ani jako výraz dobového ducha, chápal je pouze jako reálné jevy do díla jakoby jen přenesené. Hledal a bohatě citoval obdoby takto chápaných motivů u různých autorů, nebo tyto paralely pojímal jako vlivy a své články o nich nazýval studiemi pramennými. Sestavoval též čítanky pro střední školy a v metodických příručkách k nim vyložil řadu